

**VLASTIVĚDNÝ
SBORNÍK**

**OKRESU
NOVÝ JIČÍN**

51. SVAZĚK

1997

OKRESNÍ VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V NOVÉM JIČÍNĚ

Redakční rada Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín
se zámutkem oznamuje všem čtenářům,
že 20. března 1998 v Opavě zemřel

PhDr. Adolf Turek

znamenitý člověk, velký znalec dějin Novojičínska, archivář
a dlouholetý výkonný redaktor našeho časopisu.

Malé zamýšlení nad padesáti svazky Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín

Magické číslo padesát bývá vždy důvodem k zamýšlení, malé rekapitulaci. Nebo téměř vždy. Ale v případě padesáti čísel Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín bychom malé ohlédnutí rozhodně neměli opomenout.

A tak si připomeňme, že v roce 1967 malá skupinka vlastivědných a historických pracovníků, většinou kantorů, seskupená okolo Jaroslava Štindla, tehdejšího ředitele Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně, začala vydávat náš sborník. Respektive, abychom byli přesní, jeho vydávání iniciovali. Chtěli tak navázat na tradici novojičínských vlastivědných časopisů Kravaňsko a Novojicko. Rozhodujícího počínu se pak ujal novojičínský vlastivědný ústav, jak se tenkrát naše okresní muzeum jmenovalo sám. Svým způsobem tak chtěl odborně populárním způsobem prezentovat širší veřejnosti výsledky své muzejní, vlastivědné a jiné odborné činnosti. Mezi jmény redakční rady prvního čísla vidíme kromě Jaroslava Štindla také archiváře, muzikanta a milovníka poezie a literatury Josefa Lankočího, dále pak Miloslava Baláše, Miloše Hubálka, Ladislava Majkuse, Květoslava Kadlčíka, Adolfa Turka, Jaroslava Kolátka, Jana Hanáka, Zdeňku Genserkovou, Otakara Zelenku a další. Během pěti desítek čísel se složení redakční rady měnilo, podobně jako se měnila jména autorů příspěvků.

Jako cíl si nově vznikající časopis předsevzal chvályhodnou činnost: pečovat o rozvoj vlastivědy, a to jak v oblastech regionální historie, tak archeologie, etnografie, geologie, výtvarného umění, literární historie, přírodních věd s důrazem na entomologii a ornitologii, a pochopitelně rovněž na prozkoumávání lokalit s výskytem vzácné květeny. Záměr to byl bezesporu úctyhodný. Když bedlivě prostudujeme oněch padesát svazků, můžeme konstatovat, že téměř ve všech uvedených odvětvích se dařilo odbornými studii a články i v dobách nepřejících vlastivědě dosáhnout poměrně solidní úrovně. A za to patří poděkování všem přispívajícím autorům.

Jistě, dnes cítíme mezery, které bychom měli zaplnit v příštích číslech sborníku. Postrádáme například hlubší etnografický rozbor regionu, záznam mizejících lidových zvyků a obyčejů, které poměrně dobře mapovalo v údobí první republiky jak české Kravaňsko, tak německý Das Kuhländchen. Větší pozornost bychom měli věnovat církevní historii, dějinám správy, v

ni č. 25. 956

literárním dějepise bude zapotřebí připomenout i německé autory, kteří v našem regionu žili a působili, a to přesto, že někteří z nich v kritických politických dobách podlehlí nacionalismu. Je třeba věcně konstatovat i tyto skutečnosti. Podobně bychom měli přiblížit i významné německé malíře, jichž působil na Kravařsku poměrně dostatek a na které jsme zdánlivě v době nedávno minulé zapomínali, respektive jsme jim nevěnovali náležitou pozornost. Což neznamena, že opomeneme objektivní zhodnocení života české menšiny, jejich úsilí na zrovnoprávnění, nebo na prolínání židovské kultury v našem regionu v průběhu staletí. Mnoho neznámých problémů a jejich řešení nám zpřístupní přírodní vědy, mezi jiným ekologické pohledy na další existenci lidstva. Pochopitelně, že dále hodláme propagovat výsledky muzejní a vlastivědné činnosti, zpřístupňovat zajímavé archivní dokumenty, zasvěceně informovat čtenáře o všech muzejních či archivních akcích, projektech a expozicích. A tomu určitě napomůže i nová grafická tvář časopisu.

Ano, to všechno jsou záměry, stojící před další padesátkou čísel. Možná někdo bude hledat v těchto řádcích přesné programové cíle. Ale nic takového jsem neměl v úmyslu. Každý časopis, i ten náš vlastivědný, se vyvíjí, a tak mu dejme do vínku budoucnosti i možnost hledání a objevů, byť někdy spomých.

Na závěr malého úvodního zamyšlení chci ještě jednu maličkost, i když podstatnou. Alespoň to tak cítím. Domnívám se, že je nutné z hloubi duše poděkovat všem, kteří onu padesátku svazků vlastivědného sborníku vytvořili. A že právě tady je chvíle opět připomenout Jaroslava Štindla, bez jehož organizačního nadšení by nevznikla první desítka, Jana Hanáka, dlouholetého předsedu redakční rady a autora zasvěcených příspěvků regionální vlastivědy, Otakara Zelenku, který celá léta vtiskoval grafickou úpravou nepominutelný rukopis sborníku, PhDr. Františka Schwarze, který jako ředitel muzea v nelehkých dobách dovedl sborník zaštitit a přitom ho obohatil celou řadou odborných statí, Ivo Imrýška, pečlivého profesora češtiny, dbajícího nad jazykovou a stylistickou čistotou. Když odešel ze zdravotních důvodů do brzkého důchodu, převzal jeho žezlo razantně a skvěle Ivan Mynář, známý středoškolský profesor novojičínského gymnázia. Obrovský podíl na zpřístupnění tajů přírody, především flóry Novojičínska, má křehká, charmantní a odborně precizní RNDr. Marie Sedláčková, bez jejichž zásadních příspěvků si sborník nelze představit. Na závěr si nechávám jméno muže, který dvacet let stál v čele sborníku jako výkonný redaktor. Archivář, historik, vědec, zasvěcený znalec a přítel dějin i života PhDr. Adolf Turek byl vynikajícím garantem odborné úrovně sborníku. Bez jeho úsilí by vlastivědný časopis určitě sklouzl do průměrnosti tehdejší doby a byl zahlcen ideologií a politikou.

Všem jmenovaným patří poděkování, tak jako celé řadě dalších autorských příspěvů vlastivědy. Jména, jako dr. Miloslav Baláš, doc. Jaroslav Bakala, doc. Jiří Urbanec, dr. Stanislav Drkal, dr. Bohumír Indra, dr. Antonín Roubic, dr. Miroslav Klos, p. Jiří Klučka, dr. Emanuel Grepl, dr. Marie Šenková, p. Emil Přikryl, p. Květoslav a Petr Kadlčíkovi, dr.

Erich Šefčík, p. František Šustek, p. Emil Hanzelka, p. Augustin Hrabec, dr. Josef Svátek, Mgr. Pavel Šrámek, dr. Alena Matějová, dr. Jiří Jurok, dr. Jaroslava Brichová či představitelé současné mladé a nadějně generace archivářů a historiků kraje dr. Karel Müller, dr. Jaroslav Zezulčík či dr. Stanislava Kovářová, rodačka z Tiché, působící dnes v Olomouci, ano, tato jména jsou s naším sborníkem již navždy spjatá. Mnozí z výše jmenovaných již nejsou mezi námi, abychom jim poděkovali osobně, ale jejich odkaz v podobě statí v našem sborníku žije dále. A doufejme, že takto živé budou i svazky další.

Karel Chobot

**„Na třetí straně Proskovice a Hrabová“:
konec jednoho mýtu a nový pohled na stav severovýchodní
Moravy ve 13. století**

Tomáš Baletka

Ke vzniku této eseje přispěl nemalou měrou fakt, že Rožnov pod Radhoštěm oslavuje 730 let od založení města. Jako první písemný doklad o Rožnově byla až dosud takřka všeobecně pokládána zmínka v závěti olomouckého biskupa Bruna z r. 1267. Do povědomí dějepisců a laiků tento poznatek vsugeroval jako první nejspíše Řehoř Volný a okolnosti založení Rožnova byly o století později zpopularizovány romanopisem Čeňkem Kramolišem.¹⁾ Toto datum navíc zaštiťovala řada autorit.²⁾ Nelogičnosti v textu Brunovy závěti mě nenechávaly klidným a nutily mne hledat i jiné varianty, než jaké byly při výkladu Brunovy závěti až dosud traktovány.³⁾ Jak skutečně rozsáhlé bylo území získané biskupem Brunem se asi nikdy nedovíme. Ani mnou navržená varianta nemusí být všeobecně přijata, i když na rozdíl od dosud oficiálních verzí má tu výhodu, že při současném stavu poznání je takřka nenapadnutelná.

1) Gregor Wolny, *Die Markgrafschaft Mähren, topografisch, statistisch und historisch geschildert. Bd. I., Prerauer Kreis*. Brno 1835, s. 298; Čeněk Kramoliš, *Rožnovský okres. Vlastivěda moravská*. Brno 1907, s. 12, 67 - 68; týž, *Z kroniky města Rožnova pod Radhoštěm*. Rožnov 1920, s. 5 - 6, 136 - 137; týž, *Ročenka města Rožnova pod Radh. a osad v okrese*. Rožnov 1931, s. 8. Dále viz K. Papica, *Osazení kraje Rožnovského*. Rožnov 1913, s. 5-6 a 15-20; E. Domluvil, *Valašskomeziříčský okres. Vlastivěda moravská*. Brno 1914, s. 172.

2) Kramolišovy vývody rozvinuli zvláště Libuše Hrabová, *Listina biskupa Bruna ze Schaumburka z roku 1267 a počátky Rožnova*. Valašsko XI, 1967, s. 5 - 7; Ladislav Hosák, *Počátky osídlení a dějin Rožnova*. Valašsko XI, 1967, s. 9 - 13. K lokalizaci osady "Grabowe" též Jaroslav Bakala, *Středověké osídlení levobřežního Ostravska*. Ostrava 14, 1987, s. 118 - 155, na s. 128 - 129, který vylučuje její tožnost s Hrabovou.

3) Jedinou výjimkou je recenze Františka Šiguta na bibliofilské vydání Brunovy závěti (Slezský sborník 67, 1969, s. 277 - 278), Šigutem navrhované řešení odmítl jako nešťastné J. Bakala, *Středověké osídlení levobřežního Ostravska...*, s. 128 v pozn. 31.

1. Nové vymezení hranic újezdu získaného biskupem Brunem

Pro oživení zopakujme notoricky známou skutečnost. Před svým odjezdem na výpravu proti pohanským Prusům nechal olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka vypracovat závět, která nese datum 29. listopadu 1267.⁴⁾ Mimo jiné je zde také popisováno území, které biskup získal od hraběte Franka z Hückeswagen: "*Koupili jsme též od Franka hraběte z Hukeswaghen újezd, který začíná od toku zvaného Sedlnice ("Zedelnicz") a má z jedné strany jako hranici Odru ("Oderam"), z druhé strany Brunswerde se 70 lány. Tento újezd s Brunswerde jsme koupili od paní Konráda z Plavče a jeho dědiců a celý náleží našemu kostelu. Na třetí straně pak Rozenowe a Grabowe, které patří odedávna k území našeho kostela, ale jsou to vsi námi vysazené. Na čtvrté straně Ostravice ("Ostrava"), tak jak sestupuje od Uherska a cokoliv se nalézá z téhle strany Ostravice naproti Uhrám. Polovinu pak tohoto újezdu naproti Moravě drží tyž hrabě jako léno od našeho kostela jak pro sebe, tak pro své mužské i ženské dědice. Jsou však v tomto újezdu některé statky, které prý Petr Heroldův koupil od hraběte, jejichž polovinu dostal zpět jakousi dohodou a ona polovina náleží společně jak kostelu, tak hraběti. Cokoliv se dosáhne výnosu medu v celém újezdu jak kostela, tak hraběte, rozdělí se spravedlivě mezi biskupa a hraběte, stejně tak, podaří-li se objevit rudy zlata nebo stříbra či kteréhokoliv kovu i soli. Území však a užitek z půdy se rozděluje tak: cokoliv je naproti Moravě, patří samému hraběti, ale jako léno od kostela, cokoliv však je naproti Polsku, náleží zcela olomouckému biskupovi kromě statků, které byly nabyty od již řečeného Petra, a kromě lesa v Paskově, který byl získán soudně od Bluda, v nichž výnos dosud náleží společně biskupovi i hraběti. Jsou tyto již osazené vsi v újezdu, který drží biskup: ves Starič se 70 lány, trhová ves Místek s 40 lány, ves Sviadnov se 40 lány".⁵⁾*

4) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále jen CDRB) V/2, s. 75-82, č. 526. Brunova závět patří k evgreenům české medievistiky a nemá smyslu zde vypočítávat vyčerpávajícím způsobem veškerou literaturu k této problematice, z těch významnějších prací uvedme: Libuše Hrabová, *Ekonomika feudální državy olomouckého biskupství ve druhé polovině 13. století*. Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Facultas philosophica 20 - Historica VI. Praha 1964; Jaroslav Bakala, *Osídlení Místecka a Brušperska v období vrcholného feudalismu*. Frýdek - Místek 1983; týž, *Přiborsko-hukvaldské léno ve 13. a 14. století*. VSNOJ 38, 1986, s. 5-14; poněkud kontroverzní je stať Pavla Boliny, *K problematice kolonizace a počátků hradů na severovýchodní Moravě ve 13. století*. ČSČH XXXIV, 1986, s. 565 - 582.

5) Můj překlad se v drobnostech odlišuje od překladu Z. Kristena v bibliofilské edici textu Brunovy závěti, vydané v r. 1967 Archivem města Ostravy ve spolupráci s ř.k. děkanským úřadem v Ostravě jako dar k 700. výročí založení města Ostravy.

Než se pokusím vytyčít rozsah Brunem získaného újezdu, povšimněme si slovíčka újezd (*circuitus*). Napovídá nám, že šlo o území, jehož hranice byly určeny objížděním, resp. daly se objet na koni. Objížděny byly nepochybně i při prodeji, nový vlastník musel přeci znát hranice nabytého majetku.⁶⁾ Tato faktická poznámka má svou důležitost, neboť by nám mělo stále tanout na mysli, že hranice Brunova újezdu dnes sice přesně neznáme, ale v jeho době musely být zcela zřetelné a zjevně vymezeny.

Při hledání podoby Brunem získaného území se dosud všichni moderní vykladači dopouštěli fatálního omylu na samém začátku. Slova "*circuitum, qui incipit ab aqua, que vocatur Zedelnicz*" si zřejmě vykládali tak, že hranice újezdu začíná od Sedlnice, ipso facto touto hranicí je Sedlnice. Že o ničem takovém není v textu závěti řeči si dosud nikdo nepovšiml.⁷⁾ První stranou hranice byla totiž skutečně řeka Odry, jak praví závěť ("*habet ex una parte terminum Oderam*"). Správný výklad této uvozující části je tedy následovný: první strana újezdu je tvořena řekou Odrou a začíná od soutoku Odry se Sedlnicí. Dříve, než si tuto skutečnost poznamenejme do mapy, musíme si ověřit, zda dnešní místo soutoku Odry s říčkou Sedlnicí bylo tímto soutokem již ve 13. století. A tu zjišťujeme, že dnešní soutok Odry a Sedlnice je skutečně na hony vzdálen od místa, kde se oba toky mohly slévat ve 13. století. Řeka Odry dnes vlastně na některých místech využívá původní koryto Sedlnice, tj. teče po jižním okraji údolní nivy. Místo soutoku mohlo (ale také nemuselo) ležet v místě u dnešní Košatky.⁸⁾ První stranu tedy tvořil krátký úsek, který začínal někde u Košatky a končil patrně u soutoku Ondřejnice s Odrou.

Další stranu hranice tvořil újezd Brunswerde, či území kolem Brunwswerde. Ani lokalizace tohoto území není bez problémů. Při popisu újezdu získaného od hraběte Franka totiž slouží k označení jeho hranice další újezd, jehož hranice nejsou blíže popsány. Svádí přitom ztotožnit slepě Brunswerde se Starou Vsí nad Ondřejnicí a rozsah katasru vsi brát jako bernou minci.⁹⁾ Je ovšem na místě si položit i otázku,

6) Srov. V. Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha 1964, s. 111-112.

7) Pouze Oldřicha Tabáška. *Zlomky frenštátské vlastivědy. (K názorům na vznik města Frenštát. K listinám biskupa Dětricha z roku 1299)*. Frenštát p. R. 1995, s.2 zarazilo, že jakmile Sedlnice vstoupí na území Štramberka, přestává být hranicí újezdu. Je na místě položit si i otázku, míní-li se říčkou Zedelnicz skutečně Sedlnice a ne např. potok Cedlicz, který v r. 1299 tvořil rozhraní mezi majetky biskupství a hrabaty z Příbora (*Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) V, s. 118 - 119, č.114).

8) O. Tabásek. *Zlomky frenštátské vlastivědy...*, s.13.

9) J. Bakala, *Osídlení Brušperska a Místecka...*, s. 39 - 40, předpokládá, že újezd Brunswerde přesahuje maximálně jen o něco málo pozdější katastr Staré Vsi n. O.; srov. též na s.186. K vývoji názorů na ztotožnění Brunswerde s dnešní Starou Vsí n. O. viz též jím citovaný Jan Pchálek, Co odhalily dravé prou-

nemíní-li se jménem Brunswerde označení vodního toku, v našem případě Ondřejnice? Takovému výkladu totiž nic neodporuje. V závěti ostatně nejsou jako řeky označeny Odry ani Ostravice. Samotný název Ondřejnice navíc nepatří očividně mezi starší hydronyma.¹⁰⁾ Také hned další zmínka o 70 lánech nápadně připomíná rozsah Fryčovic, které měly mít 60, 66 či 70 a 1/2 lánu.¹¹⁾ Pokud bychom ztotožnili Brunswerde s Ondřejnicí, vyvstává nám ale problém, jak vysvětlit odkoupení tohoto území od manželky či vdovy Konráda z Plavče, když z listiny z 3.1.1258 vyplývá, že právě Fryčovice ležely v obvodu statků získaných od hraběte? Ale text závěti dovoluje i výklad, že biskup skutečně koupil újezd od manželky Konráda z Plavče, vyjma pouze oněch 60-70 lánů, takže v roce 1267 se v Brunově vlastnictví skutečně nacházel újezd Brunswerde a 70 oněch lánů, na nichž probíhalo osazování Fryčovic. Hranice mezi biskupským a hraběcím majetkem však Ondřejnice či území kolem ní stejně být musela, neboť, jak ukáží dále, Příbor do Brunem získaného majetku nespadal.

Třetí strana hranice tak rázem dostává konkrétní podobu. Je prostou spojnicí mezi Hrabovou (Grabowe) a územím dnešní Staré Vsi n.O. Tam je také třeba hledat "Rosenowe", dosud mylně ztotožňované s Rožnovem pod Radhoštěm. Rosenowe budou s největší pravděpodobností Proskovice, v jejichž slovním základu se objevuje kořen -ros-, Rosenowe může být i některá z obou Bělých.¹²⁾ Jedině spojnice Hrabové s Proskovicemi vytváří kýženu třetí stranu hranice biskupského území. Rožnov v době Brunově stěží mohl existovat (důvody proč rozevím níže) a pokud ano, nemohl by sám o sobě tvořit nějakou hranici. Tu mohla tvořit řeka Bečva nebo masiv Radhoště, který skutečně byl po celou dobu feudalismu hranicí mezi meziříčsko-rožnovským a hukvaldským panstvím.

Čtvrtá strana území byla tvořena Ostravicí, což byl dosud jediný stálý

dy řeky Odry, při změně řečiště na katastru okresu Frýdek - Místek. Podbeskydí, č. 2, Frýdek Místek 1974, s. 13 - 17. Domnívám se, že slovo lán v dochovaných lokačních listinách z oblasti severovýchodní Moravy přímo souvisí se selským gruntem. Jestliže Stará Ves n. O. měla mít podle J. Bakaly (*Osídlení Místecka a Brušperska...*, s. 186) 45 lánů ne-li více, pak zmínka o 70 lánách se rozhodně nemůže týkat Staré Vsi.

10) Sluší se připomenout, že ještě v 16. století neměla Ondřejnice dnešní název, ale dle hukvaldského urbáře se jí říkalo prostě "*potok pod zámekem*". Počínal od Kozlovic a končil pod Brušperkem. Potok Ondřejnice uváděný v urbáři se vléval do Čeladenky a podle všeho pramenil na východním úbočí Ondřejníku. (ZA Opava, pob. Olomouc, ÚŘAS, inv. č. 2253, (sign.E-1), fol.230v).

11) CDRB V/2, s.206-207, č.607; k Fryčovicím viz též J. Bakala, *Osídlení Místecka a Brušperska...*, s. 49an, 56-58, 169.

12) Samo sebou se nabízí vysvětlení přídomku u Jindřicha z Bělé (srov. J. Pilnáček, *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930, s. 386, č. 1419), který se psal též po Rožnově, ono Rozenove mohly být právě Proskovice, pokud se nejedná o některý z Rožnovů v Čechách či na území Polska. Rožnov pod Radhoštěm sice nemůžeme úplně vyloučit, ale ani nijak doložit.

a neměnný bod při všech snahách zachytit rozsah území získaného biskupem Brunem. O průběhu hranice na této straně máme také zprávy z konce 13. století. Tehdy se v prostoru radhošťského masivu dotýkaly državy hrabat z Příbora, olomouckého biskupství a pánů z Krásna.¹³⁾

2. Vznik hukvaldského léna a Příbor

Výše uvážené vymezení hranic se dotýká i Příborska, které od 14. století patřilo k mensálním statkům olomouckého biskupství. Jak již bylo zmíněno, Příbor do Brunem získaných majetků nespadal, což dokazuje ex silentio závěť sama. Důkazem největšího kalibru jsou ale čtyři listiny, týkající se území dešních obcí Větrkovice a Mníší. V roce 1251 potvrdil král Přemysl hraběti Frankovi darování půdy kolem říčky Lubiny velehradským cisterciákům k založení kláštera v Příboře. Toto území později Frankovi synové Jindřich a Blud zabrali, ale v roce 1292 držbu těchto vsí velehradským cisterciákům potvrdili a toto potvrzení znovu obnovovali v roce 1302.¹⁴⁾

Nikdo si nepovšiml faktického rozporu s Brunovou závětí, podle níž Hükeswagenové údajně ztratili celé území východně od Sedlnice. Nemohli tedy správně velehradským cisterciákům potvrzovat držbu území, jehož nebyli vrchními vlastníky. Potvrzování jakýchkoliv majetkových změn by správně příslušelo lennímu pánu, jímž byl v tomto případě olomoucký biskup. A naopak: olomoucký biskup nemohl disponovat se statky, které mu nepatřily. Ani v jedné z listin vydaných Jindřichem a Bludem z Příbora není uvedena konsensní formule olomouckého biskupa či alespoň náznak, který by opravňoval k tvrzení, že Příborsko spadalo pod lenní svrchovanost olomouckých biskupů.¹⁵⁾

Závěry jsou tak zcela jednoznačné. Příborsko, či lépe území na západ od Ondřejnice (potažmo na východ od Lubiny), zůstalo ve zpupném vlastnictví Hükeswagenů až do vymření rodu. Proto se také Příbor

13) CDM V, s. 118 - 119, č. 114. O. Tabásek v knižce *Zlomky frenštátské vlastivědy* přesvědčivě dokázal, že územím daným Gerlachovi z Osoblavy byl prostor dnešní Čeladné. Méně už lze souhlasit s jeho lokalizací území daného Farkašovi z Nasilé, popis hranic totiž neuvádí Ostravici, což ukazuje spíše na (Hnojovou) Lhotku, srov. však s J. Bakalou, *Příborsko-hukvaldské léno...*, s. 11.

14) CDM IV, s. 392 - 393 č. 309, CDM V, s. 143 - 144, č. 137; srov. S. Dušková, *K otázce kolonizace Příborska...*, s. 341 - 343.

15) Olomoučtí biskupové a jejich dvůr byli o těchto aktech nepochybně informováni. V roce 1292 byli přizváni ke zpečetění olomoucký biskup Dětrich a Mikuláš z Choryně a Šaumberka, aby darování získalo "*perpetuam firmitatem*", podobně v roce 1302 nechali Blud a Jindřich zpečetit svou konfirmaci svým pánem Dětrichem, olomouckým biskupem. Pouhé zpečetění ale nelze pokládat za vyjádření souhlasu.

v Brunově závěti vůbec nezmiňuje a proto se zde neuvádějí ani statky, které Frank odkázal velehradským cisterciákům. Pokud by totiž byl Bruno získal území kolem Příbora včetně kdysi daru Frankova pro velehradské cisterciáky, neopominul by o tom jistě učinit zmínku ve své závěti, kde si jinak všimá i statků jakéhosi Petra Heroldova či lesa v Paskově získaného od šlechtice Bluda. S tím je pak zcela v souladu listina olomouckého biskupa Jana Volka z 23. 4. 1347 pro velehradské cisterciáky, dle níž biskup převzal do dočasné správy po dobu svého života vsi Sdislawsdorf a Dyetrichsdorf (dnešní Větrkovice). Po biskupově smrti měly vsi opět připadnout konventu, aniž by zde měli olomoučtí biskupové a držitelé hradů Hukvald a Šostýna nějaká práva. Něco takového bylo možné až po změně vrchního vlastníka, tedy po vymření příborských hrabat a převodu panství do rukou olomouckých biskupů.¹⁶⁾

Počátky hukvaldského léna se tak jeví jako podstatně skromnější. O rozsahu léna můžeme přitom vést spory, ale některé poznatky považované dosud za neotřesitelné bude třeba korigovat. Z textu Brunovy závěti se dá usuzovat, že území držené hrabaty z Příbora jako léno bylo neosídlené, přičemž se počítalo s další kolonizací. Ukazuje na to pasáž v Brunově závěti, kde si biskup vyhrazoval podíly na výnosech z nálezů drahých kovů a soli.¹⁷⁾

Jistou nápovědu o rozsahu hukvaldského léna nám poskytuje listina olomouckého biskupa Jana VIII. z 18. prosince 1359, dle níž biskup připojil biskupský Hukvaldy k mensálním biskupským statkům a to pro loupeže a násilnictví jeho bývalých držitelů. Kromě Příbora se zde uvádí 11 dalších vsí v následujícím pořadí: "*Cozlowicz, Teychow, Novumteychow, Gleserdorf, Petrowicz, Kocznicz, Tirnow, Leivenhow, Mestlicshow, media ville Zewistbendorf, media ville Sedlicz*".¹⁸⁾

Osm resp. devět lokalit se dá bez větších problémů lehce identifikovat. Potíže vyvstávají se jmény Leivenhow a Mestliczshow.¹⁹⁾ J. Bakala sice velmi důvtipně lokalizoval Mestliczshow jako Lhotku, známou v r. 1437 jako Hnojová Lhota (něm. Mistlich Hau), je však možná ještě jiná varianta. Jména vsí nejsou v listině uváděna nahodile, ale v určitém pořadí. Soupis začíná od Kozlovic, stáčí se k Tiché, od níž postupuje směrem k severu, aby skončil u Sedlnice. Tato posloupnost není

16) CDM VII, s. 520 - 521, č. 705 s datem 24. dubna.

17) Obdobně se dělili templáři při pronájmu ještě řídké osídleného vsetínského panství s Vokem z Kravař na půl o zisky z nálezů rud a kovů (CDM VII, s. 13 - 15, č. 17); viz též J. Šebánek, *Tři nejstarší doklady o Vsetíně*. SPFFBU 1961, C 8, s. 77-93.

18) CDM IX, s. 114 - 115, č. 142. 19) K tomuto problému J. Bakala, *Příborsko - hukvaldské léno ve 13. a 14. století...*, s. 11; též, *Osídlení Mistecka a Brušperska...*, s. 86 - 93.

19) K tomuto problému J. Bakala, *Příborsko-hukvaldské léno ve 13. a 14. století...*, s. 11; též, *Osídlení Mistecka a Brušperska...*, s. 86 - 93.

zcela jistě nahodilá. Odvozena byla patrně z účtů, výběrčích rejstříků, urbářů či jiných soupisů hospodářské povahy, které nepochybně v biskupské kanceláři byly k ruce. Při výběru poddanských a jiných dávek výběrčí chodili spíše ode vsi ke vsi a netěkali bezmyšlenkovitě z jednoho konce panství na druhý. Ponechme přitom stranou fakt, že poddanské dávky vybírali většinou fojtové. V tom případě by totiž skutečně nemělo smysl vsi zapisovat v pořadí, v jakém je mohl zapsat projíždějící výběrčí daní. Správu panství ale nevedli fojtové, takže vrchnost měla jistě mnoho příležitostí, jak se kontrolou přímo na místě a objížděním panství přesvědčit o skutečném stavu věcí. Pokud bychom tedy vyšli z výše uvedené úvahy, jeví se nám Mestliczchow jako Véska (Niklasdorf).²⁰⁾ Leivenhow by se měl dle posloupnosti nacházet někde poblíž. Do úvahy připadá Klokočov, o němž uvažoval i J. Bakala.²¹⁾

K hukvaldskému lénu příborských hrabat by se daly na základě této listiny počítat jistě Kozlovice, dále pak Tichá a snad i Kunčice pod Ondřejníkem, pokud se ovšem skrývají za osadou "Novumteychow".²²⁾ Sklenov už zřejmě náležel k biskupským majetkům, jak nasvědčuje pozdní zpráva o existenci privilegií na sklenovské fojtství vydaných biskupem Brunem.²³⁾ V případě Sklenova by tak šlo o biskupskou lokaci z období po roce 1267, nedá se přesto vyloučit, že ves mohli držitelé Hukvald jako léno obdržet.

Ustavení šostýnského panství se nám tak jeví jako výsledek kolonizačního počínání příborských hrabat na jejich vlastní půdě. Podle zástavní listiny císaře Zikmunda z 25. února 1437 pro Mikuláše Sokola z Lamberka patřilo k šostýnskému zboží "*městečko Frankštát a vsi Lichtnov, Velikovice, Drnholec, Copřivnice a půl Závišic*".²⁴⁾ Postupujeme-li směrem od Frenštátu, pak od hukvaldského panství bylo šostýnské zboží zřetelně odděleno potokem Bystrým a posléz říčkou Lubinou.

20) I toto určení má samozřejmě své slabiny, Niklasdorf se připomíná teprve v r. 1389 (Lechner I, s. 15) a byl přílepkem dvoru Petrovic, takže se často nedají tyto dvě sídelní jednotky od sebe odlišit.

21) Viz J. Bakala, *Příborsko-hukvaldské léno ve 13. a 14. století...*, s. 11, srov. též, *Osídlení Místecka a Brušperska...*, s. 92 - 93.

22) *CDM IX*, s. 114 - 115, č. 142. Ke Kunčicím p. O. J. Bakala, *Osídlení Místecka a Brušperska...*, s. 106 - 108.

23) *CDM XV*, s. 54 - 55, č. 68. J. Bakala, *Osídlení Místecka a Brušperska...*, s. 64 - 65, bezdůvodně zpochybňuje věrohodnost tvzení listiny a založení Sklenova přičítá příborským hrabatům, protože údajně vznikl na půdě hukvaldsko-příborského panství. Existence jakýchsi Brunových listin na rychtu nemusí nutně značit, že Sklenov založil Bruno, ale úplně vyloučit to samozřejmě nelze, zvláště když nemáme jediný doklad, že by Sklenov nechali lokovat Hückeswagenové.

24) A. Adamus, *Codex diplomaticus civitatis Ostraviae. (Sbírka listin k dějinám města Ostravy)* Moravská Ostrava 1929, s. 23 - 24, Lhotku, srov. však s J. Bakalou, *Příborsko-hukvaldské léno...*, s. 11.

Není sporu o tom, že rod hrabat z Hückeswagen vymřel po meči někdy po roce 1307.²⁵⁾ Co se s jejich alodními statky dalo pak, nelze doložit. Přesná forma přechodu těchto panství do rukou církve se už nedá přesně určit. Zcela jistě ji musel potvrdit panovník, bez jehož souhlasu nebylo možné církvi odkázat ani píď půdy. Za slabé vlády Jindřicha Korutanského a poněkud roztěkaného Jana Lucemburského měli olomoučtí biskupové dostatek času, aby přičlenili k hukvaldskému lénu městečko Příbor, které tvořilo přirozené hospodářské centrum hückeswagenské državy, když už správa byla pravděpodobně soustředěna na Hukvaldech.

3. Otazníky kolem Rožnova

Pohledme nyní na Rožnov samotný. Brunova zavět' se ho, jak jsem doufám přesvědčivě dokázal, netýká, pokusme se však ověřit, nemohlo-li by snad ono Rozenowe přeci jen být Rožnovem. Čistě formálně vzato samozřejmě nemohlo. Bruno označuje Rozenowe jako ves a Rožnov, který se jinak poprvé připomíná v roce 1411, je označován vždy jako městečko. Ves Rozenowe tudíž nerovná se městečko Rožnovec. Proti ztotožňování Rožnova s biskupskou vsí Rozenowe svědčí i fakt, že Rožnov byl vždy, opakují a podtrhuji vždy, pokládán za alod. Opak se sice pokoušel dokázat L. Hosák, ale svůj důkaz postavil na základech velmi vratkých.²⁶⁾ Podstatné jsou argumenty soudobé, z nichž plyne, že Rožnov byl zpupným statkem

25) Naposledy je uváděn Heyman z Příbora a Blud z Trnávky v roce 1307 (*CDM VI*, s. 7 - 9, č. 9). M. Mocek, *Příbor 1251-1650*, Nový Jičín 1992, s. 25, upozornil na Petra, hraběte "*de l'reyburch*", který se objevuje na Brněnsku v r. 1355, kdy ho přijal Budislav z Damnic na spolek na své statky v Damnicích, Našiměřicích a Džbánicích (*ZDB III*, s. 26 č. 105). Jedná se ale o Petra řeč. Hrabě (viz *ZDB IV*, s. 46, č. 26), který byl Budislavovým bratrem. Petr se připomíná ještě 1365 (*ZDB IV*, s. 58, č. 258), v r. 1385 byl již nebožtík (*ZDB VII*, s. 168, č. 318). Podle erbovního znamení tudíž nešlo v tomto případě o přímou pokrevní spřízněnost s hrabaty z Hückeswagen, srov. J. Pilnáček, *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930, s. 168, č. 542.

26) L. Hosák, *Počátky osídlení a dějin Rožnova...*, s. 12, stavěl svůj náhled na ztotožnění biskupského leníka Jindřicha z Rožnova a Bělé s držitelem hradu Rožnova, který mu tím pádem vycházel jako hrad lenní. Jakousi vazbu rožnovského hradu k olomuckému biskupství dokládá pouze jediná listina (*CDM X*, č. 164, s. 187). Hrad přitom lénem být mohl, ale také nemusel. Jisté je pouze to, že některé vsi rožnovského statku skutečně lénem byly: Brňov a pravděpodobně i obě Lhoty (*CDM V*, s. 77-78, č. 75; viz též K. Lechner, II, s. 337), Veselá (*CDM XI*, s. 558, č. 11). Viděť? (Maršik "*de Wyhsz seu de Wyrs*" v r. 1297 *CDM V*, s. 77 - 78, č. 75) a Střítež (Cyechei z r. 1297 může být zkomolenina jména Střítež, pozdější doklady ke Stříteži např. *CDM XI*, s. 558, č. 11; *CDM XII*, s. 97, č. 114, s. 308, č. 333; je ovšem třeba rozlišovat Střítež od vsi Stříteže alias Střítežiku, která patřila k lénu Choryň).

spadajícím pod právo zemské a nikoliv manské.²⁷⁾

Rožnov byl založen tzv. "na zeleném drnu" jako městečko (opidum), tj. sídlo s tržní funkcí. Pokud by na jeho místě existovala nějaká předlokační osada, byla by úplně pozdějším osídlením překryta. A stejně existence předlokačního osídlení nemá pro řešení problému vzniku Rožnova význam. Rožnov byl založen zcela plánovitě, jak nasvědčuje pravidelný čtvercový tvar náměstí a pokud by na místě Rožnova existovala ves Rozenowe lokovaná nakrásně biskupem Brunem, zcela jistě by se přelokování z vesnice na městečko projevilo na změnách v uspořádání plužiny. Proto by měl Rožnov mít některé znaky typické pro městečka vzniklá v období velké kolonizace. Tím nejtypičtějším znakem je existence délkové plužiny, protože pouze řemeslná výroba by měšťany neuzivila a to zvláště v počátečním období po založení města.

Bohužel však Rožnov má tu zvláštnost, že postrádá to, co bylo pro každé městečko typické a to je právě plužina. Charakter rozměření rožnovského katastru se vůbec nepodobá tomu, na co jsme zvyklí např. u lokací měst iniciovaných biskupem Brunem. Stačí pohled na velkorysé rozměření a uspořádání gruntů Nového Města Kelče či Brušperka, abychom pochopili, že biskup Bruno nemá s lokací Rožnova opravdu nic společného. Většina rožnovského katastru je totiž hornatá a půda zde byla dobývána mnohdy až v 16. - 17. století tzv. pasekářskou kolonizací, podle čehož také vyhlíží uspořádání rožnovské plužiny. Středověkého původu budou pravděpodobně pouze pravidelně vyměřené lány v tratích Palkovna (původně zvána Na lánech, zde byly dva lány rožnovského fojtství), Stráně a Na Dráhách.²⁸⁾ Nic nesevřčí o tom, že by Rožnov byl při založení stejně velkoryse vybaven i příslušnými pozemky, když byl přitom vybaven tak velkým náměstím. Přitom zemědělsky využitelná půda zde byla a to kolem dnešního Házovického potoka. Tam ovšem vznikly vsi Tylovice, Házovice a Vigantice, z nichž ty dvě poslední jsou vzpomínány v roce 1411, Tylovice až v roce 1505. Mlčení o Tylovicích je zarážející. Dá se sice odbyt mávnutím ruky, přesto uveďme dvě možné varianty, jak mohla vypadat kolonizace údolí horního povodí Rožnovské Bečvy.²⁹⁾

27) Rožnov nikdy nebyl naříkán před manským právem v Kroměříži a naopak proti pohánění z Rožnova před zemským právem žádný olomoucký biskup nikdy neprotestoval. Srov. např. Brandl, *Lib. cit. III/2*, s. 451, 507 etc.; *IV/2*, s. 356, 364 - 365 etc.

28) Vycházím ze své analýzy map stabilního katastru (Ústřední archiv geodezie a kartografie Praha), parcelního protokolu ke stabilnímu katastru (SOkA Vsetín, Archiv města Rožnov pod Radhoštěm) a rožnovských gruntovních knih; všeobecně srov. též Z. Láznička, *Sídelně zeměpisná klasifikace rolnických vsí na Valašsku*. Naše Valašsko VIII, 1943, s. 145-153.

a) Po založení Zubří kolem r. 1310 páni z Krásna organizují osídlování v údolí Házovického potoka. Hrad Rožnov už pravděpodobně stojí. Pod ním vznikají vsi Tylovice, Házovice a Vigantice. Jako poslední je pak pod ochranou hradu lokováno (patrně usedlíky z Tylovic) městečko. Ves Tylovice a městečko Rožnovec dočasně splývají, v průběhu 15. století se od sebe oddělují.²⁹⁾

b) Po roce 1310 páni z Krásna zakládají pod hradem městečko s plužinou v údolí Házovického potoka. Na Rožnov pak navazují plužiny později založených Házovic a Vigantic. O městskou plužinu pak měšťané v průběhu 15. století přicházejí, když jsou založeny Tylovice.

Pravděpodobnější je přitom první hypotéza. Daleko častější byl totiž jev, že měšťané spíše usilovali o získání další půdy, než aby se jí vzdávali. Podobný jev se opakuje takřka u každého města či městečka. Např. ve Frenštátě připojili měšťané k obvodu města před rokem 1445 území hned tří zaniklých vsí, na tomto území vznikly v 18. stol. Trojanovice.³⁰⁾ Meziříčští měšťané zase získali v roce 1442 pozemky ve Veselé (tzv. luh Hrachovecký).³¹⁾

Vznik Rožnova je třeba klást až do doby po osídlení údolí Házovického

29) Tylovice nezmiňuje listina Lacka z Kravař na odúmrť z r. 1411 pro rožnovské panství, toto opominutí však je možno vysvětlit i tím, že je buď pisar zapomenul uvést, potažmo je vynechal opisovač listiny, která se dochovala pouze v pozdním opise ze 17. století v kronice meziříčského měšťana Ondřeje Sivého, rukopis byl uložen v MZA Brno, nyní nezvěstný, fotokopie v muzeu ve Val. Meziříčí, edici přináší E. Domlivil, *Listiny týkající se dávnověkosti města Meziříčí nad Bečvou a okolí jeho*. In: XI. zpráva cis. král. vyššího státního gymnasia ve Valašském Meziříčí, Přerov 1891, s. 9 - 10, č. XXV; též F. Dobeš, *Knihy o Stříteži*, díl V, Valašské Meziříčí 1945, s. 12 - 14, č. 3. První zmínka o Tylovicích je až v deskovém vkladu z r. 1505 (F. Matějek, *Zemské desky moravské II, 1480-1566*. Brno 1948, kniha XVI, s. 151 - 152, č. 227).

30) Pro dočasné spojení obou sídel svědčí údaj z berňového rejstříku v r. 1516, kdy Mikuláš (patrně rožnovský fojt) zapravoval berni z Rožnova a z Tylovic (viz J. Radimský, *Berňová registra moravská z první poloviny 16. století. III. část*. ČMM 76, 1957, s. 327). K etnickému charakteru kolonizace třeba dodat, že noví usedlíci byli spíše německé národnosti, Němci pak byli zcela jistě lokátoři, o čemž svědčí jak jméno Pertolda, lokátora Zubří (*CDM VII*, s. 795, č. 179), tak i názvy vsí Házovice, Tylovice a Vigantice, odvozené od německých osobních jmen.

31) Konfirmace listiny Jana Čapka ze Sán z 25.7.1445 v SOkA Nový Jičín, AM Frenštát, inv. č. 5; viz též Jiří Felix, *Frenštátský okres. Vlastivěda moravská*. Brno 1908, s. 69.

32) Listinu Voka ze Sovince otiskl E. Domlivil, *Listiny týkající se dávnověkosti města Meziříčí n. Bečvou a okolí jeho*. in: IX. zpráva cis. král. vyššího státního gymnasia ve Valašském Meziříčí, Přerov 1889, s. 5 - 7, č. III.

potoka. K založení jistě přispěla souhra několika dnes už těžko postižitelných okolností. Těžko se totiž smířit pouze se strohým konstatováním, že vznik města si vynutil dosažený stupeň rozvoje zbožně peněžních vztahů. Teprve pak, po konsolidaci zemědělského hospodaření, bylo možno uvažovat o založení tržního centra. Podhradí bylo tím jediným vhodným a volným místem, jprve museli přijít rolníci a když už takřka veškerá zemědělsky využitelná půda byla rozdělena mezi již založené vsi.³³⁾

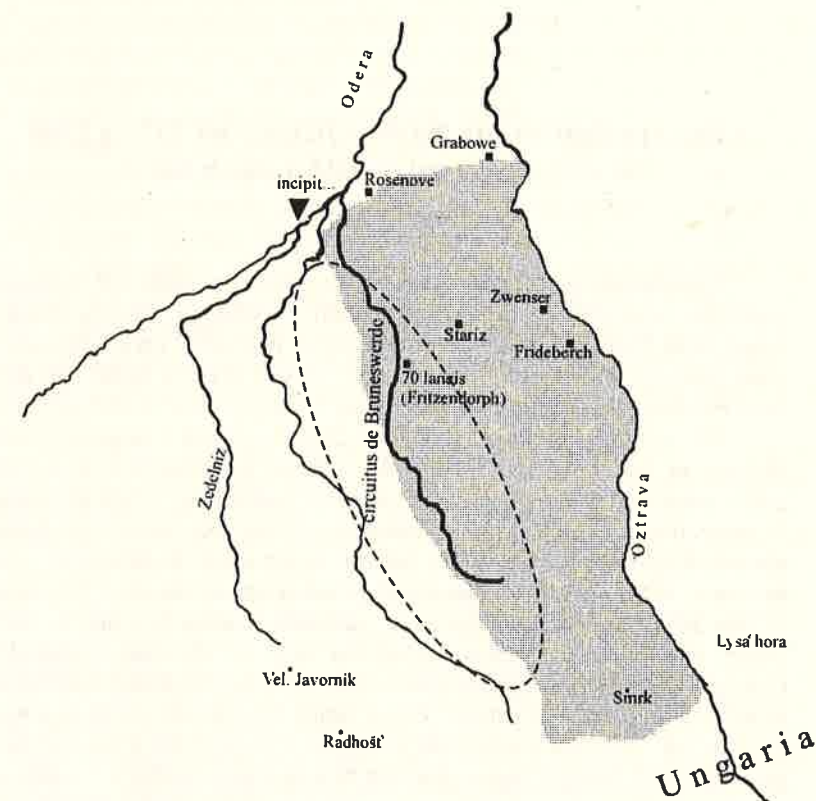
Proti druhé variantě mluví především výše řečená úvaha, totiž že rožnovští měšťané by se asi těžko vzdávali půdy, která jim patřila. Mohlo by k tomu samozřejmě mohlo dojít po drastické redukci populace při nějaké válečné katastrofě či morové ráně. S okleštěným půdním fondem ale Rožnovští jistě nebyli spokojeni, jinak by těžko v pozdějších stoletích zakládali paseky. Rovněž tak je možné, že lokace Rožnova se nezdařila. Na opuštěné plužině byly založeny Tylovice a po opětovném osídlení Rožnova noví rožnovští useláci museli půdu získávat jinde. Dočasný zánik městečka Rožnova ale nedokládá žádný pramen.

Nový pohled na uspořádání majetkových poměrů mezi Ondřejnicí a Ostravicí na přelomu 13. a 14. století se nemusí shodovat se stavem, který zde kdysi reálně existoval. Ostatně mi nešlo ani tak o úplné zavržení dosavadních teorií, jako spíše o jejich "provětrání". Mnoho neznámých ještě zůstává a nepanuje jistota, do jakých rovnic je lze dosadit.³³⁾ Výzkum dějin osídlování severovýchodního cípu Moravy tím rozhodně nekončí, v budoucnu bude muset být vykonáno ještě množství práce na poli studia plužin a jejich výměry,³⁴⁾ majetkové držby poddaných a zpřesňování sociální stratifikace venkova a s tím související možné odvození stavu v dobách středověké kolonizace.

33) Analogicky probíhala zřejmě kolonizace i na Pulnecku, situace Fulneka a Jerlochovic je obdobná jako u Rožnova a Tylovic a to téměř doslova, jméno Fulnek je pravděpodobně odvozeno od staroněmeckého Pfuhl (močál) či od faul (líný) a Eke (roh), Rožnov je také položen na ohbí Bečvy. K Fulneku viz A. Turek, *Fulnecko. Vlastivěda moravská*. Brno 1940, s.195.

34) Je to např. zmínka ve Vita Brunonis, že biskup získal před rokem 1263 "Yschin cum castro et circuitu" (srov. M. Mocek, *Přibor...*, s.14, 84), či Brunova listina z 11.2.1274, již udělil rytíři Mravíkovi ves Murizt (*CDRB V/2*, s.381, č.724).

35) Na mysli mám práce zesnulého ing. O. Tabáška, z nichž uvedme např. *O vytýčení plužin na panství hukvaldském*. *Historická geografie* 25, s. 97 - 125; *týž, Frenštát a zaniklé vsi*. *VSONJ* 28, 1981, s. 11 - 19; *týž, Hranice mezi Tichou a Frenštátem v 15. a 16. století*. 1981, rukopis, 13 stran; *týž, O vzniku města Frenštátu p. R. (Příspěvek k otázce založení některých měst na severovýchodní Moravě)*. 1988-1989, rukopis, 31 stran. Rukopisy posledně jmenovaných prací jsou uloženy v SOKA Nový Jičín.

Hypotetický rozsah Brunova újezdu v roce 1267

Dnešní názvy latinských toponymů circuitus de Brunswerde - újezd Brunswerde kolem povodí Ondřejnice - Friedeberch - Místek - Fritzen(dorph) - Fryčovice - Grabowe - Hrabová, Rosénove - Proskovice, Stariz - Stafč, Ungaria - Uhry, Zwenser - Sviadnov.

Nález privilegií města Nového Jičína z let 1373 a 1560 ve vidimusu z roku 1604 a jejich edice

Jiří Jurok

Zabýváme-li se dějinami města Nového Jičína na podkladě listinného materiálu novojičínského městského archivu překvapí nás jeho chudost a neúplnost. Nejstarší listina v tomto archivu pochází z roku 1566 a nejstarší městské privilegium z roku 1629.¹⁾ Pokud chceme bádát nad dějinami města a jeho privilegiemi před rokem 1620, je nutno obrátit se jinam.

Při výzkumu pramenů k dějinám Nového Jičína a severovýchodní Moravy ve Státním ústředním archivu v Praze se podařilo v roce 1997 nalézt plné znění pravděpodobně druhého nejstaršího privilegia města Nového Jičína z roku 1373. Ověřené a vidimované znění této listiny obsahoval koncept žádosti města Nového Jičína císaři Rudolfovi II. z 30. července 1604, požadující potvrzení přiložených privilegií z 23. února 1373 a 26. února 1560, nalézající se ve fondu Morava pod inv. č. 5181. Obsah této důležité písemnosti sestával tedy ze tří částí - vlastního konceptu žádosti města z roku 1604 na fol. 1ab a 8ab, tvořících dvojlist, do něhož jsou na třech dvojlistech vloženy opisy dvou privilegií města z roku 1373 na fol. 2a - 3b a z roku 1560 na fol. 4a - 5b, přičemž folia 6 a 7 jsou prázdná.²⁾ Obě dvě privilegia a koncept žádosti města vydávám s kritickým aparátém v příloze I. pod čísly 1. - 3., překlady listiny z roku 1373 a konceptu žádosti města z roku 1604 jsou uvedeny v příloze II. Pro bližší poznání okolností nálezů privilegia z roku 1373 vydávám tedy celý pramen. Písařem obou opisů privilegií je podepsaný registrátor české dvorské kanceláře Adam Zeis, písař konceptu není jmenován. Opis latinského privilegia z roku 1373 je psán zřejmě dekorativní humanisticou rotundou, české privilegium z roku 1560 a německý koncept z roku 1604 humanistickou kurzívou s písmeny novogotické kurzívy (r, e, h, v aj.)³⁾ Žádost města s oběma privilegií se stala podkladem vystavení

1) Státní okresní archiv Nový Jičín, Archiv města Nového Jičína, Listiny, inv. č. 1 (listina z 7. 6. 1566, Nový Jičín) a inv. č. 3 (listina z 18. 10. 1629, Nový Jičín).

2) Státní ústřední archiv Praha, fond Morava, inv. č. 5181, koncept žádosti města Nového Jičína z 30. 7. 1604 s přiloženými privilegií.

Rudolfova privilegia městu Novému Jičínu z 11. srpna 1604, ve kterém jsou obě zde vydaná privilegia pouze zmíněna.⁴⁾

Listina či privilegium města Nového Jičína z roku 1373, ačkoliv je z historické literatury známá, dosud nebyla známa a publikována v plném znění. Nenajdeme jí v časově příslušných svazcích moravského diplomatáře Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, tzn. v díle X. zachycujícím léta 1367 - 1375, ani v díle XV., zachycujícím dodatky z let 1207 - 1411.⁵⁾ Stejně tak nenajdeme byť stručný výtah z této listiny v moravských zemských deskách a to jak v cúdě olomoucké, tak v cúdě brněnské z let 1348 - 1480.⁶⁾ Podobně nebyla nikde vydána ojedinele z literatury známá listina z 26. 2. 1560. Zajímavé je, že žádné stopy po obou privilegiích, ale ani po jiných před rokem 1620, nenajdeme v městském archivu Nového Jičína v tamějších uchovaných privilegiích z let 1629, 1748, 1775, 1784 a 1795, jež se všechny opírají pouze o okleštěné jezuitské privilegium z roku 1629. Některé z privilegií před rokem 1620 ovšem najdeme v pozdních opisech a regestech městských knih z roku 1769, z 2. pol. 18. stol. a roku 1800.⁷⁾

3) Edice je provedena podle obvyklých edičních zásad srv. J. Šebánek, *Paleografie. Pomocné vědy historické*, Praha 1969 a J. Kašpar, *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím*, Praha 1975, s. 149 an. V edičních závorkách jsou rozvedeny zkratky a rovněž uvedeno nadepisované koncové a vložené "e" v přepisu latinské listiny, nejasné čtení uvedeno s otázníkem a upravena je interpunkce. U přepisu české listiny z roku 1560 k rozlišování "z" a "ž" nebylo přihlíženo, "ie" a "ia" přepisujeme většinou jako "e" a "a", naopak ponecháváme "au" a "rh" v původní podobě. U německého konceptu pro jeho obtížnost text transliterujeme. Za přehlédnutí správnosti překladů děkuji u listiny z roku 1373 doc. Jaroslavi Bakalovi, CSc. z FPF Slezské univerzity v Opavě a PhDr. L. Kysučanovi z FF Univerzity Palackého v Olomouci a u konceptu z roku 1604 PhDr. Rudolfovi Uvírovi, CSc. z FF UP v Olomouci. Věcný překlad privilegia z roku 1373 má nicméně některá otevřená místa. Charakteristika písem podle I. Hlaváček - J. Kašpar - R. Nový, *Základy pomocných věd historických pro historiky*, Praha 1974, s. 25 - 28.

4) SÚA Praha, fond Salbuchy, č. 15, fol. 401b - 403b.

5) Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, X, Brno 1878, ed. V. Brandl, CDM, XV, Brno 1903, ed. B. Bretholz.

6) Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren, Text der Olmützer Cuda, I, Brno 1856, ed. P. v. Chlumecky, J. Chytil, C. Demuth, A. R. v. Wolfskron, (dále DZO), Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren, (Brünner Cuda), I, Brno 1856 ed. P. v. Chlumecky, J. Chytil, C. Demuth, A. R. v. Wolfskron, (dále DZB).

7) StOA Nový Jičín, AM N. Jičín, Listiny, inv. č. 3, 7, 8, 9, 10 a městské knihy inv. č. 16, fol. 2a - 10a, inv. č. 20, fol. 1a - 1b, inv. č. 21, fol. 4a - 4b (opisy), inv. č. 20, fol. 135b - 136b, inv. č. 21, fol. 176b - 178b (regesty včetně privilegií z let 1313 a 1373). V městských knihách inv. č. 20 a 21 jsou zachovány opisy Neysserovy kroniky vydané u R. Liebisch, *Ein Neutitscheiner Stadtbuch mit der Chronik des Syndikus Neysser*, Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, XIV, 1910, s. 234 - 263, o privilegiu z r. 1373 na s. 249.

V historické literatuře patrně nejstarší zprávu o privilegiu Nového Jičína z roku 1373 přinesl moravský historik G. Wolný, který jednak k tomuto roku neurčitě uvádí udělení znaku od Jana z Kravař a jednak na podkladě listiny z městského archivu, datované v předvečer S. Matěje apoštola uvádí opět udělení znaku tentokrát od Lacka z Kravař, odúmrti a dokonce dvou výročních trhů ve středu po Obrácení Sv. Pavla a ve středu po Sv. Duchu. Wolný se na podkladě další listiny (bez data) z městského archivu zmiňuje i o privilegiu krále Jana Lucemburského na mýto z roku 1313, nicméně toto téměř jediné svědectví o existenci obou listin (viz ještě J. Beck) vážně zpochybňují Wolného chyby výkladu obsahu privilegia (chybný vydavatel Lacek z Kravař, chybně o udělení znaku a dvou výročních trhů), takže autor zřejmě listiny v roce 1835 osobně neviděl a spolehl se snad na zprávu města, možná pouze na základě regist.⁸⁾

Daleko nejvíce údajů ovšem zjistil J. Beck - první historik města. J. Beck ve svých dějinách města Nového Jičína z roku 1854 pojednal o listině z roku 1373 nejpodrobněji a to na základě ještě některých dalších pramenů, které se poté v druhé polovině 19. století a počátkem 20. století při četných stěhováních městského archivu nenávrtně ztratily. V tomto případě se opřel především o záznam inventáře městské registratury od městského písaře Johanna Hofera z roku 1572 (podle údaje J. Becka - pravděpodobnější je datum 1752). Beckem citovaný regist listiny od písaře J. Hofera, dnes již nezvěstný, jako nejrozsáhlejší zprávu o obsahu privilegia uvádím dále v plném znění: "*List pana Voka a pana Jana syna jeho z Kravař, pánů jičínských, latinsky na pergameně na odmrt města Jičína danej, že žádný pan jičínský žádného odúmrti od měšťan jičínských a obyvatelův jejich bráti nemají. Též co se k šosu s téhož města do roka vydati má. Též na jarmark v tomž městě před Svatým Duchem. Též na městské role a zahrady při tomž městě, i také pokudž obyvatelé téhož města poručenství učiniti mohou, kterémužto nadání říkají Anffal aneb list na odmrt. Létha Páně 1373.*"⁹⁾ Z tohoto záznamu vyvodil Beck závěry, které zůstávají v platnosti i dnes: že Nový Jičín byl již konstituovaným městem, že odevzdával své vrchnosti městskou daň (kšos, šos) z jednotlivých domů či pozemků, že dostal odúmrtí, že měl uspořádanou městskou správu, že získal nějaké svobodné pole a zahrady, že městu patrně v této době udělila vrchnost městský znak a že udělení výročního trhu jako zeměpánova práva v této době znamenalo projevení přízně moravského markraběte Jana Jindřicha pánům z Kravař.¹⁰⁾ Důležité bylo, že Beck si povšimnul listiny

8) G. Wolny, *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert*, I., Brno 1835, s. 353, 358, pozn. 54, 55.

9) J. Beck, *Geschichte der Stadt Neutitschein (Nowý Jičín) und deren Umgebung*, Nový Jičín 1854, s. 74 - 75, upravena interpunkce a přepis textu z roku 1572 či 1752.

10) Tamtéž, s. 75 - 84, též 58. Patrně z pozdějších pramenů znal data odevzdávání šosu v N. Jičíně na Sv. Jana a na vánoce, tamtéž s. 77.

olomouckého kanovníka Oldřicha Kortenlangena o udělení odúmrtě městu Krásnu (dnes součást města Valašského Meziříčí) podle práv města Nového Jičína z roku 1377.¹¹⁾ Na základě znalosti této listiny mohl podrobně reprodukovat obsah ustanovení novojičínské listiny o odúmrti (viz překlad listiny) a dedukovat další závěry např. o uspořádané městské správě apod. Z potvrzení listiny z roku 1560 znal rovněž církevní datum listiny v předvečer Sv. Matěje.

Nicméně Beck se i mylil, páni z Kravař v roce 1373 městu neudělili městský znak a padá i jeho konstatování v rovině pravděpodobnosti, že město získalo v této době střední týdenní trhy.¹²⁾ Oproti uznávanému rodu pánů z Kravař v práci F. Dvorského¹³⁾ označuje Voka III. z Kravař jako Voka II. z Kravař, nesprávně uvádí jeho úmrtí až roku 1396 a mezi potomky Drslava I. (otec Voka III.) nesprávně klade Petra z Kravař na Strážnici a mezi potomky našeho Voka III. dalšího Drslava z Kravař.¹⁴⁾

Pozoruhodné je, že Beck na základě inventáře listin městského archivu od městského písaře Krispina Schala v tomtéž roce 1572 a zlomku opisu listiny údajně z roku 1313 zaznamenal i doklad pravděpodobně nejstaršího privilegia města Nového Jičína na mýto od krále Jana Lucemburského z roku 1313. Zachycené dva registry městských písařů Krispina Schala a Johanna Hofera z roku 1572 (či 1752) na dvě nejstarší privilegia města Nového Jičína z let 1313 a 1373 zůstaly poté kromě ojedinělých zmínek o potvrzení listiny z roku 1373 ve Ferdinandových privilegiích z 22. 2. 1560 a 26. 2. 1560 a v Rudolfově privilegiu z roku 1604 jedinými pramennými zprávami o nejstarších privilegiích města na téměř sto let.¹⁵⁾

Další historikové města přinesli k nejstarším dvěma privilegiím města mnohem méně, mnohdy jim nezbylo než opakovat či někdy i chybně vycházet ze shromážděných údajů J. Becka. V německé vlastivědné literatuře se od A. Rolledera¹⁶⁾ postupně rozšířila dosti sporná tradice o přebudování původního dřevěného palisádového opevnění města kolem roku 1373 na opevnění zděné, včetně dvou bran, vodního příkopu a valu. Tentýž názor zaujímali J. Ullrich¹⁷⁾ a K. Berger. Poslední autor vztahuje k privilegiu datovanému jim samým k 23. 2. 1373 udělení odúmrtě, jar-

11) CDM, XV, s. 150, č. 176 (listina z 3. 4. 1377).

12) J. Beck, cit. práce, s. 83 a pozn. 1. K určení církevního data listiny na s. 75, pozn. 1.

13) F. Dvorský, *O starožitném panském rodě Benešoviců*, II. O rodě pánů z Kravař, Brno 1910, s. 25 - 32.

14) J. Beck, cit. práce, s. 83, 56 a 59.

15) Tamtéž, s. 45, 74, 75, 148 an. a 158.

16) A. Rolleder, *Die Herren von Krawarn*, I, II, Steyer, 1898, 1899 (práce nedostupná).

17) J. Ullrich, *Ein alter Festungsturm in Neu-Titschein*, Kuhländchen VII, 1930, s. 88 - 90, zvláště 88.

marku a městského znaku.¹⁸⁾ Přibližně v téže době pojednal ředitel moravského zemského archivu B. Bretholz o listinách a privilegiích Nového Jičína v zemském archivu v Brně, poprvé uvádějící opis listiny krále Jiřího Poděbradského pro Jana z Cimburka na Jičíně o schválení prodeje novojičínského mýta v Suchdole nad Odrou z 12.6.1466 a dále známé opisy privilegií z 26. 2. 1560, 11. 2. 1567, 11. 8. 1604 a 14. 6. 1610. V rámci dvou uváděných privilegií z 26. 2. 1560 seznáváme jedinou určitou zprávu v historické literatuře o námi vydávaném privilegiu z 26.2. 1560 (zde č. 2), které ovšem dosud nebylo nikde editováno.¹⁹⁾ Současně L. Hosák odkázal ve svém původním vydání Historického místopisu země Moravskoslezské z roku 1936 u privilegia z roku 1373 na olomoucké zemské desky, III, č. 301, což je ovšem zřejmý omyl, neboť v tamějším zápise se jedná o zápis věna Vokově manželce Anně z roku 1377.²⁰⁾

Novojičínskému historikovi P. Zieglerovi²¹⁾ se sice podařilo najít další doklady o existenci privilegia krále Jana Lucemburského na jičínské mýto z let 1415 (obecně) a 1484 v Brandlových Libri citationum et sententiarum,²²⁾ ale na druhé straně nejen, že nic o privilegiu z roku 1373, ale navíc jen podpořil Beckův omyl o udělení městského znaku Novému Jičínu v této listině.²³⁾ Toto udělení vztáhl přímo k privilegiu z roku 1373 a městský znak dokumentoval na příkladě nejstarší známé pečetě města Nového Jičína z roku 1398.²⁴⁾ Ziegler se nedotkl privilegia z 26. 2. 1560 (pouze z 22. 2. 1560), ale zmínil se o existenci privilegia z 11. 8. 1604 v pražském archivu.²⁵⁾

Z četné literatury zabývající se kolonizací a počátky Nového Jičína je možno jmenovat shrnující práci L. Hosáka z roku 1960, jež se ovšem

18) K. Berger, *Die Besiedlung des deutschen Nordmährens im 13. und 14. Jahrhundert*, Brno 1933, s. 302 - 303.

19) B. Bretholz, *Archivalien zur Stadtgeschichte Neu-Titscheins im mährischen Landesarchiv*, Kuhländler Heimatfest in Neu - Titschein, 1927, s. 48 - 52, zvl. 50 an. Podle Moravského zemského archivu Brno, fond Nová sbírka G 2, sign. 356, 12. 6. 1466 (novodobý opis), 26. 2. 1560 (dva opisy), 11. 2. 1567, 11. 8. 1604, 14. 6. 1610 (vše opisy).

20) L. Hosák, *Historický místopis země Moravskoslezské*, VI - VII, Praha 1936, s. 683 a pozn. 2.

21) P. Ziegler, *Vom Neu-Titscheiner Stadtarchiv*, Nový Jičín 1937 - 1938, separát, s. 26 - 27.

22) V. Brandl, *Libri citationum et sententiarum seu knihy pühonné a nálezové*, II., Brno 1873, s. 444, č. 32, "list krále Januov na svobody, což se dotýká toho zboží Jičínského", V, Brno 1888, s. 97, bez č., "Jičínských mýto".

23) P. Ziegler, *Vom Neu-Titscheiner*, s. 22 - 23.

24) CDM, XV, s. 335, č. 380 (listina z 19. 10. 1398, N. Jičín), Ziegler neuvádí, že městská pečeť je dosvědčena již v roce 1396: "Und des zu seinem sichirkeit haben wir unser statingsesegel gehangen an dezen briff." CDM, XV, s. 314 - 315, č. 360 (listina z 10. 9. 1396, N. Jičín).

25) P. Ziegler, *Vom Neu-Titscheiner*, s. 172. Autor znal z roku 1560 pouze privilegium z 22. 2. 1560, tamtéž, s. 171.

dotkla pouze privilegia z roku 1313.²⁶⁾ Pomineme-li populárně psanou Balášovu Topografii Nového Jičína²⁷⁾ a knihu Čtení o Novém Jičíně,²⁸⁾ které v roce 1961 a 1963 jen zopakovaly některá i chybná fakta o obou nejstarších privilegiích, podrobněji o nich pojednal historik A. Turek v roce 1978. Stejně jako Ziegler byl ovšem odkázán na Beckovu knihu, takže opakuje jeho údaje o udělení odúmrti, povinnosti odvádění šosu (městské daně), rozšíření rolí a zahrad a udělení výročního trhu o Sv. Duchu. Turek rovněž určil datum vydání listiny na 23. 2. 1373. Bohužel ani on se nevyvaroval převzetí chybného Beckova údaje o udělení městského znaku Novému Jičínu v roce 1373. Navíc omylem určil za vydavatele tohoto privilegia Lacka a Voka z Kravař. Privilegiemi z let 1560 a 1604 se již Turek nezabýval.²⁹⁾ Posmrtně vydané Zieglerovy Hospodářské dějiny Nového Jičína kladou založení města neuvěřitelně k letům 1228 - 1240, aniž se jakkoliv zabývají nejstaršími privilegii z let 1313 a 1373, autor věnuje pozornost až výsadám na druhý a třetí výroční trh z 14. 4. 1455 a 10. 12. 1492.³⁰⁾ Výsady udělené Novému Jičínu v roce 1373 z hlediska vývoje měst na severní Moravě zhodnotil v letech 1983 a 1993 J. Jurok.³¹⁾

Obraťme se nyní k výpovědi našeho nalezeného pramene. Které nové skutečnosti z něho zjišťujeme pro dějiny Nového Jičína? Především z prvního privilegia z 23. 2. 1373 (č. 1) se dovídáme o existenci dnes neznámého ještě staršího privilegia Nového Jičína před rokem 1373 a patrně dalších částečných výsad města od příslušníků rodu pánů z Kravař před rokem 1373.³²⁾ Městu je dále toto staré privilegium potvrzeno a jeho články ponechány v platnosti, ačkoliv původní privilegium bylo ztraceno. Přínosnější jsou další nová ustanovení. Nové polnosti v rozsahu 30 lánů dávají Vok III. a Jan II. z Kravař městu Novému Jičínu ve vsi Loučce (Errenbergks) a kdyby se tam nedostávalo, má se doplnit z polností

26) L. Hosák, *Počátky Nového Jičína. K středověké kolonizaci na Ostravsku*, Slezský sborník, 58, 1960, s. 112 - 120, zvl. 112 an.

27) M. Baláš, *Topografie Nového Jičína v 16. a 17. století*, Nový Jičín 1959 - 1961, s. 37.

28) *Čtení o Novém Jičíně*, Nový Jičín, 1963, uspořádal K. Otto, s. 11, taktéž s. 17.

29) A. Turek, *Hrad a panství Starý Jičín*, Nový Jičín, 1978, s. 16.

30) P. Ziegler, *Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein*, I, Die Schankbürger, Vídeň 1981, s. 8, II, Die Tuchmacher, Vídeň 1983, s. 4, 14 - 15, III, Die Tuchmacher, Vídeň 1989.

31) J. Jurok, *K sociálně-ekonomickému vývoji severovýchodní Moravy před husitskou revolucí*, in: Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, 12, 1983, s. 320 - 344 týž, *Moravský severovýchod v husitské revoluci*, Praha 1993, 249 stran, rkp. kandidátské práce.

32) SUA Praha, fond Morava, inv. č. 5181, fol. 2a - 3b, opis privilegia z 23.2.1373, tak i dále.

ve vsích Šenovu a Žilině. O vsích Šenovu a Žilině jsou to zřejmě nejstarší dosvědčené zmínky v pramenech (doklad o Loučce z roku 1373 zná neznámo odkud L. Hosák, tentýž uvádí Šenov poprvé roku 1383 a Žilinu roku 1399).³³⁾ Doba trvání již známého výročního trhu před Sv. Duchem (mezi 10. 5. a 13. 6.) je zde upřesněna na osm dní vždy před tímto svátkem (tj. začátek trhu mezi 2. 5. a 5. 6.) Nová je zpráva o konání procesí s kříži vedených vesnickými fojty jednou ročně do Nového Jičína na den Nanebevstoupení Páně (buď přímo 5. května nebo mezi 30.4. a 3.6.)

Ustanovení o odúmrti již částečně na příkladu odvozené listiny o odúmrti pro Krásno z 3. 4. 1377 parafrázoval J. Beck. Můžeme jen potvrdit, že ustanovení o odúmrti pro Krásno byla téměř doslova převzata z privilegia pro Nový Jičín v roce 1373 od slov "*ad maioris gratiae/ incrementum ... honorabilib/us/ incolis collocari, dictis civibus ...*" až po slova "*o/mn/ia bona sua dare, legare, resignare vel deputare poterit ad quemcumq/ue/ locum cui velit*". Obdobně byla ještě převzata pasáž od slov "*Ultimo etiam pro maiori cautella ...*" až po slova "*sicut reliquae/ civitates gaudent et fruuntur*". Nicméně převzetí nebylo doslovné s mnoha záměnami významu (např. *memorata civitas nostra - praefata civitas mea Schonstatt, nostris gratiosius - meis graciám, si pro tempore quempiam - si quempiam, de hac luce - de hoc saeculo, statuentes - ego supradictus Ulricus vice et loco mei et haeredum meorum vel successorum statuo et constituo - aj.*), slov (např. *sive - seu, sive - aut, sicut - quemadmodum, atq/ue/ - ac*), slovosledu (např. *mortuorum bonis - bonis mortuorum apod.*) a s rozdíly tvarů (např. *ha/e/redes - heredes, a/e/ternum - eternum, contingerit - contigerit, propiores - propinquoies, fuerit - foret, possunt - poterunt, unusquisq/ue/ - unaquaue, cui velit - quo voluerit*). V krásenském privilegiu zcela vypadla pasáž o německém názvu odúmrti "*dictis vulgariter Anfahl von angesterbenen Güettern*". Navíc v novojičínském privilegiu se zdá být více chyb v přepisu latinského textu a někde začínají věty tam, kde v krásenském privilegiu jsou souvětí (např. *Volentes utiq/ue/ ...*).³⁴⁾

Vrchnost se v podstatě vzdávala poplatků z odúmrti a věnovala je městské radě, samotný odumřelý majetek měl připadnout nejbližším přátelům zemřelého a městu. Aby vrchnost zamezila převádění majetku na zboží jiných vrchností v případě neexistence jakýchkoli pozůstalých a přátel ve městě, přikazuje odumřelý majetek obrátit ve prospěch města. Nikdo ve smrtelné nemoci a nemající potomka též nemůže vyhotovit testament bez souhlasu městské rady. Poddaný při plném zdraví může naopak odkazovat a převádět majetek kamkoliv a komu chce. Tato

33) L. Hosák, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 - 1960*, Ostrava 1967, o Loučce na s. 332, o Šenově a Žilině na s. 334.

34) SÚA Praha, fond Morava, inv. č. 5181, fol. 2a - 3b (příklady na prvním místě) a CDM, XV, s. 150 - 151, č. 176 (příklady na druhém místě).

ustanovení jsou naprosto totožná s ustanoveními listiny na odúmrt' pro Krásno, oproti Krásnu podle rozboru J. Becka chybí pouze ustanovení o svobodném udělování zhoštěného listu měšťanům. Nově můžeme konstatovat totožnost ustanovení o odúmrti ještě s listinou Lacka z Kravař na Helfštejně pro Lipník z 1. 6. 1378, ve které se rovněž městu daruje 21,5 lánu, lesy a zahrady, odúmrt', ruší se roboty a jiné povinnosti kromě poct a platů z polí a hospod, ustanovuje se 60 hřiven gr. městské daně a dává se právo jako mají jiná opevněná města.³⁵⁾

Z vydaného znění privilegia získáváme i upřesnění výše berně, ve skutečnosti šosu - městské daně odváděné vrchnosti. Ročně měl Nový Jičín odvádět 80 hřiven pražských grošů moravského počtu (počítáno po 64 groších do hřivny), polovinu na Sv. Jana Křtitele (24. 6.) a polovinu na vánoce (25. 12.)³⁶⁾ Zato dostali měšťané osvobození ode všech robot, prací, povinností a břemen. Závěrem je uvedeno ustanovení o povolení užívání práva jako v jiných městech. Problematická je i datační formule, neboť nemuselo jít o svátek Sv. Matěje ale Sv. Matouše, takže datace může být méně pravděpodobněji i 20. září 1373 (ale v jiných pramenech města ze 16. stol. se česky uvádí na svátek Svatého Matěje - viz níže).

Určitou pochybnost vzbuzují svědci, kde kromě známého Lacka z Kravař, nižších šlechticů Albrechta a Polka z Bravantie a snad fojtů Mikuláše z Nového Jičína a Jana z Jeseníku,³⁷⁾ jsou neznámí nižší šlechtic Smil z Buktis a rychtář Jan z Šenova. V této souvislosti je nutno upozornit, že regest novojičínského privilegia pochází z roku 1572 a jen o něco později z confirmace olomoucké kapituly z roku 1574 je známo krásenské privilegium, ačkoliv jako nepochybné je uvádí i moravský Codex.³⁸⁾ Zajímavé je ovšem, že Krásno dostalo odúmrt' ještě jednou a sice 4. dubna 1465 od Jana z Cimburka na Jičíně, aniž je tu sebemenší zmínkou naznačeno předchozí udělení odumrtí, přičemž tato listina byla vidimo-

35) J. Beck, cit. práce, s. 79 - 80, CDM, XV, s. 160 - 162, č. 187.

36) O téměř 200 let později v roce 1558 odváděl Nový Jičín podle soudobého urbáře 106 kop grošů (českých) a to 53 kop na Sv. Jana a 53 kop o vánocích. Zemský archiv Opava, fond Sbirka fotokopíí, č. 395, inv. č. 107 ze SÚA Praha, urbář panství Nový Jičín a Štramberský z roku 1558, fol. 3a. K urbáři nově J. Jurok, *Hospodaření Jana z Žerotína a komorního velkostatku města Nového Jičína podle urbářů z let 1558 a 1564 - 1570*, v tisku.

37) Přijmeme-li totožnost s bratry Elblinem a Pelkou z Bravantie, řečenými ze Štítiny v roce 1380, CDM, XV, s. 179 - 180, č. 209, dále totožnost s fojtem Mikulášem v Jičíně v roce 1397, CDM, XII, s. 363 - 364, č. 399 a pouze pravděpodobnou totožnost s purkmistrem Mikulášem Fulnekerem v roce 1382, CDM, XI, Brno 1885, ed. V. Brandl, s. 229 - 230, č. 257 a obdobně s fojtem Janem z Jeseníku v letech 1406 - 1408, V. Brandl, LC, I, Brno 1872, s. 186, č. 377 a s. 238, č. 565.

38) CDM, XV, s. 151, č. 176.

vána v Novém Jičíně v roce 1597.³⁹⁾

V jaké historické situaci druhé nejstarší zachované privilegium Nového Jičína vzniklo? Po společném vystoupení Jana a Drslava z Kravař v roce 1359⁴⁰⁾ vystupují společně tento Jan I. a postupně jeho synovci Vok III., Beneš III. (1368)⁴¹⁾, posléze Lacek I. (8. 5. 1369)⁴²⁾ a nejpozději Drslav II. (6. 7. 1369).⁴³⁾ Po Janově smrti asi v roce 1370 severomoravští Kravařové bratři Vok na Jičíně, Lacek na Helfštejně a Drslav na Fulneku společně uzavírají příměří se Zdeňkem, Janem a Albertem ze Šternberka a to k rukám moravského markrabího Jana Jindřicha 26. 4. 1372.⁴⁴⁾ Záhy poté pouze Vok III. se synem Janem IV. z Kravař slibují 13. 7. 1372 na Špilberku moravskému markrabímu Janu Jindřichovi a jeho synovi Joštovi pomoc proti každému kromě olomouckého biskupa, přičemž si vyhrazují, že to nemá být na újmu jejich sstupku - spolku.⁴⁵⁾ A právě sem můžeme zařadit naše privilegium pro Nový Jičín. Zřejmě z přízně markrabího Jana Jindřicha mohli Vok III. a Jan IV. z Kravař udělit Novému Jičínu 23. 2. 1373 tak významné a rozsáhlé privilegium. 80 hřiven městské daně obrátil Vok III. již 7. 1. 1374 své manželce Anně jako věno ve výši 80 kop grošů ročního platu ze zapsaných 600 kop zvláště ve městě Jičíně. Téhož dne Vok III. v případě své smrti dává své dědice v ochranu bratra Lacka, s nímž současně uzavírá spolek.⁴⁶⁾ Věno manželce Anně ze Šternberka rozšířil Vok III. 10. 1. 1377 na 750 kop grošů pražských a 112,5 kop ročního platu na městě Jičíně a statcích příslušejících ke městu.⁴⁷⁾ Vokova věrnost k markrabím Janu Jindřichovi a Joštovi byla odměněna udělením lén v okolí Valašského Meziříčí (Krásno aj.) v roce 1374 a panství Štramberk v léno 27. 9. 1380.⁴⁸⁾ Naposledy se s oběma vydavateli privilegia Vokem III. (zemř. 1386) a jeho synem Janem IV. setkáváme jako se svědky v listině městské rady Nového Jičína ze 13. 4. 1382.⁴⁹⁾ Patrně již Vok III. se zadlužil v roce 1380 u židovské obce v Novém Jičíně a stál tak u počátků pozdějších potíží majitelů panství Starý Jičín, jeho synů Voka IV. a Lac-

39) MZA Brno, f. Nová sbírka G 2, sign. 356, listina z 4. 4. 1465 (novodobý opis), záznam u B. Bretholz, cit. studie, s. 50.

40) CDM, XV, s. 65, č. 79 (koupě vsí Buku a Zákřovic)

41) DZO, I, s. 51, č. 1045 (Janušek z Drahotuš je propouští z poručnictví).

42) CDM, XV, s. 103 - 104, č. 121 (koupě hradu Domaželic).

43) DZB, I, s. 83, č. 249 (koupě panství Moravského Krumlova).

44) CDM, X, s. 181, č. 157.

45) Tamtéž, s. 187, č. 164.

46) DZO, I, s. 81, č. 443, 447 a 448.

47) Tamtéž, s. 107, č. 206.

48) CDM, XV, s. 132 - 133, č. 160, CDM, XI, s. 181 - 182, č. 201.

49) Tamtéž, s. 229 - 230, č. 257. Taktéž F. Dvorský, cit. práce, s. 32 uvádí úmrtí Jana IV. z Kravař k roku 1382.

ka II.⁵⁰⁾ Ti se nejprve v roce 1396 u Lacka I. na Helfštejně zadlužili, poté v roce 1397 zřejmě donutili k rukojemství za Lackovy dluhy ve výši 100 hřiven grošů město Nový Jičín (poprvé v historii uvedeno s přízviskem Nový) a nakonec museli přistoupit na jeho výrok o rozdělení společného otcovského nedilu v roce 1398.⁵¹⁾ Zřejmě ne náhodou se v listině z roku 1396 poprvé jmenuje a u listiny z roku 1398 je poprvé zachována městská pečeť Nového Jičína.

Z privilegia z 26. 2. 1560 (č. 2) se dovídáme o potvrzení listiny z roku 1373, listiny z 20. září 1501 na zřízení radnice a o privilegii Bedřicha z Žerotína na kupování a šenkování vín z 27. října 1538.⁵²⁾ Ustanovení o potvrzení všech privilegii města a o zákazu zřizování svobodných domů jsou opět obecně známá nejméně od J. Becka, snad kromě pasáže popírající jakoukoliv existenci svobodných domů ve městě od jeho založení.⁵³⁾

Privilegium z 26. 2. 1560 se stalo součástí celé řady listin vydaných českým králem Ferdinandem I. po vykoupení Nového Jičína z poddanství. Po zrušení prodejní smlouvy Jana z Žerotína na panství Nový Jičín a Štramberk z 5. 7. 1558 císařským reversem z 20. 7. 1558 došlo k řadě jednání a postupnému složení 19 500 kop gr. českých či 39 000 mor. zlatých. Ferdinand I. nejprve v privilegii z 22. 2. 1560 slíbil, že Nový Jičín nikdy neoddělí od české královské komory, potvrdil všechna tržní a šenkovní práva a přidal zákaz zřizování svobodných domů ve městě.⁵⁴⁾ 26. 2. 1560 vystavil potom několik listin pro Nový Jičín - jednak potvrzení všech starých privilegii (zde vydáno v příloze), že město nebude nikdy zastavo-

50) CDM, XV, s. 182, č. 211 (dlužní úpis vdově Juditě po Benešovi, synovi Mušlinovi aj. ve výši 11,5 hřiven grošů z 9. 12. 1380).

51) Tamtéž, s. 314 - 315, č. 360 (listina z 10. 9. 1396, N. Jičín), CDM, XII, s. 401, č. 445 (listina z r. 1397, s. d.) a CDM, XV, s. 335, č. 380 (listina z 19. 10. 1398, N. Jičín).

52) SÚA Praha, fond Morava, inv. č. 5181, fol. 4a - 5b, opis privilegia z 26. 2. 1560, další opis tohoto privilegia se nachází v MZA Brno, f. Nová sbírka G 2, sign. 356, pod nesprávným českým nadpisek o odúmrti (poručenství) a s německým dovětkem o potvrzení všech privilegii a zákazů svobodných domů. Znění je shodné až na řadu koncovek, několik změn předložek a jedno přehození slovosledu.

53) J. Beck, cit. práce, s. 148 - 149 (nikoliv výslovně o tomto privilegii), 223 a pozn. 2. Autor sám jmenuje potvrzení svobodného domu Ladislava z Kadaně od Jana z Žerotína a vykoupení svobodného domu vladyk Bavorských v roce 1558. Tamtéž s. 120, 214. Jen o něco později v roce 1579 usiloval Albrecht mladší Sedlnický z Choltic a na Bartošovicích o získání zámku v Novém Jičíně a výnos 600 tolarů z komorního platu Nového Jičína. P. Ziegler, *Vom Neu - Titscheiner*, s. 158 an.

54) J. Beck, cit. práce, s. 121 - 122, 147 - 148, P. Ziegler, *Vom Neu-Titscheiner*, s. 165 - 167, 171.

váno, potvrzení privilegia Jana z Žerotína na šenkovní doiny a hostince a privilegium potvrzující tři výroční trhy a týdenní trh ve středu a přidávající čtvrtý výroční trh ve středu po Sv. Vavřinci, povolení týdenních sobotních trhů a povinnost odběru piva z Nového Jičína a Štramberka na celém panství. Podle Becka potvrdil Ferdinand I. výsadu Jana z Žerotína na šenkování 23.8.1560, podle Bretholze správně taktéž 26.2.1560.⁵⁵⁾ Nový Jičín poté dosáhl v roce 1562 udělení olomouckého městského práva a vyhnání Židů z města. Další panovníci potvrdili všechny výsady města jako Maxmilián II. 18.2.1567, Rudolf II. 11.8.1604 a Matyáš II. 14.6.1610.⁵⁶⁾ Přitom v privilegiích z let 1604 a 1610 se výslovně zmiňují pouze dvě zde vydávaná privilegia, tzn., že samo město je považovalo za nejdůležitější ze všech svých výsad.

Z poslední zde editované jednotky žádosti města Nového Jičína na císaře Rudolfa II. z 30. 7. 1604 (č. 3) se dovídáme o požadavcích města - o potvrzení všech privilegií, zejména však z 23. 2. 1373 a 26. 2. 1560 a důrazu kladeném na potvrzení zákazu zřizování svobodných domů ve městě, což bylo jistě namířeno především vůči okolní šlechtě.⁵⁷⁾ Žádost se stala podkladem vystavení již vzpomenutého Rudolfova privilegia z 11. 8. 1604, potvrzujícího stará privilegia města.

V této studii především vydáváme z opisu dosud neznámé plné znění privilegia města Nového Jičína z 23. 2. 1373 (méně pravděpodobněji z 20. 9. 1373), nalezené ve vidimusu žádosti Nového Jičína na císaře Rudolfa II. z 30. 7. 1604 včetně přiloženého opisu částečně známého, ale dosud nevydaného privilegia města z 26. 2. 1560. Celý pramen pochází ze SÚA Praha, fond Morava, inv. č. 5181, fol. 1 a - 8 b. Edice je vybavena obvyklým kritickým aparátem. Text statě tvoří jednak pojednání o více než 160 - leté tradici bádání nad městskými dějinami Nového Jičína a samozřejmě o dvou nejstarších známých privilegiích města z let 1313 a 1373 a dalších privilegiích města. Kromě prvních badatelů G. Wolného J. Becka se nikdo další již nezmínil či nepotvrdil existenci obou nejstarších

55) Mimo zdejší edici viz SÚA Praha, f. Salbuchy, inv. č. 287, fol. 3a - 3b, 4a - 5a a 5b, dále J. Beck, cit. práce, s. 149, 224, B. Bretholz, cit. studie, s. 50, podle MZA Brno, f. Nová sbírka G 2, sign. 356, 26. 2. 1560 (dva opisy), P. Ziegler, *Vom Neu-Titscheiner*, s. 49 - 50 a 171 neuvádí výslovně žádné privilegium z 26. 2. 1560, naopak týž, *Wirtschaftsgeschichte*, I, s. 16, výsadu na čtvrtý jarmark klade chybně z 26. 2. do 22. 2., týž, *Wirtschaftsgeschichte*, II, s. 19.

56) SÚA Praha, f. Salbuchy, inv. č. 287, fol. 272a - 273b (18. 2. 1567), inv. č. 15, f. 401b - 403b (11. 8. 1604), MZA Brno, f. Nová sbírka G 2, sign. 356, 11. 2. 1567 (datace se liší od datace opisu v Praze), 11. 8. 1604, 14. 6. 1610 (opisy), f. Bočkova sbírka G 1, sign. 9296, 11. 5. 1562 (opis), J. Beck, cit. práce, s. 149, 154, 156, pozn. 1, 158, pozn. 1, 168, B. Bretholz, cit. studie, s. 50 - 51, P. Ziegler, *Vom Neu-Titscheiner*, s. 171 - 172.

57) SÚA Praha, fond Morava, inv. č. 5181, fol. 1 ab, 8 ab.

privilegií města. Kromě toho oba kladli do roku 1373 udělení městského znaku Novému Jičínu, čímž jednak zavedli další historiky a jednak se alespoň v privilegii z 23. 2. 1373 jejich předpoklad nepotvrdil. V druhé části statě podáváme kritický komentář k edici vydaných pramenů včetně formálního, obsahového a historického rozboru. Z úplného znění privilegia z roku 1373 se nově dovídáme o ještě starším privilegii, udělení 30 lánů polností v Louče, částečně v Šenově a Žilině, což jsou současně nejstarší dosvědčené zmínky v pramenech o těchto vsích, o upřesnění začátku výročního trhu osm dní před Sv. Duchem, o procesích s kříži do Nového Jičína, podmínkách odúmrť a výši městské dávky 80 hřiven kop grošů českých. V privilegii z 26. 2. 1560 jsou potvrzena všechna předchozí privilegia a listiny, výslovně pak privilegia a listiny z 23. 2. 1373, 20. 9. 1501 a 27. 10. 1538 a městu je udělena výsada zákazu zřizování svobodných domů.

Příloha I.

Edice privilegií města Nového Jičína z 23.2.1373 a 26.2.1560 a konceptu žádosti novojičínských z 30.7.1604

Č.I. Privilegium Voka III. a Jana IV. z Kravař na Jičíně obnovující a potvrzující starší zřejmě ztracené privilegium a udělující městu Novému Jičínu třicet lánů polí ve vsi Louče, dále v Šenově a Žilině, výroční trh osm dní před Letnicemi (Sv. Duchem), odúmrť a povinnosti procesí s kříži a městské daně ve výši 80 hřiven gr. čes., s. l., 23. února 1373.

In nomine domini amen. Wocko de Kra^{a)} warz, nosterq/ue/ primogenitus Joannes.² Recognoscimus universis pra/e/sentium publico cum

Ediční poznámky:

a) incipit opisu listiny psán až po slova "Wocko de Kra" velkými písmeny

Věcné poznámky:

1) Vok III. z Kravař na Jičíně (zemř. 1386), syn Drslava I. z Kravař na Fulneku (zemř. 1365), vlastnil panství Starý Jičín a léna olomouckého biskupství Rožnov a Vsetín asi v letech 1366 - 1386, od markrabího Jana Jindřicha získal v roce 1374 léna kolem Valašského Meziříčí a od markrabího Jošta v roce 1380 panství Štramberk, F. Dvorský, *O starožitném panském rodě Benešoviců, II.*, O rodě pánů z Kravař, Brno 1910, s. 25 - 32.

2) Jan IV. z Kravař (zemř. 1382), nejstarší syn Voka III. z Kravař vedle bratrů Voka IV. z Kravař na Jičíně (zemř. 1406) a pozdějšího olomouckého biskupa Lacka II. z Kravař (zemř. 1408, biskupem v l. 1403 - 1408), oba posledně jmenovaní si roku 1398 rozdělili otcovský majetek a odtud drželi patrně každý polovinu města Nového Jičína, F. Dvorský, cit. práce, II., s. 32 - 38, 43 - 46, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, XV, Brno 1903, ed. B. Bretholz, s. 335, č. 380 (dodatky, listina z 19. 10. 1398).

tenore, quod considerantes diversimodos nostra/e/ civitatis Titzlein³⁾ defectus a quibus hactenus quam plurima sustulit // detrimenta, ibidemq/ue/ ad nostrorum civium fidelium dilectorum petitiones instantissimas^{b)} nobis factas. Ipsi civitati nostra/e/, civib/us/ et illius nostro/?/!^{c)} ac nostrorum super habito pleno consilio fidelium, quosdam sui antiqui privilegii stilos, quod a nostris obtinent progenitoribus, sic ut per consequens eadem nostra civitas multipliciori hominum augeatur incolatu, nova pra/e/sentis tenoris formula decernimus renovare, super addentes etiam nostra/e/ civitati civibusq/ue/ illius nostro de favore speciali, aliquos veriles articulos ipsi civitati plurimum utiles, quibus antiquum privilegium⁴⁾ eorum caret omnimode.

Non tamen per hunc modum dicta vel scripta reicientes reprobanda, sed quod perpetuo pro futuris temporibus vigore potiantur, eadem antiqui privilegii dicta de verbo ad verbum prout in ipso continetur in singulis punctis atq/ue/ articulis pra/e/sentibus confirmanus.

Dantes itaq/ue/ dicta/e/ civitati nostra/e/ et deinde o/mn/ib/us/ civibus atq/ue/ incolis eiusdem triginta laneos in villa nostra Luczka qua/e/ Errenbergks⁵⁾ teutonico dicitur no/m/i/n/e. Et quiquid in illorum designatione laneorum ibi defecerimus, illud in villis nostris Schönaw⁶⁾ et Zylina⁷⁾ per agros in proximo civitati adiacentes promittimus ad implere.

b) instantissimas, psáno s ostrým německým s místo dvou s

c) nostro, emendováno z opisu z roku 1604, původně: nostra

3) Město Nový Jičín na severní Moravě se nijak názvoslovně neodlišovalo od hradu Jičín, teprve v roce 1397 se poprvé jmenuje "*totaque communitas civitatis Novoticzin*". CDM, XII, Brno 1890, ed. V. Brandl, s. 401, č. 445 (listina z r. 1397, s.d.)

4) Znění listiny dosvědčuje existenci ještě staršího městského privilegia, obsahujícího patrně městský řád, či méně pravděpodobněji městské právo.

5) Loučka, ves 2 km západně od Nového Jičína, německy Ehrenberg připomíná se podle L. Hosáka poprvé v roce 1373, L. Hosák, *Historický mistopis Moravy a Slezska v letech 1848 - 1960*, Ostrava 1967, s. 332. Podobný tvar "Luczku" je dosvědčen v nejranější zmínce z roku 1499 a německé pojmenování Ehrenberg až roku 1676, L. Hosák - R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, I, Praha 1970, s. 549.

6) Šenov, ves 1 km severně od Nového Jičína, dotud se údajně poprvé připomínala v roce 1383, L. Hosák, *Historický mistopis Moravy a Slezska*, s. 334. V roce 1401 tvar Schoenaw, Schonawe, s přehláskou Schönaw dotud až z roku 1676, L. Hosák - R. Šrámek, cit. dílo, II, Praha 1980, s. 547.

7) Žilina, ves 2 km jižně od Nového Jičína, dotud se údajně poprvé připomínala v roce 1399, L. Hosák, *Historický mistopis Moravy a Slezska*, s. 334. O Loučce, Šenovu a Žilině v tomto roce neví nic J. Beck na základě regestu této listiny z roku 1572 (či 1752), J. Beck, *Die Geschichte der Stadt Neutitschein (Nowý Jičín) und deren Umgebung*, Nový Jičín 1854, s. 74 an. V roce 1397 tvar Zelin, roku 1437 Zilinu, německá podoba Syhlen až z roku 1676, L. Hosák - R. Šrámek, cit. dílo, II, s. 825.

Seciusq/ue/ spondentes, ut iam dicti lanei omnesq/ue/ or/ti, dicta/e/ civitatis nostra/e/ adiacentes cum ipsa servire, ad illamq/ue/ debeant iugiter o/mn/ib/us/ proprietatibus pertinere. Mandantes etiam, quod annuale forum in eadem civitate nostra semper octo dies ante festum Pentecostes⁸⁾ per cives atq/ue/ incolas illius valeat celebrari.

Nihilominus volumus seriusius et mandamus, q/uo/tus/?/!^{d)} omnes iudices villarum nostrarum cum hor/i/b/us/?/!^{e)} suis per totum nostrum districtum quovis anno die Ascensionis domini¹⁰⁾ more antiquo cruces baiulantes dictam civitatem nostram conentur unanimiter subintrare. Pra/e/sertim ad maioris gratia/e/ incrementum, sic quod memorata civitas nostra poterit eo honorabilib/us/ incolis collocari!/?/!^{f)}, dictis civibus nostris gratiosius donamus, promittentes etiam qualibet sine fraude, quod nos personaliter o/mn/es deinde ha/e/redes et successores⁹⁾ nostri nunc et in a/e/ternum nullas penitus devolutiones de relictis mortuorum bonis, dictis vulgariter Anfahl von angesterbenen Güetern¹¹⁾ recipere volumus nec deb/emus/, q/uo/m/in/us/?/!^{g)} nec a civibus neq/ue/ ab aliquibus aliis personis cum civitate servientibus, sed illas devolutiones omnimode ipsis civibus nostris, consulibus et iuratis largimur, resignantes tali forma; si pro tempore quempiam de civib/us/ sive incolis civitatis divina permissione^{h)} de hac luce de sine ha/e/redibus migrare contingerit, tunc semper propiores amici sui o/mn/ia bona per /e/um relictia civitati commansuri possidebunt.

Volentes utiq/ue/, q/uo/d/ huiusmodi bona de civitate ad bona aliorum dominorum non ducantur. Si vero ibi nullus fuerit amicus, qui iustitia seu affinitate mediante relictia bona valeret possidere,^{h)} ex tunc pra/e/dicti consules et iurati cives nostri, qui sunt vel pro tempore fuerint,

d) q/uo/tus, chyba přepisovače?, podle významu by odpovídalo quominus

e) collocari, emend. z: collacari

f) successores, psáno s ostrým s místo dvou s

g) permissione, psáno s ostrým s

h) possidere, psáno s ostrým s

8) Pentecostes, česky Letnice či svátek Svatého Ducha se podle církevního kalendáře pohybovaly mezi 10. květnem a 13. červnem, výroční trh v Novém Jičíně se konal osm dní před tímto datem, tj. obyčejně začínal mezi 2. květnem a 5. červnem, V. J. Sedlák, *Tabulky k převádění dat historických pramenů*, Praha 1970, s. 53, 73, aj.

9) Patrně nejstarší zmínka o procesích s kříži z vesnic do Nového Jičína na církevní svátek Nanebevstoupení Páně.

10) Ascensionis domini - Nanebevstoupení Páně, podle církevního kalendáře buď nastalo 5. květen, nebo čtvrtek po neděli křížové - tj. pohyblivě mezi 30. dubnem a 3. červnem, V. J. Sedlák, cit. práce, s. 43.

11) Anfahl znamená podle J. Becka list na odúmrtí, J. Beck, cit. práce, s. 75. Německý lidový termín je svědectvím převážně německého obyvatelstva Nového Jičína ve 14 století.

o/mn/ia bona relicta in usum civitatis sive in alteram viam salutis vertere possunt, sicut discretioni eorum melius ac salubrius videbitur expedire. Deinceps q/ue?/ certitudinaliter statuente, quod nullus de civibus nostris/ sive incolis civitatis in agone constitutus liberis carens aliquod facere debeat nec possit^{ch)} testamentum, nisi in consulum et iuratorum consilio atq/ue/ ipsorum favore cum pra/e/senti. Exinde tamen plenius favemus, quod unusquisq/ue/ personarum seu civium nostrorum pra/e/fate civitati nostra/e/ serviens, eo adhuc sano existente corpore, o/mn/ia bona sua dare, legare, resignare vel deputare poterit ad quemcumq/ue/ⁱ⁾ locum cui velit. Insuper ponimus serius pra/e/cipientes, quod sa/e/pe dicti cives nostri de pra/e/lata civitate nostra Titzain pro generali steura¹²⁾ quovis anno octuaginta marcas grossorum pragensium et moravici numeri,¹³⁾ quadraginta videlicet marcas in festo Nativitatis Christi¹⁴⁾ et quadraginta Joannis Baptista/e/¹⁵⁾ dare, solvere et pagare tenebuntur nobis et nostris deinde successoribus^{j)} universis et sic ab omni onere, gravamine a laboribus et robotis liberi atq/ue/ supportati nobis et a nostris deniq/ue/ successoribus^{k)} nunc et in perpetuum residebunt, salvis tamen nostris honoribus/ accensu. Ultimo etiam pro maiori cautella pollicemur pra/e/notatam civitatem nostram nec non unumquemq/ue/^{l)} civium atq/ue/ incolarum cum civitate servientem circa a/e/qualem iuris processum^{m)} atq/ue/ plenam iustitiam pro omni causa nos velle dimittere, sicut reliqua/e/ civitates gaudent et fruuntur nullam ipsis penitus violentiam effecturi. Acta ha/e/c sunt pra/e/sentibus testibus subnotatis. Nobili viro Latzcone de Krawarz¹⁶⁾ fratre nostro germano et deinde nobilib/us/ viris ac discretis Alberto et Polkone

ch) possit, psáno s ostrým s

i) quemcumq/ue/, emend. z: quemcunq/ue/

j) successoribus, psáno s ostrým s

k) ibidem

l) unumquemq/ue/, emend. z: unumquenq/ue/

m) processum, psáno s ostrým s

n) pra/e/missorum, psáno s ostrým s

12) Nešlo patrně o královskou berní, neboť ta v této době nebyla ještě odváděna každoročně, ale o městskou daň či dávku odváděnou vrchnosti. J. Beck, cit. práce, s. 77.

13) Hřívna (marka) pražských grošů vážila zpravidla 210 - 253 g stříbra, zatímco moravská hřívna, o kterou tu zřejmě jde, buď 280 g či 249 g (?), F. Nohejlová - Prátová, *Základy numismatiky*, Praha 1975, s. 47.

14) Narození Krista - první svátek vánoční Hod Boží vánoční 25. prosince.

15) Jana Křtitele (narození) - 24. června, V. J. Sedlák, cit. práce, s. 62.

16) Lacek I. z Kravař na Helfštejně (zemř. 1416), syn Drslava I. z Kravař na Fulneku a bratr Voka III., Beneše II. a Drslava II. z Kravař. Nejznámější a nejmocnější z Kravařů, známý jako Veliký Lacek, pozdější stoupenec a ochránce Mistra Jana Husa, čelný představitel české husitské šlechty. F. Dvorský, cit. práce, II., s. 25, 67 - 82.

fratribus de Brawats/dorff,¹⁷⁾ Smislone /sic/ de Buctis,¹⁸⁾ Joanne iudice nostro de Schönaw,¹⁹⁾ Nicolao advocato nostro in Titzin²⁰⁾ ac Joanne iudice nostro de Jásnik,²¹⁾ nec non quam pluribus fide dignis. Pro evidentieri autem pra/e/missorumⁿ⁾ testimonio pra/e/sentia nostris decrevimus roborare sigillis cum appensis. Anno domini millesimo trecentesimo septuagesimo tertio. Datum Be/ati?/ Matha/e/i apostoli in vigilia.²²⁾

Collacionatum et concordat cum suo originali.²³⁾
Adam Zeis/?/²⁴⁾

17) Nižší šlechtici Albert a Polka z Bravantie patrně totožní s bratry Elblínem a Pelkou z Bravantie, řečenými ze Štítiny, kteří svědčili Vokovi III. z Kravař na Jičíně v roce 1380, CDM XV, s. 179, č. 209 (listina z 17. 10. 1380, s.l.). Neuvádí je mezi vладыky z Bravantie (od roku 1463) J. Pilnáček, *Staromoravští rodové*, II. vyd., Brno 1972, s. 521.

18) Neznámý nižší šlechtic Smil z Buktis?

19) Neznámý rychtář Jan z Šenova.

20) Fojt Mikuláš z Nového Jičína, snad totožný s pozdějším fojtem Mikulášem v Jičíně z roku 1397, CDM, XII, s. 363 - 364, č. 399 (listina z 1. 6. 1397, Starý Jičín) nebo s purkmistrem Mikulášem Fulnekerem z roku 1382? CDM, XI, Brno 1885, ed. V. Brandl, s. 229 - 230, č. 257 (listina z 13. 4. 1382, Nový Jičín).

21) Rychtář Jan z Jeseníku nad Odrou, není zmíněn ani při prodeji Jeseníku Vokem III. z Kravař olomouckému kanovníku Vilému z Kortenlangen v roce 1383, CDM, XI, dodatky, s. 561 - 564, č. 14 (listina z 2. 10. 1383, Nový Jičín), totožný snad s jmenovcem z let 1406 - 1408. V. Brandl, *Libri citationum et sententiarum seu Knihy pùhonné a nálezové*, I, Brno, 1872, s. 186, č. 377 a s. 238, č. 565.

22) Sv. Matěj apoštol připadal podle církevního kalendáře na 24. února, v předvečer potom na 23. únor 1373, což je datace listiny. Méně pravděpodobně lze uvažovat o Sv. Matouši 21. září, v předvečer tedy 20. září 1373. V. J. Sedlák, cit. práce, s. 68. O listině (s uvedením pouze církevního data podle svátku) J. Beck, cit. práce, s. 74 - 75, pozn. 1, s. 83, pozn. 1.

23) Důležité svědectví o existenci originálu listiny Voka III. z Kravař z roku 1373 v roce 1604.

24) Adam Zeis - registrátor české dvorské kanceláře v Praze, podle regestu inv. č. 5181 v inventáři fondu Morava.

Č. 2. Privilegium císaře Ferdinanda I. potvrzující městu Novému Jičínu všechna předchozí privilegia, výslovně pak privilegia a listiny z 23. 2. 1373, 20. 9. 1501 a 27. 10. 1538 a udělující městu výsadu zákazu zřizování svobodných domů, Vídeň, 26. února 1560.

My, Ferdinand¹⁾ z boží milosti volený Římský císař po všeckny časy rozmnožitel říše a Uherský, Český^{a)}, Dalmátský, Charvátský král /etc./,

a) Cziesky transliterováno, Český

1) Ferdinand I. Habsburský - český a uherský král (1526 - 1564), římský král (1531 - 1564) a římský císař (1556 - 1564). J. Janáček, *Doba předbřlohorská 1526 - 1547*, České dějiny, I. 1, Praha 1971, s. 47, 54, I. 2, Praha 1984, s. 7, 15, aj.

infant^{b)} v Hispánii,²⁾ arcikníže Rakauzké, markrabě Moravský, Lucemburské³⁾ a Slezké kníže a Lužický margrabě oznamujem tímto listem všem, že sau před osobu naší císařskou vysláni poslové od opatrných^{c)} purgmistra a konšelův i vsí obce města našeho Nového Jitčína věrných našich milých předstaupili, nás pokorně a se vsí^{d)} ponížeností^{e)} prosíce, abychom jim všech milostí, obdarování, vejsad chvalitebných, dobrehz zvyklostí a práv, kderychš /! / od starodávna v užívání byli, i také dole psaných listův, kderěž od předešlých pánů a držitelův zboží novojitčinského sobě dané mají, totižto listu latinského někdy urozeného Voka z Kravař⁴⁾ jim na roli a zahrady, též také na jarmark a na odaumrti daného, jehož datum ten den v vigílii svatého Matěje apoštola pana Krista, létha božího tisícího třístého sedmdesátého třetího,⁵⁾ item druhého listu českého, kderež u urozenejch Jana, Viktorína a Jiřika bratří z Žerotína⁶⁾ a z Fulneka^{g)} i na místě bratří jich mladších dědičných pánův novojitčinských na dům k rathauzi na rynku ležícího odprodaného mají, jehož datum na zámku jitčinském létha od narození syna božího tisícího pětistého prvního, v pondělí v vigílii svatého Matauše Evan/gelisty,⁷⁾ item třetího listu českého od urozeného Bedřicha z Žerotína⁸⁾

b) inffant transl., infant

c) oppatrných transl., opatrných

d) za slovem „vsí“ slovo „pílno“? přeškrtnuto

e) tí, přeškrtnuto

f) Žierotína transl., Žerotína

g) Ffulneka transl., Fulneka

2) Ferdinand I. jako infant zastupoval svého bratra Karla I. Habsburského, španělského krále (1516 - 1556) a římského císaře (1519 - 1556) ve Španělsku, J. Janáček, *Dobá předbělohorská*, I. l, s. 47, 54 aj.

3) Habsburský nárok Ferdinanda I. jako českého krále na Lucemburské knížectví byl již od doby krále Jiřího z Poděbrad pouze deklarativní.

4) Vok III. z Kravař na Jičíně (zemř. 1386), syn Drslava I. z Kravař na Fulneku (zemř. 1365), F. Dvorský, cit. práce, II., s. 27 - 32.

5) Listina Voka III. z Kravař z 23. února 1373, zde editovaná pod č. 1. Současně doklad pro dataci 23. února podle Sv. Matěje.

6) Synové Jana staršího z Žerotína na Fulneku (zemř. 1500), bratři Jan (1473 - 1530/1531), Viktorín (1474 - 1529), Jiří (1476 či 1478 - 1507). Ještě spolu s bratry Bartolomějem (1482 - 1521) a Bernardem (1484 - 1532) koupili od Jana z Kunovic v roce 1500 panství Starý Jičín. Později je zmiňován patrně jejich mladší bratr Petr (zemř. 1530/1531). A. Turek, cit. práce, s. 33 - 37.

7) Listina Jana, Viktorína a Jiřího z Žerotína na vysazení radnice ve svobodném domě na novojitčinském náměstí z 20. září 1501, pakliže je svátek Matouše Evangelisty totožný se svátkem Matouše apoštola (21. září), V. J. Sedlák, cit. práce, s. 69. J. Beck, cit. práce, s. 112 a pozn. 2.

na kupování a vyšenkování vín jim daného, jehož dat/um/ na Novém Jitčíně v neděli před Hodem všech svatých létha páně tisícího pětistého třicátého osmého⁹⁾ počítajíc /etc./ milostivě potvrditi ráčili.

K jejichžto snažné prozbě naklonění sauce^{h)} a vidauce také ty listy, privilegia a obdarování¹⁰⁾ celé a neporušené bejti, s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím, s radau^{h)} věrných našich milých mocí královskou v Čechách a jakožto markrabě Moravský jmenované listy, vejsady, obdarování, i také všecky práva, kderychš sau předešle až posavad v užívání byli, sme schválili, obnovili i potvrdili a tímto listem jakožto král Český a markrabě Moravský vědomě ve všem jejich znění, položení, v punktích, klauzulech a artikulích jakoby tuto v tento list náš slovo od slova vepsaný byly, schvalujem, obnovujem a potvrzujem, chtěice tomu konečně, aby při tom od každého člověka jmieni, držání a neporušitedlně zachování byli, bez naší, budaucích našich králův Českých a margkrabí Moravských i jiných všech lidí všelijaké překážky a odpomosti. Tak z zvláštní milosti a štědroty naší císařské témuž městu Nového Jitčína a obyvateluóm v něm tuto milost činíme i poněvadž od založení toho města prve nikda a až posavad v tom městě žádného domu svobodného/ nebylo a není, aby žádný obyvatel toho města ani žádný jiný, kdožby se tam stěhoval a tu bydleti chtěl žádným vymyšleným obyčejem a způsobem sobě žádných svobod na dům svůj v témž městě nyní i na časy budaucí nevyjednával a vyjednávatí sobě^{h)} nemohli.¹¹⁾

Než aby každý z obyvatelův téhož města podle jiných obyvatelův to všecko jakš od starodávna nařízeno jest činil a odbejval, aby tudy lozunkové,¹²⁾ dávky a poplatky nám, dědicům naším a budaucím králům Českým a markrabům Moravským neucházeli a se neumenšovali.

h) raddau transl., radau.

ch) slovo „sobě“ je nadepsáno nad řádkem

8) Bedřich z Žerotína na Jičíně a Štramberku (zemř. 1541), syn Petra z Žerotína. Po rozdělení žerotínského zboží s bratrem Vilémem v roce 1533 držel panství Štramberk a z panství Starý Jičín město Nový Jičín s okolím. Stavitel hlavní části renesančního zámku v Novém Jičíně. A. Turek, cit. práce, s. 37 - 39.

9) Listina Bedřicha z Žerotína na kupování a osvobození od nuceného šenkování vrchnostenského vína z 27. října 1538. J. Beck, cit. práce, s. 120 a pozn. 1. P. Ziegler, *Wirtschaftsgeschichte*, I, s. 102 - 103.

10) Svědectví o tehdejší existenci a vidimování privilegií a listin z 23. 2. 1373, 20. 9. 1501 a 27. 10. 1538 v roce 1560.

11) Nová výsada o zákazu zřizování svobodných domů v městě Novém Jičíně, přičemž oproti známým faktům o svobodném domě např. Ladislava z Kadaně a vladykův Bavorských v roce 1558 se tu nesprávně uvádí, že ve městě nikdy nebyly. Výsada byla namířena především vůči šlechtě, aby se neusazovala ve městě. Známká toho, že oproti Čechám podporoval Ferdinand I. města na Moravě oproti šlechtě?

12) Lozunk - městská daň, dávka zvaná též kšos, odváděná vrchnosti, v tomto případě českému králi Ferdinandovi I.

Protož prikazujem všem obyvatelům a poddaným našim ze všech stavův království našeho Českého a makrabství Moravského nynějším i budaucím, věrným milým, abyšte jmenované obyvatele novojičínské při tomto schválení, obnovení a potvrzení, též i vejš psaném znovu nadání našem na domy, aby osvobozovány na časy budaucí a věčné nebyly a bejti nemohly, bez všelijakejch zmatkův a odporností nyní i na časy budaucí zachovali, žádných jim v tom zmatkův nečiníce, ani komu jiné / činiti dopauštějice pod uvarování hněvu a nemilosti naší císařské i budaucích králův Českých a markrabí Moravských.

Tomu na svědomí pečeť naší císařskou k listu tomuto přivěsiti sme rozkázali.

Dán v Vídni v pondělí po svatém Matěji apoštolu páně létha božího tisícího pětistého šedesátého a království našich Římského třicátého a jiných třicátého čtvrtého /etc./¹³⁾

Ferdinand¹⁾

Joachim de Nova Domo S. R. Boemie cancellarius.¹⁴⁾

Collacionatum et concordat cum suo originali Adam Zeis.¹⁵⁾

i) Ferdinand transl., Ferdinand

13) Datace listiny je 26. února 1560, V. J. Sedlák, cit. práce, s. 68, o listině (s uvedením pouze církevního data podle svátku) J. Beck, cit. práce, s. 149.

14) Jáchym z Hradce (zemř. 1565), nejvyšší kancléř království českého v letech 1554 - 1565, katolík a stoupencem Ferdinandovy absolutistické politiky, F. Palacký, *Přehled nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Dílo Františka Palackého, Praha 1941, s. 366.

15) Srovnáno s originálem v roce 1604 registrátorem Adamem Zeisem, viz výše.

Č. 3. Koncept žádosti města Nového Jičína císaři Rudolfovi II. o potvrzení privilegií z 23. 2. 1373 a 26. 2. 1560, s. l., 30. 7. 1604.

/Al/lerdurchleichtigster, Groszmochtigster vnnd Vnüberwindlichster Römischer Khaiser, auch Zue Hungern vnnd Behaim Khünig.¹⁾

Allergenedigster Herr Euer Röm/ische/ Khay/serliche/ Ma/jestä/t mit vnterthenigstem gehorsamb mögen wier nicht verhalten wie d/e/n baldt nach vnserer sich von vnsern gewesten Erbheren ablößung²⁾ vnnd ihn Khay/serlichen/ Ma/jestä/t et Khaiser Ferdinando hochserligister

1) Určeno Rudolfovi II. Habsburskému, českému králi (1575 - 1611), uherskému králi (1576 - 1609) a římskému císaři (1576 - 1612). J. Janáček, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 139, 153, 491 a 503.

2) Jednalo se o připomenutí vykopení Nového Jičína od Žerotínů v roce 1558 s pomocí české královské komory.

gedechtnuß im vnterthenigen Gehorsamb ergebung, Ihr Khay/serliche/ Ma/jestä/t vnser vnnd gemainer Stadt alte habende Privilegia,³⁾ neben vnserer alte Statuta löbliche gewonheiten vnnd gebreuche allerg/enedig/ confirmirt, darzue auch d/e/n khein Freihauß wie zuvor nie gewesen, also hinfueran vnnd zue ewigen Zeiten kheines in der Stadt Neue Tits/c/hein gemacht, noch iemandt einige freiheiten Ihme darauf außzubringen befuegt weder verstatet werden solle, ihr Khay/serliche/ Ma/jestä/t Vnns vnnd gemaine Stadt allerg/enedig/⁴⁾ privilegirt, Inmaßen aus beygelegten, beglaubten vnnd vidimirten abschriften zusehen.⁴⁾

Wann dann Vnns vnnd gemainer Stadt zue mehrer sicherheit vnnd beßerm aufnehmen, Euer Khay/serlichen/ Ma/jestä/t hierüber allerg/enedigist/ ertheilende Confirmation, hochvonnöthen sein, wier gehor/samb/ vermerhen./

Als langet an Euer Röm/ische/ Khay/serliche/ Ma/jestä/t vnser auch an stell ganzer gemain inn tiefester demuet allergehorsamistes biten Euer Khay/serliche/ Ma/jestä/t geruehe vnnd wölle zue mehrern vnser vnnd gemainer Stadt aufnehmen als dero aygenen Cammerguets,⁵⁾ beigelegte wie von Herrn Woko von Krawarz weilandt Erbheren der Neue Titscheinerischen herrschafft, vber den anfaß der angestorbenen güetter inn lateinischer Sprachen⁶⁾ vnns vnnd gemainer Stadt ertheilte vnnd von Khaiser Ferdinando hochselligister gedechtnuß allerg/enedigist/ confirmirte begabung⁷⁾, also auch von ihr Ma/jestä/t de novo wegen ut su/pa/ der freyheuffer, das nun vnnd zue ewigen Zeiten kheines inn der Stadt Neuetitschein werden solle noch möge gemainer Stadt gegebenes Privilegium, nit weniger auch alle vnserer alte Statuta, Recht vnnd löbliche gewonheiten, hiemit wier wie bißhero, auch hinfueran vnbruchig erhalten wuerden, auß Khöniglicher macht alß Marggraf zue Märhen (sic) allergenedigist confirmirn vnnd bestätigen./

Welches vmb Euer Röm/ische/ Khay/serliche/ Ma/jestä/t zue deme es zue merklichem aufnehmen Euer Khay/serlichen/ Ma/jestä/t aygenen

a) slovo "confirmirt" na tomto místě za slovem „allerg /enedig/" přeškrtnuto

3) Zmínka se pravděpodobně týkala některého z privilegií městu od císaře Ferdinanda I. buď z 22. či 26. února 1560. Srv. J. Beck, cit. práce, s. 148 - 149 a podrobněji v našem textu a pozn. 54 a 55.

4) Potvrzení a připomínka ověření a vidimování dvou přiložených opisů listin z 23. 2. 1373 a 26. 2. 1560.

5) Od roku 1558 po vykopení z poddanství Žerotínů se město stalo komorním statkem české královské komory, tj. podléhalo jako bezprostřední vrchnosti českému králi Ferdinandu I.

6) Listina Voka III. z Kravař z 23. 2. 1373, editovaná zde pod č. 1.

7) Listina Ferdinanda I. z 26. 2. 1560, editovaná zde pod č. 2. Z následující pasáže není jasné, zda se vztahuje k neznámému privilegiu Rudolfa II. o svobodných domech nebo pravděpodobněji k témuž Ferdinandovu privilegiu z 26. 2. 1560.

Cammerguets bes/c/hicht I/tem^{b)} wier die Zeit vnsers lebens mit vnterthenigstem gehorsamb zuuerdienen willig vnnd vrbietig. Zue Euer Khay/serlichen/ Ma/jestät allerg/enedigisten/ affection vnnd Khay/serlichen/ genaden Vnnß als. getreue vnnterthanen gehor/sam/ befehlende,

Euer Röm/ischen/ Khay/serlichen/ Ma/jestät.

Gehorsame vnnd getreue Unnterthanen.

Burgermaister vnnd Rath auch an stell der ganzen gemain der Stadt

Neutits/c/hein./

Supl/ica/ der Neutits/c/heiner .

Confirmation Iren Priuilegien.

Julius //604.

An die Röm/ischen/ Khay/ser/ auch Zue Hungär vnnd Behaim

Khunig/liche/ Ma/jestät.

Gehorsamistes Supplicirn vnnd biten.

Merherish.⁸⁾ Fiat confirmati.

It/em?^{c)} Petit/ion?/

/M?^{d)}

Burgermaister vnnd Rath auch an stell der ganzen gemain d/er/ Stat

Neutits/c/hein.

30. Julii //604.⁹⁾ /Pinz?^{e)}

b) Jde zřejmě o písařskou značku "I" - tj. item.

c) Jde pravděpodobně o písařskou značku - "It" - tj. item.

d) Značka místo podpisu - "/M?/"

e) Jde o podpis nebo značku vyhotovení?

8) Poznámka o obecné řeči na Moravě jako "moravské", patrně se vztahovalo na jazyk připravovaného Rudolfova privilegia.

9) Privilegium Rudolfa II. pro Nový Jičín na podkladě zdejší žádosti bylo vskutku zlistiněno 11. srpna 1604 v Praze.

Příloha II.

Překlad privilegia města Nového Jičína z 23.2.1373 a konceptu žádosti novojičínských z 30.7.1604

Překlad privilegia Voka III. a Jana IV. z Kravař na Jičíně městu Novému Jičínu z roku 1373, s. l., 23. února 1373

Ve jménu páně amen. Vok z Kravař a náš prvorozený syn Jan. Dáváme všem veřejně na vědomí zněním této listiny, že zvažujeme rozličné závady našeho města (Nového) Jičína, pro něž utrpěl více než mnohé škody, a rovněž (přihlízejíce) k velmi naléhavým požadavkům našich věrných milých měšťanů nám učiněným, nařizujeme novým (právním) výměrem současného znění listiny obnovit tomuto našemu městu a jeho

měšťanům z plné naší a našich věrných nad tím držené rozvahy, některé dokumenty jejich starého privilegia, které obdrželi od našich předků a to tak, aby se následně totéž naše město rozrostlo mnohonásobným osídlením lidí, přidávajíc navíc též našemu městu a jeho měšťanům z naší obzvláštní přízně některé opravené články tomuto městu velmi užitečné, které zcela postrádá jejich staré privilegium.

Nejen odmítáme, aby tímto způsobem vyslovené nebo zapsané bylo popíráno, ale aby toho užívali s trvalou platností pro budoucí časy, potvrzujeme touto listinou vyjádření starého privilegia slovo od slova, tak jak je to v něm obsaženo v jednotlivých bodech a člancích.

A tak dáváme řečenému našemu městu a potom všem měšťanům a obyvatelům tamtéž třicet lánů v naší vesnici L(o)učka, která se německy nazývá Errenbergks. A cokoliv tam z narysu oněch lánů ubereme, to slibujeme doplnit na sousedících polích v našich vesnicích Šenov a Žilina v blízkosti města. A dále se zavazujeme již řečené lány a všechny zahrady řečeného našeho města s ním sousedící zachovat (ve vlastnictví města) a k němu mají trvale patřit s veškerým příslušenstvím.

Nařizujeme rovněž, že výroční trh v tomto našem městě má být platně pořádán měšťany a obyvateli tohoto města vždy osm dní před svátkem Letnic (Sv. Ducha).

Nicméně chceme a uvážlivě nařizujeme, aby každého roku na den Nanebevstoupení Páně všichni fojti našich vesnic se svými průvody nesouce podle starého zvyku kříže po celém našem kraji svorně vstoupili do řečeného našeho města.

Především k rozhojnění větší milosti, tak aby naše připomenuté město tím mohlo být rozšířeno čestnými obyvateli, dáváme řečeným našim měšťanům milostivě, slibujíc to zároveň bez jakéhokoliv klamu, že my osobně a potom všichni naši dědici a následovníci nyní a na věčné časy nechceme ani nesmíme přijímat zcela žádná případnutí ze zbylých statků zemřelých, řečených lidově "Anfahl von angesterbenen Güettern" (případnutí odumřelých z odumřelých statků), tím méně ani od měšťanů a ani od jakýchkoli jiných osob sloužících městu (majících k městu závazky), ale tato případnutí štedře dáváme každým způsobem těm samým našim měšťanům, konšelům a přísežným, ustanovujíc to v takové formě; jestliže tou dobou by někdo z měšťanů nebo z obyvatel města nějakým způsobem božím rozhodnutím náhle a bez dědiců odešel z tohoto světa, tehdy všechny jim zanechané statky budou vlastnit vždy jeho nejbližší přátelé, kteří hodlají zůstat ve městě.

Obzvláště chceme, aby statky takového člověka nebyly z města převáděny na statky jiných pánů. Jestliže zde vskutku nebude žádný přítel, který by mohl platně podle spravedlnosti nebo na základě příbuzenství odumřelé statky vlastnit, tehdy řečení konšelé a naši přísežní měšťané, kteří jsou nebo budoucně budou, mohou všechny odumřelé statky obrátit ve prospěch města nebo jinou cestou k veřejnému blahu, tak jak se to bude zdát jejich moudrosti lépe a výhodněji uskutečnit. A potom určité

ustanovujeme, že nikdo z našich měšťanů nebo obyvatel města, který upadl do smrtelného zápasu a nemá potomky, nesmí cokoli odkazovat, ani nemůže vyhotovit závět, jestliže to nebylo projednáno v radě konšelů a přísazných a nedosáhlo jejich souhlasu. Dále však přece plně povolujeme, aby jeden každý z našich osob nebo měšťanů sloužících řečenému našemu městu a dosud jsouce při zdravém stavu těla, mohl všechny své statky dávat, odkazovat, převádět a postupovat do kteréhokoliv místa a komukoliv chce.

Kromě toho uvážlivě ukládáme a nařizujeme, že právě řečení naši měšťané ze zmíněného našeho města (Nový) Jičín budou povinni dávat, platit a odvádět obecnou berni 80 hřiven grošů pražských moravského počtu každého roku a sice 40 hřiven na svátek Narození Krista (vánoce) a 40 na svátek Jana Křtitele nám a všem našim potomním následovníkům a současně budou osvobozeni ode všeho břemene, zatížení, prací a robot a konečně zůstanou poddáni nám a našim následovníkům nyní a na věčnost, přece však s prokazováním nám poct. Naposled rovněž z důvodu větší opatnosti slibujeme, že zmíněné naše město i každý z jeho měšťanů a obyvatel sloužících městu nás může v jakémkoliv případě obeslat podle spravedlivého právního postupu a plné spravedlnosti, tak jak se z ní radují a těší i ostatní města, aniž bychom jim způsobili jakékoliv násilí.

Tato listina byla vydána za přítomnosti níže poznamenaných svědků. Za urozeného pána a našeho vlastního bratra Lacka z Kravař a dále urozených a moudrých mužů Alberta a Polka, bratří z Bravantic, Smila z Buctis(?), našeho rychtáře Jana ze Šenova, našeho fojta Mikuláše z (Nového) Jičína a našeho rychtáře Jana z Jeseniku (nad Odrou) a přemnohých hodných důvěry. Pro názornější svědectví výše řečeného však nařizujeme potvrdit tuto listinu přivěšenými pečeti. Léta páně tisícího třístého sedmdesátého třetího, dáno v předvečer svátku Svatého(?) Matěje apoštola.

Porovnáno a souhlasí s originálem.

Adam Zeis.

Překlad konceptu žádosti města Nového Jičína císaři Rudolfovi II. o potvrzení privilegií z let 1373 a 1560 v roce 1604, s. I., 30. července 1604

Nejosvícenější, nejmocnější a nepřemožitelný císař Římský, také král v Uhrách a Čechách.

Nejmilostivější pane, Vaše Římská Císařská Milosti!

S nejponiženější poslušností nechceme pomlčet o tom, že brzy po našem vyvázání se od našich někdejších dědičných pánů a vydání se Jeho Císařské Milosti, císaři Ferdinandovi nejblazejší paměti v ponížené poslušnosti, Jeho Císařská Milost nejmilostivěji potvrdila naše a celého města stará privilegia, vedle našich starých statutů, slavné obyčeje a zvyky, k tomu taktéž že svobodný dům, jak nikdy do té doby nebyl, i napříště a na věčné časy žádny ve městě Nový Jičín nebude vystaven, ani že nikdo

jakékoliv svobody toho se týkající uplatňovat nemá být oprávněn, ani mu to dovoleno. Jeho Císařská Milost nám a celému městu nejmilostivěji dala tyto výsady, jak vyplývá z přiložených, ověřených a vidimovaných opisů.

Že nám a celému městu je pro větší bezpečnost a lepší zisk nejmilostivějšího potvrzení Vaší Císařské Milosti nanejvýš zapotřebí, poslušně poznamenáváme.

Tudíž je zasilána Vaší Římské a Císařské Milosti naše a rovněž za celou obec nejposlušnější prosba v nejhlubší pokoře, aby Vaše Císařská Milost ráčila pro větší zisk náš a celého města jako jeho vlastního komorního statku, v příloze jak list od pána Voka z Kravař, někdejšího dědičného pána novojičínského panství, o případnutí odúmrti, v latinském jazyce, nám a celému městu udělený a nejmilostivější potvrzení obdarování císaře Ferdinanda nejblazejší paměti, tak i privilegium od Jeho Milosti dané celému městu opětovně ve věci výše uvedených svobodných domů, že nyní i na věčné časy ve městě Nový Jičín žádný být nemá a nesmí, neméně i všechna naše stará statuta, práva a slavné zvyklosti, což jako doposud i napříště neporušeně budeme držet, z královské moci jako markrabě na Moravě nejmilostivěji stvrdit a potvrdit.

Což kvůli Vaší Římské Císařské Milosti, navíc pro značný zisk vlastního komorního statku Vaší Císařské Milosti, tedy my, po celý náš život s nejponiženější poslušností jsme ochotni a připraveni sloužit. Nejmilostivější blahověli Vašeho Císařského Majestátu a Císařské Milosti jako věrní poddani poslušně se poroučející.

Vaší Římské Císařské Milosti.

Poslušní a věrní poddani.

Purkmistr a rada rovněž na místě celé obce města Nového Jičína.

Suplika novojičínských.

Konfirmace jejich privilegií.

Červenec 1604.

Na Římského císaře a také Královu Milost v Uhrách a Čechách.

Nejposlušněji suplikují a prosí.

Moravsky ať je potvrzeno.

Item žádost.

(M?)

Purkmistr a rada rovněž na místě celé obce města Nového Jičína.

30. červenec 1604. (Značka?)

Ediční poznámky

- a) incipit opisu listiny psán až po slova "Wocko de Kra" velkými písmeny
- b) instantissimas, psáno s ostrým německým s místo dvou s
- c) nostro, emendováno z opisu z roku 1604, původně: nostra
- d) q/uo/tus, chyba přepisovače?, podle významu by odpovídalo quominus
- e) collocari, emend. z: collacari
- f) successores, psáno s ostrým s místo dvou s
- g) permissione, psáno s ostrým s
- h) possidere, psáno s ostrým s
- ch) possit, psáno s ostrým s
- i) quemcumq/ue/, emend. z: quemcunq/ue/
- j) successoribus, psáno s ostrým s
- k) ibidem
- l) unumquemq/ue/, emend. z: unumquenq/ue/
- m) processum, psáno s ostrým s
- n) pra/e/missorum, psáno s ostrým s

Věcné poznámky

- 1) Vok III. z Kravař na Jičíně (zemř. 1386), syn Drslava I. z Kravař na Fulneku (zemř. 1365), vlastnil panství Starý Jičín a léna olomouckého biskupství Rožnov a Vsetín asi v letech 1366 - 1386, od markrabího Jana Jindřicha získal v roce 1374 léna kolem Valašského Meziříčí a od markrabího Jošta v roce 1380 panství Štramberk, F. Dvorský, *O starožitném panském rodě Benešoviců, II.*, O rodě pánů z Kravař, Brno 1910, s. 25 - 32.
- 2) Jan IV. z Kravař (zemř. 1382), nejstarší syn Voka III. z Kravař vedle bratrů Voka IV. z Kravař na Jičíně (zemř. 1406) a pozdějšího olomouckého biskupa Lacka II. z Kravař (zemř. 1408, biskupem v l. 1403 - 1408), oba posléze jmenovaní si roku 1398 rozdělili otcovský majetek a odtud drželi patrně každý polovinu města Nového Jičína, F. Dvorský, cit. práce, II., s. 32 - 38, 43 - 46, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, XV, Brno 1903, ed. B. Bretholz, s. 335, č. 380 (dodatky, listina z 19. 10. 1398)
- 3) Město Nový Jičín na severní Moravě se nijak názvoslovně neodlišovalo od hradu Jičín, teprve v roce 1397 se poprvé jmenuje "*totaque communitas civitatis Novoticzin*". CDM, XII, Brno 1890, ed. V. Brandl, s. 401, č. 445 (listina z r. 1397, s.d.)
- 4) Znění listiny dosvědčuje existenci ještě staršího městského privilegia, obsahujícího patrně městský řád, či méně pravděpodobněji městské právo.
- 5) Loučka, ves 2 km západně od Nového Jičína, německy Ehrenberg připomíná se podle L. Hosáka poprvé v roce 1373, L. Hosák, *Historický mistopis Moravy a Slezska v letech 1848 - 1960*, Ostrava 1967, s. 332. Podobný tvar "Luczku" je dosvědčen v nejranější zmínce z roku 1499 a německé pojmenování Ehrenberg až roku 1676, L. Hosák - R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, I, Praha 1970, s. 549.
- 6) Šenov, ves 1 km severně od Nového Jičína, dotud se údajně poprvé připomínala v roce 1383, L. Hosák, *Historický mistopis Moravy a Slezska*, s. 334. V roce 1401 tvar Schoenaw, Schonawe, s přehláskou Schönew dotud až z roku 1676, L. Hosák - R. Šrámek, cit. dílo, II, Praha 1980, s. 547.

- 7) Žilina, ves 2 km jižně od Nového Jičína, dotud se údajně poprvé připomínala v roce 1399, L. Hosák, *Historický mistopis Moravy a Slezska*, s. 334. O Louče, Šenovu a Žilině v tomto roce neví nic J. Beck na základě regestu této listiny z roku 1572 (či 1752), J. Beck, *Die Geschichte der Stadt Neutitschein (Nový Jičín) und deren Umgebung*, Nový Jičín 1854, s. 74 an. V roce 1397 tvar Zelin, roku 1437 Zilinu, německá podoba Syhlen až z roku 1676, L. Hosák - R. Šrámek, cit. dílo, II, s. 825.
- 8) Pentecostes, česky Letnice či svátek Svatého Ducha se podle církevního kalendáře pohybovaly mezi 10. květnem a 13. červnem, výroční trh v Novém Jičíně se konal osm dní před tímto datem, tj. obyčejně začínal mezi 2. květnem a 5. červnem, V. J. Sedlák, *Tabulky k převádění dat historických pramenů*, Praha 1970, s. 53, 73, aj.
- 9) Patrně nejstarší zmínka o procesích s kříži z vesnic do Nového Jičína na církevní svátek Nanebevstoupení Páně.
- 10) Ascensionis domini - Nanebevstoupení Páně, podle církevního kalendáře buď nastalo 5. květen, nebo čtvrtek po neděli křížové - tj. pohyblivě mezi 30. dubnem a 3. červnem, V. J. Sedlák, cit. práce, s. 43.
- 11) Anfahl znamená podle J. Becka list na odumřel, J. Beck, cit. práce, s. 75. Německý lidový termín je svědectvím převážně německého obyvatelstva Nového Jičína ve 14 století.
- 12) Nešlo patrně o královskou berni, neboť ta v této době nebyla ještě odváděna každoročně, ale o městskou daň či dávku odváděnou vrchnosti, J. Beck, cit. práce, s. 77.
- 13) Hřivna (marka) pražských grošů vážila zpravidla 210 - 253 g stříbra, zatímco moravská hřivna, o kterou tu zřejmě jde, buď 280 g či 249 g (?), F. Nohejlová - Prátová, *Základy numismatiky*, Praha 1975, s. 47.
- 14) Narození Krista - první svátek vánoční Hod Boží vánoční 25. prosince.
- 15) Jana Křtitele (narození) - 24. června, V. J. Sedlák, cit. práce, s. 62.
- 16) Lacek I. z Kravař na Helfštejně (zemř. 1416), syn Drslava I. z Kravař na Fulneku a bratr Voka III., Beneše II. a Drslava II. z Kravař. Nejznámější a nejmocnější z Kravařů, známý jako Veliký Lacek, pozdější stoupenec a ochránce Mistra Jana Husa, čelný představitel české husitské šlechty, F. Dvorský, cit. práce, II., s. 25, 67 - 82.
- 17) Nižší šlechtici Albert a Polka z Bravantic patrně totožní s bratry Elblinem a Pelkou z Bravantic, řečenými ze Štítiny, kteří svědčili Vokovi III. z Kravař na Jičíně v roce 1380, CDM XV, s. 179, č. 209 (listina z 17. 10. 1380, s.l.). Neuvádí je mezi vladky z Bravantic (od roku 1463) J. Pilnáček, *Staromoravští rodové*, II. vyd., Brno 1972, s. 521.
- 18) Neznámý nižší šlechtic Smil z Buktis?
- 19) Neznámý rychtář Jan z Šenova.
- 20) Fojt Mikuláš z Nového Jičína, snad totožný s pozdějším fojtem Mikulášem v Jičíně z roku 1397, CDM, XII, s. 363 - 364, č. 399 (listina z 1. 6. 1397, Starý Jičín) nebo s purkmistrem Mikulášem Fulnekerem z roku 1382? CDM, XI, Brno 1885, ed. V. Brandl, s. 229 - 230, č. 257 (listina z 13. 4. 1382, Nový Jičín).
- 21) Rychtář Jan z Jeseníku nad Odrou, není zmíněn ani při prodeji Jeseníku Vokem III. z Kravař olomouckému kanovníku Vilému z Kortenlangen v roce 1383, CDM, XI, dodatky, s. 561 - 564, č. 14 (listina z 2. 10. 1383, Nový Jičín), totožný snad s jmenovcem z let 1406 - 1408, V. Brandl, *Libri citationum et sententiarum seu Knihy púhonné a nálezové*, I, Brno, 1872, s. 186, č. 377 a s. 238, č. 565.

22) Sv. Matěj apoštol připadal podle církevního kalendáře na 24. února, v předvečer potom na 23. únor 1373, což je datace listiny. Méně pravděpodobněji lze uvažovat o Sv. Matouši 21. září, v předvečer tedy 20. září 1373. V. J. Sedlák, cit. práce, s. 68. O listině (s uvedením pouze církevního data podle svátku) J. Beck, cit. práce, s. 74 - 75, pozn. 1, s. 83, pozn. 1.

23) Důležité svědectví o existenci originálu listiny Voka III. z Kravař z roku 1373 v roce 1604.

24) Adam Zeis - registrátor české dvorské kanceláře v Praze, podle registru inv. č. 5181 v inventáři fondu Morava.

Ediční poznámky

- a) Cziesky translit ireváno, Český
- b) inffant transl., infant
- c) oppatrných transl., opatrných
- d) za slovem „všl“ slovo „pilno“? přeškrtnuto
- e) tl, přeškrtnuto
- f) Zierotina transl., Žerotina
- g) Ffulneka transl., Fulneka
- h) raddau transl., radau.
- ch) slovo „sobě“ je nadepsáno nad řádkem
- i) Fferdinand transl., Ferdinand

Věcné poznámky

1) Ferdinand I. Habsburský - český a uherský král (1526 - 1564), římský král (1531 - 1564) a římský císař (1556 - 1564). J. Janáček, *Doba předbřlohorská 1526 - 1547*, České dějiny, I. I, Praha 1971, s. 47, 54, I. 2, Praha 1984, s. 7, 15, aj.

2) Ferdinand I. jako infant zastupoval svého bratra Karla I. Habsburského, španělského krále (1516 - 1556) a římského císaře (1519 - 1556) ve Španělsku, J. Janáček, *Dobá předbřlohorská*, I. I, s. 47, 54 aj.

3) Habsburský nárok Ferdinanda I. jako českého krále na Lucemburské knížectví byl již od doby krále Jiřího z Poděbrad pouze deklarativní.

4) Vok III. z Kravař na Jičíně (zemř. 1386), syn Drslava I. z Kravař na Fulneku (zemř. 1365), F. Dvorský, cit. práce, II., s. 27 - 32.

5) Listina Voka III. z Kravař z 23. února 1373, zde editovaná pod č. 1. Současně doklad pro dataci 23. února podle Sv. Matěje.

6) Synové Jana staršího z Žerotína na Fulneku (zemř. 1500), bratři Jan (1473 - 1530/1531), Viktorín (1474 - 1529), Jiří (1476 či 1478 - 1507). Ještě spolu s bratry Bartolomějem (1482 - 1521) a Bernardem (1484 - 1532) koupili od Jana z Kunovic v roce 1500 panství Starý Jičín. Později je zmiňován patrně jejich mladší bratr Petr (zemř. 1530/1531). A. Turek, cit. práce, s. 33 - 37.

7) Listina Jana, Viktorína a Jiřího z Žerotína na vysazení radnice ve svobodném domě na novojičínském náměstí z 20. září 1501, pakliže je svátek Matouše Evangelisty totožný se svátkem Matouše apoštola (21. září), V. J. Sedlák, cit. práce, s. 69. J. Beck, cit. práce, s. 112 a pozn. 2.

8) Bedřich z Žerotína na Jičíně a Štramberku (zemř. 1541), syn Petra z Žerotína. Po rozdělení žerotínského zboží s bratrem Vilémem v roce 1533 držel

panství Štramberk a z panství Starý Jičín město Nový Jičín s okolím. Stavitel hlavní části renesančního zámku v Novém Jičíně. A. Turek, cit. práce, s. 37 - 39.

9) Listina Bedřicha z Žerotína na kupování a osvobození od nuceného šenkování vrchnostenského vína z 27. října 1538. J. Beck, cit. práce, s. 120 a pozn. 1, P. Ziegler, *Wirtschaftsgeschichte*, I, s. 102 - 103.

10) Svědectví o tehdejší existenci a vidimování privilegií a listin z 23. 2. 1373, 20. 9. 1501 a 27. 10. 1538 v roce 1560.

11) Nová výsada o zákazu zřizování svobodných domů v městě Novém Jičíně, přičemž oproti známým faktům o svobodném domě např. Ladislava z Kadaně a vládyků Bavorských v roce 1558 se tu nesprávně uvádí, že ve městě nikdy nebyly. Výsada byla namířena především vůči šlechtě, aby se neusazovala ve městě. Známkou toho, že oproti Čechům podporoval Ferdinand I. města na Moravě oproti šlechtě?

12) Lozunk - městská daň, dávka zvaná též kšos, odváděná vrchnosti, v tomto případě českému králi Ferdinandovi I.

13) Datace listiny je 26. února 1560, V. J. Sedlák, cit. práce, s. 68, o listině (s uvedením pouze církevního data podle svátku) J. Beck, cit. práce, s. 149.

14) Jáchym z Hradce (zemř. 1565), nejvyšší kancléř království českého v letech 1554 - 1565, katolík a stoupenec Ferdinandovy absolutistické politiky, F. Palacký, *Přehled nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Dílo Františka Palackého, Praha 1941, s. 366.

15) Srovnáno s originálem v roce 1604 registrátorem Adamem Zeisem, viz výše.

Ediční poznámky

- a) slovo "confirmirt" na tomto místě za slovem „allerg /enedig“ přeškrtnuto
- b) Jde zřejmě o písařskou značku "I" - tj. item.
- c) Jde pravděpodobně o písařskou značku - "It" - tj. item.
- d) Značka místo podpisu - "IM?"
- e) Jde o podpis nebo značku vyhotovení?

Věcné poznámky

1) Určeno Rudolfovi II. Habsburskému, českému králi (1575 - 1611), uherskému králi (1576 - 1609) a římskému císaři (1576 - 1612). J. Janáček, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 139, 153, 491 a 503.

2) Jednalo se o připomenutí vykoupění Nového Jičína od Žerotínů v roce 1558 s pomocí české královské komory.

3) Zmínka se pravděpodobně týkala některého z privilegií městu od císaře Ferdinanda I. buď z 22. či 26. února 1560. Srv. J. Beck, cit. práce, s. 148 - 149 a podrobněji v našem textu a pozn. 54 a 55.

4) Potvrzení a připomínka ověření a vidimování dvou přiložených opisů listin z 23. 2. 1373 a 26. 2. 1560.

5) Od roku 1558 po vykoupění z poddanství Žerotínů se město stalo komorním statkem české královské komory, tj. podléhalo jako bezprostřední vrchnosti českému králi Ferdinandu I.

6) Listina Voka III. z Kravař z 23. 2. 1373, editovaná zde pod č. 1.

7) Listina Ferdinanda I. z 26. 2. 1560, editovaná zde pod č. 2. Z následující pasáže není jasné, zda se vztahuje k neznámému privilegii Rudolfa II. o svobodných domech nebo pravděpodobněji k témuž Ferdinandovu privilegii z 26. 2. 1560.

8) Poznámka o obecné řeči na Moravě jako "moravské", patrně se vztahovalo na jazyk připravovaného Rudolfova privilegia.

9) Privilegium Rudolfa II. pro Nový Jičín na podkladě zdejší žádosti bylo vskutku zlistiněno 11. srpna 1604 v Praze.

Hranice mezi Tichou a Frenštátem v 15. a 16. století

Oldřich Tabásek

Rozhraní mezi obcí Tichá a městem Frenštát se dosavadní historii jeví jako bezproblémové, a proto poznatky ze zpráv o něm unikly pozornosti a využití.

Vidimus privilegii města obnovených Janem Čapkem ze Sán 25. 7. 1445 na Hukvaldech¹⁾ na základě svědectví Jana Běřaka, stejně jako jeho přepis²⁾ ze 16. 3. 1657 hranici popisují takto: „Potok Bystrý dělá hranice od hor a teče nebo jde mezi Frankstatem a mezi Tichú, až vpadne do Lubyně a tu hranice mají konec.“ Protože potok Bystrý tekoucí souběžně s Lomnou těsně nad křížením se silnicí Frenštát - Tichá přestává být totožným se skutečnou hranicí, která se od něho odklání k městu, vzniká značný nesoulad mezi stavem v terénu³⁾ a uvedeným popisem.

Je vyloučené, aby potok Bystrý od roku 1445, lépe od roku 1390⁴⁾ do roku 1788⁵⁾ natolik změnil koryto, a je nepravděpodobné, že poměrně rozsáhlé území mezi hranicí a Bystrým potokem bylo městu v letech 1445 - 1584 odňato, aniž se o tom zachovala jakákoliv zmínka nebo povědomí. Naopak, text a okolnosti, za kterých 28. 4. 1584 Stanislav Pavlovský obnovil městu privilegia⁶⁾ a místní názvy v urbáři z roku 1581⁷⁾ takový názor vylučují. Zůstává tedy pro uvedenou nesrovnalost odvodit

1) Státní okresní archiv Nový Jičín (dále jen SOKA NJ) - archiv města (dále jen AM) Frenštát, ev. č. 5, řádek 17.

2) SOKA NJ - AM Frenštát, ev. č. 407, text po transkripci.

3) Hranice probíhá mimo závod Loana (starší místní název Špineraj), za stadionem, mimo jízdní dráhu, nad čistící stanicí odpadních vod a připojuje se k Lubině v prostoru stupně, kterým je stabilizován náhon na Valchu (jiný místní název Davidův mlýn).

4) Jestliže Jan Běřak v roce 1445 svědčil jako starý, popisuje nám vlastně stav z období 1390 - 1400.

5) Hranice je poprvé podrobně popsána ve spisech josefinského katastru 18. 4. 1788 a 30. 11. 1790 - viz Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno, sbírka D 6, ev. č. 3803 a 3823, kdy byla vyznačena kůly a kameny. Před měřením pro stabilní katastr byla označena důsledně hraničními kameny - viz Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc (dále jen ZA Opava, prac. Olomouc), fond Velkostatek Hukvaldy (dále jen Vs Hukvaldy), i. č. 180, kart. č. 2 a 9.

6) SOKA NJ - AM Frenštát, ev. č. 8, řádek 21 a 22.

7) Tamtéž, ev. č. 884; výpis z hukvaldského urbáře z roku 1581 pořizovaný

vysvětlení.

Čtení věty popisující hranici v roce 1445 doplníme vysvětlením slova „hory“. V tomto případě je nutno horami rozumět části nebo výběžky souvislého lesa sahajícího ze Stolové, Noříčho a Radhoště⁸⁾ hluboko do kotliny. Jinak řečeno, pro současníky Jana Běřaka hory končily tam, kde za městem začínal les.

Proč je v listině Jana Čapka popsána právě jen hranice s Tichou? Hranici proti pasekám nebylo možné popsat, protože teprve vznikaly. Zaznamenává je souhrnně až urbář v roce 1581 a některé uvádí smlouva o založení (pravděpodobněji obnovení) hamru z roku 1556.⁹⁾ Hranici vůči Lichnovu v roce 1445 nebylo potřebné věnovat větší pozornost, protože nebyla tvořena linií, ale širokým, zalesněným pruhem hraničního území, které zahrnovalo zejména soutok Lubiny a Lomné, část Horeček (včetně Pavlovy Horečky) a nevyklučené souvratě Lichnova. Z tohoto hraničního území připadla pozdějším vývojem k městu Hamříska a Paleska. Na rozdíl od Lichnova, pluziny Tiché a Frenštátu se v roce 1445 stýkaly v krátkém úseku na Bystrém potoce a to byl důvod k popsání hranice.

Rozsah tohoto úseku¹⁰⁾ lze odvodit z mapy stabilního katastru,¹¹⁾ kterou můžeme oprávněně považovat za grafický záznam dlouhého vývoje rozsahu zemědělsky využívaného území, tj. mýcení lesů a vzdělávání polí, hranic vlastnických poměrů a rozhraní zemědělských kultur. Území mezi Lomnou a Bystrým potokem, v jehož střední části¹²⁾ probíhala původní „Tichavská cesta“, je členěno pravidelně průměty hranic rolí z protilehlého břehu mezi Lomnou a Lubinou. Nepravidelnosti střední části se projevují jen níže Tichavské cesty na souvratích rolí stopami po odlišnostech kultur. Členění pozemků níže střední části má nepravidelnosti a prozrazuje pozdější, dodatečný a postupný vznik. Členění parcel nad střední částí je převážně nepravidelné a orientované ke starým

12. 10.1774 (výpis není zcela shodný s fotokopíí); Archiv města Ostravy, sbírka U-219, fol. 44 - 56, fotokopie urbáře z roku 1581 (ZA Opava, prac. Olomouc, fond Ústřední feditelství arcibiskupských statků, i.č. 2253 a 2254, sign. E 1 a E 2 (dále jen urbář).

8) Muzeum Frýdek - Místek, mapa Hukvaldského panství, pravděpodobně kolem r. 1636. Mj. uvádí názvy hor Noříčí, Stolová, Malý a Velký Radhošť; mezi Kunčicemi, Tichou a Frenštátem je zakreslen rozsáhlý výběžek lesa z úpatí Stolové takřka až k městu.

9) Strnad, B. : *Založení železných hamrů ve Frenštátě p.R.* Frenštát p.R. 1945.

10) Pruh široký pravděpodobně 150 - 200 m proti toku, nad jeho křížením se silnicí Frenštát - Tichá, jímž probíhala původní „Tichavská cesta“, tj. bývalá polní cesta asi 150 m nad dnešní silnicí (název je užit v roce 1776 - viz SOKA NJ - AM Frenštát, i.č.97, fol. 1066).

11) Tamtéž, sbírka map - mapa stabilního katastru 1 : 2880, Frankstadt 1833.

12) Střední část lze ohraničit na dolním konci průmětem hranic rolí od farské zahrady a na dolním konci průmětem hranic rolí z prostoru „Dráhy“.

komunikacím k Tížové a do Kunčic. Lze tedy předpokládat, že spodní a horní část území je výsledkem mýcení a vzdělávání polí ve formě „kútu“ a pasek zejména v období 1445 - 1581.

Oprávněnost takového předpokladu lze sledovat v urbáři z roku 1581. Střední část území na severním břehu Lomné musela být v roce 1445 ještě nepřehlednou vlivem zbytků lesa na souvratích níže Tichavské cesty, protože jedině tak lze vysvětlit nesoulad mezi skutečností a popisem hranice v listině Jana Čapka. Pro obyvatele města v letech 1390 - 1445 hranici tvořil první potok za Lomnou na cestách od města ve směru k Tiché a ten nazývali Bystrým. Skutečnost, že území Tiché sahá takřka až k městu, je některými historiky považována za doklad jejího stáří. K takové úvaze však musíme nyní připojit dodatek, že hranice byla ale popisována od města, nikoliv z Tiché. Odvozený rozsah zalesnění území mezi Lomnou a Bystrým potokem je nutné rozšířit i na protilehlé území Tiché, kam zejména musel zasahovat výběžek „hor“, jehož pozůstatkem do dnešních dnů jsou lesy Tížová a Rakovec. Existence takového výběžku totiž vyplývá z textu „*dělá hranice (městu) od hor*“ a navíc je patrný na mapě z období kolem roku 1636¹³⁾.

V privilegiích Stanislava Pavlovského, daných městu v roce 1584, je hranice popsána podrobněji.¹⁴⁾ „*A hranice jejich při tom městečku tyto jsou a bejtí mají : potok Starý Bystrý, ten počnouc od hor našich, po černé lesy a též od vsi Tichej hranicu dělití má, a též ty klúčeniny a paseky od lesů černých podle téhož potoka, což již vyplaněno jest po potok slove Černý v svobodném užívání*“. Po vyčlenění hlavní myšlenky ze složitě věty zůstává : potok Starý Bystrý (městu) po černé lesy a od vsi Tiché hranici dělají má po potok jménem Černý.

K vyjasnění textu přispěje další osvětlení výrazů „hory“ a „černé lesy“. Přijmout vysvětlení, že horami jsou zde míněny obecně lesy sahající z hřebene Radhoště do kotliny a jejich výběžek ze Stolové přes Rakovec do Tížové měl místní název „Černé lesy“, nelze, protože ostatní soudobé doklady,¹⁵⁾ zejména urbář z roku 1581, název užívají obecně i pro místa

13) Viz pozn. č. 8.

14) Viz pozn. č. 6, text po transkripci.

15) Výraz černé lesy je užit v urbáři z roku 1581 při popisu majetku měšťana Jury Jediného, který vlastnil paseku sahající od „*cesty Rožnovské po černý les*“ (fol. 47/1) a tamtéž při popisu plateb města se sešlých vsí, a to v souvislosti s vrchem Papratný, Sadovým potokem, Rokytným potokem, Lánským potokem, říčkou Lomnou a vesnicemi Lichnovy a Butnařovem (fol. 50/2). Dále v lichnovské části urbáře při popisu role Jakuba Poledníka, který si k ní „*příplanil kus po černý les*“ (fol. 140/2). Promítnutí těchto zjištění do mapy potvrdí, že černými lesy jsou míněny lesy na úpatích hor v celé kotlině. Gruntovní kniha domů, kniha chalupnická, gruntovní kniha šenkovních domů a paseční registra města Frenštátu (SOKA NJ - AM Frenštát, ev. č. 86, 87, 88 a 89) v období 1581 - 1756 výraz černé lesy neuvádí jako místní název ani obecně. Naposled je název užit v listině Stanislava Pavlovského v roce 1584.

v jiných částech kotliny. Navíc je výraz důsledně psán „*černé lesy*“, nikoliv „*Černé lesy*“. Nejde tedy o místní název, ale o obecný výraz pro rozsáhlé a temné, tudíž zčásti jehličnaté lesy zaujímající úpatí hor.¹⁶⁾

Z nového, přesnějšího popisu hranice a porovnání textů z roku 1445 a 1584 vyplývá několik poznatků. Postup mýcení lesů na terase Lomné, severozápadně od původní Tichavské cesty v období 1445 - 1581¹⁷⁾ vedl k poznání, že v tomto území Bystrý potok není vždy prvním, který křížuje cesty k Tiché, ale že „*Kutiářskou cestu*“¹⁸⁾ jako první křížuje jiný potok, který obdržel název Černý.¹⁹⁾ Odlesněním a zemědělským využíváním území potůček postupně slábl, až byl jako stružka zapomenut. Proto vznikl při mapování v roce 1833 problém s místními názvy. Dnes je jeho název neznámý a zčásti zapomenutý byl již v roce 1771, o čemž svědčí nesprávný název Starého Bystrého potoka v kupních smlouvách,²⁰⁾ ač josefínský katastr z let 1788 - 1790 užívá správný název Starý Bystrý²¹⁾. Písemnosti katastru z roku 1820 pak užívají původní název Bystrý potok,²²⁾ písemnosti stabilního katastru z roku 1834²³⁾ a mapy z let 1833 a 1879²⁴⁾ uvádějí nesprávně Černý Bystrý potok s tím, že původní Černý potok už zůstává beze jména.

16) Nepřesné čtení výrazu „*černé lesy*“ se stalo příčinou omylu v práci B. Strnadla: *Stopy minulosti na Frenštátsku*. Frenštát 1948, s. 13 - 19 a 21 - 26.

17) Pravděpodobněji v první polovině uvedeného období.

18) Urbář (fol. 46/2) uvádí cestu ke Kútům, resp. spodním Kútům jako „*Kutiářskou cestu*“. Na mapě stabilního katastru z roku 1833 má území název „*Kutty*“.

19) Černý potok uvádí urbář z roku 1581 (fol. 44/1, 44/2, 45/1 a 50/1) a privilegia S. Pavlovského z roku 1584; vodoteč pramenila v mokřině za dnešním stadionem, cestu z města na dolní Kúty křížovala před dnešní jízdárnou jako stružka a z terasy Lomné strží sestoupila na území s místním názvem „*Niva*“. Dnes jde o periodickou vodoteč smazanou v terénu intenzivním zemědělským obděláváním. U čistící stanice odpadních vod je doposud patrná jako úzký potůček. Ve Frenštátské části urbáře je název užíván běžně, v tichavské části je užit jen jednou (fol. 130/1).

20) SOKA NJ - AM Frenštát, ev. č. 96, s. 355 a ev. č. 91, list 172, v kupních smlouvách z roku 1771 a 1779 je uveden už nesprávný název Černý Bystrý potok, který byl v roce 1833 převzat do mapy stabilního katastru.

21) MZA Brno, sbírka D 6, ev. č. 3803 - Tichá, (popis hranice) užívá název Bystrý potok a pro Černý potok, případně původní starý Černý potok užit název Nivový potok; ev. č. 3823 - Frenštát (popis hranic) užívá název Starý Bystrý potok stejně jako ev. č. 3802 - popis hranic Trojanovic z 30.11.1790; ev. č. 3801 - Kunčice (popis hranic ze 7.2.1788) užívá název Černý Bystrý.

22) ZA Opava, prac. Olomouc, fond Vs Hukvaldy, inv. č. 64, užívá názvy Bystré, Bystrý nebo zadní Bystrý potok.

23) Tamtéž, i.č. 180, kart. 2 - popis hranice z 31.3.1834 užívá ze strany Frenštátu nesprávný název Černá Bystřice a Černý Bystrý potok; kart. 9 - popis ze strany Tiché z 10.3.1834 užívá název Bystrý potok a Černá.

24) SOKA NJ - pracoviště Frenštát, sbírka map - katastrální mapa 1 : 2880 (Frankstadt 1879).

Protože pro Bystrý potok z roku 1445 je v roce 1581 užito nové označení „*Starý Bystrý potok*“, lze z této skutečnosti odvodit, že v první polovině období 1445 - 1581 postoupilo mýcení černých lesů mezi Lomnou a Bystrým potokem natolik, že byla odlesněna a vzdělána spodní část povodí „*nového*“ Bystrého potoka a vznikla potřeba rozlišení názvů obou vodotečí. Proto vznikl název „*Starý Bystrý potok*“ a nový Bystrý si ponechal do dnešních dnů název „*Bystré*“ nebo „*Bystrý potok*“. Rozlišení názvů vzniklo před rokem 1581, protože urbář pro oba potoky používá rozdílná pojmenování.²⁵⁾

Z úvahy dále vyplývá, že v roce 1445 černé lesy mezi Lomnou a Bystrým potokem sahaly velmi hluboko do kotliny, takřka až k městu, a soutok dnešního Bystrého a Lomné byl zalesněn. Dále, jestliže výběžek černých lesů v roce 1584 sousedí na Starém Bystrém potoce s územím města, tedy nikoliv s plůžinou obce Kunčic, lze oprávněně předpokládat jeho daleko větší rozsah v roce 1445 a jeho rozlohu až na území Tiché.

Z rozdílnosti popisu hranice v letech 1445 a 1584 dále vyplývá, že v tomto období vznikl poznatek, že Starý Bystrý potok nepramení v horách, ale v černých lesích, a nový potok Bystré naopak pramení až v horách.

Zapomenutí Černého potoka a neznalost původního jména Starého Bystrého potoka se v letech 1824 - 1836 promítly do mapových děl a tyto omyly většinou přetrvávají dodnes.²⁶⁾ Původní správné názvy jsou Starý Bystrý potok, Černý potok, Nivový potok a potok Bystré (viz obr. příloha).

Koryto Starého Bystrého potoka bylo v minulosti i nedávné době upravováno, některé úpravy dokumentují katastrální mapy z let 1833

25) Ve Frenštátské části urbáře je název Starý Bystrý užíván běžně, v tichavské části u jedenácti sousedících lánů je důsledně užit název Starý Bystrý potok (fol. 125/1, 125/2 a 128/1). Z kunčické části urbáře vyplývá, že plůžina obce nesahala ke Starému Bystrému potoku, ale k tehdejšímu Černému potoku v Kunčicích, který má dnes název Rakovec (fol. 118/1, 118/2, 119/1, 119/2, 120/1 a 120/2).

26) Žádná z map od roku 1833 nezaznamenává název Černý potok. Stabilní katastr z roku 1833 uvádí název Černý Bystrý potok, katastrální mapa z roku 1879 názvy Černá Bistrica a Černý Bystrý potok, katastrální mapa z roku 1945 vodoteč nepojmenovává, mapa evidence nemovitostí z roku 1970, topografická mapa z období 1824 - 1836 1 : 25 000, speciální mapa 1 : 75 000 a odvozená mapa 1 : 5 000 užívají název Dlouhý potok, mapa okresu Noyý Jičín 1 : 50 000 stejně jako základní mapa 1 : 10 000 a Státní mapa 1 : 25 000 používají název Bystrý potok; základní vodoohospodářská mapa 1 : 50 000 uvádí dokonce název vzniklý v současném povědomí Malý Bystrý potok jako formu potřeby rozlišit Bystré potoky. V tomto případě lze vyloučit úvahu o přežívajícím povědomí z roku 1766, kdy je název Malý Bystrý potok užit (jen jednou!) v gruntovních knihách města (SOKA NJ - AM Frenštát, i.č. 92, list 268) zřejmě z téhož důvodu. Nesprávné názvy uvádí i vlastivědná literatura: Jiří Felix ve Vlastivědě moravské používá název Dlouhý potok a Aleš Parma v Soupisu místních jmen uvádí Dluhy potok. Správné názvy jsou v práci Jiřího Felixe: *Město Frenštát a Bohumíra Strnadla: Stopy minulosti*.

a 1879. Protože koryto už v roce 1833 nesleduje nejnižší místa v terénu a naopak jsou v něm dodnes jako mokřiny patrné stopy po slepých ramenech původního toku, včetně jeho bezejmenných přítoků ze severovýchodu, lze z této nesrovnalosti vysvětlit některé místní názvy z pasečních register a gruntovních knih města. V roce 1708 byl prodán pozemek mezi hranicí frankštatskou a potůčkem tekoucím z nově zřízeného rybníčka Jana Michny staršího.²⁷⁾ Z uvedeného lze předpokládat, že kolem roku 1700 bylo na frenštátském břehu Starého Bystrého potoka několik rybníčků,²⁸⁾ které znamenaly zřízení náhonu a tím oslabení původního potoka. Jestliže lze předpokládat pravidelnou údržbu náhonu, lze se také domnívat, že původní koryto potoka pustlo, zarůstalo a ztrácelo na významu. Tak lze vyslovit domněnku, že malá část zamokřeného území města mezi potokem a náhonem, s tehdejšími místními názvy „*Gachovská dolina*“²⁹⁾, ještě před pořízením katastru v roce 1820 připadla k obci Tichá, protože původní potok byl zaměněn s náhonem. Pro frenštátskou část doliny je pak v letech 1747 - 1748 užíván název „*Gachovské záhony*“³⁰⁾, v roce 1755 „*Gachůvky*“³¹⁾ a v roce 1769 je v registru rolí uváděn „*Gachovský kout*“.³²⁾

Obdobně Černý potok na nejnižší terase Lubiny nesleduje důsledně spád terénu a lze předpokládat, že zde rovněž došlo k jeho úpravě Janem Tiahanou, pasekářem z Tiché, který měl v roce 1581 paseku „*za potokem Černým mezi pasekami frankstackými*“³³⁾ a před pořízením katastru v roce 1820 byla tato paseka rovněž přičleněna k území Tiché. Příkop paseky tak převzal funkci a název Černého potoka a původní Černý potok zůstal bezejmenným potůčkem při patě terasy, až před rokem 1790 získal název Nivový potok.³⁴⁾ Dále urbář v roce 1581 užívá název „*Tichavsko*“,³⁵⁾ gruntovní knihy v letech 1690, 1708 a 1709 pro některé pozemky města užívají název „*na Tichavským*“³⁶⁾ a stejně i katastr z roku 1820.³⁷⁾ Ze souvislostí vyplývá, že název přináleží pozemkům při hranici mezi odklonem Starého Bystrého potoka a prameništěm Černého potoka.

Místo závěru považuji za vhodné vyslovit přání, že by bylo povinnou mírou úcty k našim předkům, kdybychom staré místní názvy, které vznikly ve 13. - 15. století, obnovili a zejména zachovali.

27) SOKA NJ - AM Frenštát, i.č. 89, list 39.

28) Dva rybníčky měšťana Martina Maška z roku 1581 nelze prozatím místně určit (urbář fol. 45/1). Na Starém Bystrém potoku jsou dodnes zbytky Polachova rybníka a rybníka Kaděro (viz A. Parma : Soupis místních jmen ve Frenštátě p.R., rukopis 1977, Muzeum Frenštát).

29) Název pravděpodobně podle příjmení Jiříka Gachového, který si v období 1581 - 1616 zakoupil ve městě novou paseku (urbář fol. 53/1) a jeho pozdějších jmenovců. Jiřík Gach v roce 1676 ve městě vlastnil šenkovní dům (Felix, J. : Město Frenštát, s. 7) a dále se vyskytují František Gach v roce 1685, Jan Gach, zv. Bartoš v letech 1710 - 1738 a Jan Gach, po otci Bartoš v roce 1788. Příjmení mívá v gruntovních knihách formu Gach, Gašek, Gachový (SOKA NJ - AM Frenštát, ev.č.92, list 28, 29, 46, 137, 138 a 27, ev.č. 91, list 59). Jde o pruh území na Starém Bystrém potoce mezi původní Tichavskou cestou a Střelnicí.

Název „*Gachovská dolina*“ v roce 1777 a 1779 viz SOKA NJ - AM Frenštát, i.č. 88, list 115 a 116, ev.č. 95, fol. 647. Na mapě stabilního katastru je název tratě „*Gach*“.

30) SOKA NJ - AM Frenštát, i.č. 95, fol. 63 a 64.

31) Tamtéž, i.č. 92, list 132.

32) Tamtéž, i.č. 94, list 176/2 a i.č. 95, fol. 240.

33) Urbář, fol. 130/1.

34) Viz pozn. č. 21.

35) Urbář, fol. 49/2.

36) SOKA NJ - AM Frenštát, i.č. 88, list 308, 134 a 296.

37) MZA Brno, sbírka D 6, ev. č. 3803 (Tichá) - pro území mezi Černým a Starým Bystrým potokem je užíván název „*Zabystři*“ a pro území mezi prameništěm Černého potoka a odklonem Starého Bystrého potoka názvy „*Tichavsko*“ a „*Frenštátsko*“.

Biskupské panství Hukvaldy v roce 1635

Stanislava Kovářová

V roce 1917 vyšel článek F. Hrubého „*Rozsah a výnos velkostatku olomouckého biskupství*“¹⁾, který na základě komentovaných tabulek popisuje jeden z významných pramenů pro poznání situace na statcích olomouckého biskupství v období třicetileté války. Jedná se o popis mensálních statků biskupství²⁾, který zahrnuje příjmy a výdaje od sv. Jiří roku 1636 do sv. Jiří roku 1637, sepsaný v roce 1639 biskupským úředníkem Casparem Niederlauckernem, zv. též Kašpar Dolnoloucký, pro biskupa Leopolda Viléma.

Kašpar Dolnoloucký využil při sepisování sumáře kromě svých vlastních hospodářských zkušeností nepochybně i urbáře jednotlivých biskupských panství, v tomto případě urbář panství hukvaldského³⁾, ovšem jako bezprostřední podklad pro sepsání sumáře mu posloužil popis panství z roku 1635.⁴⁾ Vzhledem k tomu, že je tento pramen zařazen v jiném fondu než sumář K. Dolnolouckého, a to v kartonu s udaným časovým rozmezím 1656 - 1856, uniká zřejmě pozornosti případných badatelů.

Jedná se o česky psaný 32stránkový popis celého tehdejšího hukvaldského panství. Obsahově se v podstatě shoduje se sumářem, je však mnohem podrobnější a výmluvnější. Umožňuje tak velmi detailní, i když pouze statický pohled na příjmy, které plynuly do biskupské pokladny z hukvaldského panství, ať již se jednalo o příjmy od poddaných nebo o příjmy z vlastního podnikání.

Situaci poněkud komplikuje skutečnost, že neznámý autor popisu,

1) Hrubý, F. : *Rozsah a výnos ... (1636 - 1637)*. Praha 1917. 28 s.

2) Summarischer Extrakt der fürstlichen Bistums zu Olmütz Herrschaften Städte, Märkt, Dörfer, Unterthanen Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc (dále jen ZA Opava, prac. Olomouc), fond Arcibiskupství Olomouc, č. knihy 29b, sign. C III c 12/1.

3) Urbář panství hukvaldského (r. 1581). ZA Opava, prac. Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků (ÚŘAS), i.č. 2253, sign. E 1.

4) Správa panství hukvaldského, v kterém jest pokoji tu se oficii zdržují, kterémuž hukvaldskému panství města dvě, městečka tři a vesnic dvacet devět (náleží). ZA Opava, prac. Olomouc, fond ÚŘAS, kart. 1157, i.č. 9144, sign. E 17/17/5. Ač v názvu chybí letopočet, je na několika místech rok 1635 výslovně uveden. Dodatečně připsané poznámky pocházejí z roku 1653.

podobně jako K. Dolnoloucký a konečně i F. Hrubý, se dopustili chyb v přepisovaných údajích nebo v konečných součtech.⁵⁾ Na první nesrovnalost narazíme již při údajích o počtu obyvatelstva (viz tab. č. 1; tabulky sest. S.K.). Faktem je, že některé údaje jsou vzhledem k poškozenosti pramene neúplné - chybí názvy šesti vesnic (v tabulce jsou označeny jiným typem písma) a údaje o počtu chalupníků ve dvou městech, třech městečkách a jedenácti vesnicích. Kromě toho uvádí pramen z roku 1635 mezi vesnicemi na prvním místě Vítkovice, K. Dolnoloucký „*Witendorf*“, F. Hrubý však Vésku.⁶⁾

Srovnáním popisu a sumáře lze ovšem dospět k podobným závěrům: podle popisu bylo na celém panství 1659 osedlých, sumář uvádí o deset osedlých více. Doplněním a srovnáním lze zjistit, že podle sumáře byl v osmi vsích počet usedlostí o 27 vyšší, v pěti naopak o 17 nižší. Lze předpokládat, že rozdíl mezi nimi představuje oněch deset chybějících usedlostí. Navíc je v popisu z roku 1635 zmínka o třinácti chalupnicích „*při stavení*“, kteří nejsou do celkového součtu zahrnuti.

Neznámý autor popisu ovšem konstatuje, že „*suma všech (usedlostí) od starodávna spolu bývala*“ 1669, tj. 549 měšťanů, 548 sedláků, 240 zahradníků a 332 chalupníků (s. 2). Dále informuje o tom, že pustých a na lhůtách zůstávajících bylo 77 (46 měšťanů, 11 sedláků, 8 zahradníků a 12 chalupníků⁷⁾) a tzv. „*do konce zlomených*“ dalších 15 usedlostí. Odečteme-li je od celkového počtu, můžeme konstatovat, že v roce 1635 bylo na hukvaldském panství 1577 usedlostí a 92 poustek včetně již zmíněných usedlostí „*zlomených*“.⁸⁾

Vezmeme-li ovšem za základ údaj o 1669 usedlostech, které bývaly - jak se autoři obou pramenů shodují - na hukvaldském panství od starodávna, pak ve dvou městech (Příbor, Ostrava) žilo 461 osedlých, tj. více než čtvrtina celkového počtu (27,62 %), ve třech městečkách (Frenštát, Brušperk, Místek) 304 osedlých (18, 21 %), tj. ve městech a městečkách panství žila téměř polovina jeho obyvatel (765 usedlostí = 45,84 %).

F. Matějek⁹⁾ uvádí (ovšem pro předbělohorskou Moravu) tyto průmě-

5) Protože na chyby K. Dolnolouckého poukázal již F. Hrubý, omezíme se v dalším textu - bude-li to funkční - na nesrovnalosti mezi popisem z roku 1635 a článkem F. Hrubého.

6) Véska však v té době již patřila Příboru. Viz : Hosák, L. : *Historický místopis země moravskoslezské, sv. 6 - Přerovský kraj*, s. 705, též Turek, A. : *Státní archiv v Opavě (přívodce)*, Praha 1959, s. 65 - 66.

7) V tabulce č. 1 je údaj pouze o pěti pustých chalupách, tj. v některé z vesnic, které vzhledem k poškozenosti pramene nemají úplné údaje, bylo dalších sedm pustých chalup. V tabulce jsou u těchto vsí prázdná políčka.

8) Vedle hukvaldského panství patřila olomouckým biskupům v tomto období i panství Kroměříž, Vyškov, Chrlice, Mírov, Osoblaha a Ketř: celkem v nich bylo 12 měst, 11 městeček, 174 vsí a 8.166 osedlých.

9) Matějek, F. : *Osídlení na Moravě a třicetiletá válka*. In : Sborník historický 24, Praha 1976, s. 61.

Dvacet devět vesnic hukvaldského panství je možné schématicky podle počtu usedlostí rozdělit následovně :

	počet vesnic	počet osedlých	%
1. nad 60 osedlých	2	131	7,85
2. 50 - 60 osedlých	4	218	13,06
3. 40 - 49 osedlých	2	87	5,21
4. 30 - 39 osedlých	3	108	6,47
5. 20 - 29 osedlých	8	201	12,04
6. méně než 20	10	159	9,53
celkem	29	904	54,16

ry: město - 230 usedlostí, městečko - 77 usedlostí, vesnice - 22 usedlostí. Je zřejmé, že v městečkách a vsích hukvaldského panství byl průměrný počet usedlostí zřetelně vyšší (průměr na jednu ves = 31 usedlostí). Dodejme, že koncem čtyřicátých let 17. století existovalo na hukvaldském panství 1672 usedlostí.¹⁰⁾

Kromě měšťanů, sedláků, zahradníků a chalupníků se popis zmiňuje i o dalších kategoriích obyvatelstva: samostatně, a tedy nezahrnutý v počtu usedlostí, jsou uvedeny „osoby stavu rytířského“, a to Jiřík Harasovský z Harasova, Jan Hassek z Ostravy a Kryštof Skříšovský z Místku; u Karla Sobka z Kornic je poznámka, že „sešel z gruntu svého“, u Martina Krandiovského pak poznámka o jeho úmrtí (s. 25).

Dále je zaznamenán počet městských poddaných, tzv. pluzníků (plutzníků) a zahradníků, kterých bylo v Ostravě 38 a v Příboře 12 (z nich čtyři pustí). Na celém panství byl zaznamenán pouze jediný dvořák (Kopřivnice), který odváděl vrchností ročně ve dvou termínech 8 zl. 4 kr. robotního platu.¹¹⁾ Z celkového počtu 29 vesnických fojtů bylo dvacet dědičných s povinností tzv. auffanku¹²⁾ a devět fojtů volených, „kteří se každoročně při obnovení úřadu voliti mohou.“¹³⁾ Vrchnost, a zejména

10) Roubic, A. : *Olomoucké biskupství a jeho statky ve 2. polovině 17. století*. In : *Historická Olomouc V.*, Olomouc 1985, s. 48.

11) V roce 1679 je jich uvedeno 18. ZA Opava, prac. Olomouc, fond ÚŘAS, kart. 1158, i.č. 9146, sign. F III b 28/2.

12) Auffank, jinak též laudemium = 10 % kupní ceny, kterou odváděl fojt vrchností při převodu nemovitosti.

13) Popis nerozlišuje, ve kterých vsích byli fojti dědiční a ve kterých volení. Protože ani autoři, kteří se podobnou tématikou zabývali (např. J. Jirásek, J. Novotný, F. Matějka) rovněž neuvádějí vsi s dědičnými a volenými fojty, posloužil nám k základní orientaci pramen z roku 1777, který uvádí dědičné fojty ve Sklenově, Fryčovicích, Chlebovicích, Myslíku, Kozlovicích, Tiché, Lichnově, Vlčovicích, Větkovicích, Drnholeci, Kopřivnici, Závašicích, Frýdlantu, Malých

vrchnost biskupská, jistě dbala na to, aby její poddaní mohli vyznávat víru - snad proto je součástí popisu i seznam far a kostelů.¹⁴⁾

Druhá část popisu, zahrnující stálé platy, obsahuje celkem 18 položek (s. 3 - 11, viz tab. č. 2).¹⁵⁾ Zcela jednoznačně mezi nimi dominuje gruntovní plat, odváděný z každé usedlosti na sv. Jiří a sv. Václava. Jeho celková výše - 1.674 zl. 22 kr. 1 1/2 d. - představuje 61,7 % všech stálých platů. Ostatní položky jsou ve srovnání s ním daleko nižší, zato však pestřejší. S výjimkou gruntovního platu, který odváděla všechna města, meštečka i vsi, se další povinnosti, zahrnuté mezi stálé platy, vztahovaly jen na některé z nich.

Plat za odúmrt' odvádělo pouze dvacet vsí¹⁶⁾, a to za každou osobu po dvou krejcarech jedenkrát za rok, za tzv. husy platové (1 husa = 12 kr.) dvanáct vesnic¹⁷⁾, dvacet čtyři vsi platilo i za tzv. slepice „auroční“ (1 slepice = 3 kr.)¹⁸⁾, zatímco Brušperk, Fryčovice a Ostravice neměly tuto povinnost reluovánu a odváděly celkem 235 kusů slepic (152 + 54 + 29). Další položku vrchnostenských příjmů představoval plat za tzv. slepice odúmrtí (1 slepice = 3 kr.) z 22 vesnic¹⁹⁾ a za tzv. „vajca platové“ (1 kopa

Kunčicích, Hodoňovicích, Palkovicích, Lhotce, Metylovicích, Ostravici, Čeladné a Kunčicích, volené v Rychalticích, Klokočově, Skotnici, Staříci, Sviadnově, Bordovicích, Mniším a Pstružím. ZA Opava, prac. Olomouc, fond ÚŘAS, kart. 1083, i.č. 8497, sign. E 3/9-3/7. Z neznámých důvodů v tomto seznamu chybí dědičný fojt z Vítkovic, ač Vítkovice byly součástí hukvaldského panství, a navíc přibyl volený fojt v Pstruží (první zmínka o této vsi se datuje až do roku 1672).

14) Kostely : Příbor (3), Ostrava, Brušperk, Místek, Frenštát, Rychaltice, Fryčovice, Staříč, Palkovice, Metylovice, Frýdlant, Kozlovice, Kunčice, Tichá, Lichnov, Kopřivnice, Vlčovice, Větkovice, tj. celkem 20, fary : Ostrava, Příbor, Brušperk, Místek, Frenštát, Rychaltice, Staříč, tj. celkem 7.

15) Autor popisu z roku 1635 uvádí u konečné sumy stálých platů částku 2.711 zl. 29 kr. 6 1/2 d., správný součet je 2.718 zl. 3 kr. 3 d.

16) Jednalo se o tyto vsi (číslo v závorce udává počet osob) : Kozlovice (30), Myslík (14), Lhotka (10), Metylovice (22), Kunčice (18), Tichá (30), Bordovice (8), Lichnov (26), Vlčovice (14), Kopřivnice (19), Závašice (9), Drnholec (4), Větkovice (12), Mniší (12), Sklenov (9), Rychaltice (15), Sviadnov (10), Malé Kunčice (9), Hodoňovice (8), Vítkovice (12).

17) Jednalo se o tyto vsi (číslo v závorce udává počet kusů) : Závašice (18), Fryčovice (35), Chlebovice (7), Palkovice (4), Kozlovice (3), Tichá (6), Lichnov (11), Kopřivnice (4), Vlčovice (13), Sklenov (9), Rychaltice (24), Bordovice (11). F. Hrubý, c.d., s. 3 počítá jednu husu za 6 kr.

18) Vítkovice (27), Chlebovice (40), Palkovice (41), Metylovice (33), Lhotka (26), Myslík (18), Kozlovice (74), Kunčice (32), Tichá (69), Lichnov (56), Kopřivnice (63), Vlčovice (33), Mniší (42), Větkovice (31), Drnholec (33), Závašice (25), Skotnice (18), Klokočov (28), Sklenov (28), Rychaltice (12), Sviadnov (22 1/2), Malé Kunčice (18 1/2), Hodoňovice (12 1/2), Frýdlant (27).

19) Vítkovice (12), Kozlovice (30), Myslík (12), Lhotka (10), Kunčice (18), Lichnov (26), Vlčovice (14), Kopřivnice (19), Závašice (9), Drnholec (4), Větkovice (15), Mniší (12), Sklenov (9), Rychaltice (15), Sviadnov (10), Malé

= 10 kr.) z 19 vesnic.²⁰⁾ V celkové sumě příjmů byly téměř Kunčice zanedbatelné platy sedmdesáti městských řemeslníků, tj. hrnčářů, ševců a pekařů²¹⁾, plat z kořalky, který platil pouze Příbor (30 zl. na sv. Jiří a sv. Václava) a Frenštát (ve stejných termínech po deseti zlatých) i příjem z mýta (Příbor 12 zl., Frenštát 6 zl. dvakrát za rok).

Stálé platy dále doplňoval plat z hukvaldské sklené huti, hukvaldského mlýna a plat za tzv. koňské roboty (z přiborského mlýna 18 zl., z Kunčic 10 zl.). Později, zřejmě v roce 1653, bylo k této rubrice dopsáno, že tento plat ve výši 10 zl. dávali i myslivci a fojti, ale nyní jsou „k robotám potaháni a plat jim odpuštěn jest“ (s. 9). Na panství existovalo 14 „pilných mlejnu“, tj. pil, a to po jedné na Hukvaldech, v Kozlo-

Kunčice (11), Hodoňovice (9), Čeladná (10), Ostravice (14), Metylovice (29), Tichá (31), Bordovice (8).

20) Jednalo se o tyto vsi : Vítkovice (5 kop 36 kusů), Palkovice (10 kop), Lhotka (6 kop), Myslík (3 kopy 35 kusů), Kozlovice (13 kop 45 kusů), Kunčice (4 kopy 42 kusů), Tichá (9 kop 37 kusů), Bordovice (1 kopa 30 kusů), Lichnov (10 kop), Kopřivnice (6 kop 35 kusů), Vlčovice (8 kop 8 kusů), Mniší (7 kop 2 kusy), Větkovice (3 kopy 45 kusů), Drnholec (2 kopy 30 kusů), Sklenov 4 kopy 32 kusů), Sviadnov (4 kopy 4 kusy), Malé Kunčice (2 kopy 51 kusů), Hodoňovice (1 kopa 27 kusů), Frýdlant (2 kopy 35 kusů). F. Hrubý, c. d. s. 3 počítá jednu kopy vajec za 6 kr.

21) Platy městských řemeslníků :

a) hrnčiči		sv. Jiří			sv. Václav		
		zl.	kr.4	d.	zl.	kr.	d.
Příbor	3 osoby á 5 kr.	-	15	-	-	15	-
Místek	2 osoby á 2 kr. 1 d.	-	4	2	-	4	2
celkem	5 osob		19	2		19	2
b) ševci		zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.
Příbor	20 osob á 4 kr.	2	20	-	2	20	-
Brušperk	8 osob á 3 kr. 3 d.	-	27	3	-	27	3
Místek	9 osob á 3 kr. 3 d.	1	-	6	1	-	6
Příbor	12 osob á 4 kr.	1	18	-	1	18	-
Frenštát	8 osob á 6 kr.	1	18	-	1	18	-
celkem	57 osob	7	24	2	7	24	2
c) pekaři		zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.
Brušperk	2 osoby á 4 kr.	-	8	-	-	8	-
Frenštát	4 osoby á 4 kr.	-	16	-	-	16	-
Místek	2 osoby á 4 kr.	-	16	-	-	16	-
celkem	8 osob	1	10		1	10	

vicích, v Lichnově, Kunčicích a na Čeladné, dvě byly v Metylovicích, tři v Tiché a čtyři ve Frýdlantě. Od nájemců pstruhových řek z Frenštátu, Místku, Sviadnova, Malých Kunčic, Hodoňovic, Frýdlantu a Hukvald získala vrchnost ročně 19 zl.

Poměrně pestrý byl plat „za kšosy“, placený z Příbora (ze mlýna), z Brušperka (za odumrtí), ze Staříče (za osepy), z Kunčic a Tiché (za slepice), ze Sklenova (za vola) a z Lichnova, opět s později dopsanou poznámkou, že tento plat dávali dříve i myslivci a lhůtníci, ale nyní „jsou k robotám potaženi a takový plat jim odpuštěn“ (s. 9). Blíže nespecifikovaný plat martinský odváděly jen Vítkovice (5 zl. 7 kr. 3 1/2 d.) a Skotnice (10 zl. 24 kr. 4 d.), za hlásku, tj. za reluovanou povinnost držet strážní službu na hukvaldském hradě, platilo deset vesnic²²⁾ a konečně poslední položku 22. stálých platů představoval plat za tzv. oves platový ze 17 vesnic²³⁾.

Vedle peněžitých platů odváděli někteří poddaní i povinnosti naturální (s. 25 - 26). Vedle již zmíněných a zahrnutých mezi stálé platy se jednalo v první řadě o povinnost vypravovat zbrojného koně. Vztahovala se na Jiřika Harasovského z Harasova, na města Ostravu a Příbor (Ostrava jako jediná vypravovala dva zbrojné koně) a na fojty z Chlebovic, Palkovic, Vlčovic, Větkovic a Fryčovic, kteří vypravovali po jednom zbrojném koně (celkem 9 zbrojných koní s pacholky).

Povinností patnácti blíže neurčených fojtů bylo „pro sůl do solby každoročně ... na svůj náklad vrchnosti pro patnáct balvanů soli jeti

22) Platy za hlásku

	sv. Jan			nové léno		
	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.
Kopřivnice	4	10	-	4	10	-
Závišice	1	20	-	1	20	-
Vlčovice	2	12	-	2	12	-
Mniší	1	15	-	1	15	-
Větkovice	1	16	2	1	16	2
Drnholec	-	16	5	-	16	5
Sviadnov	1	12	3	1	12	3
Malé Kunčice	1	12	3	1	12	3
Hodoňovice	1	16	3	1	16	3
Frýdlant	2	21	-	2	21	-
celkem	19	2	2	19	2	2

23) Chlebovice, Kozlovice, Kopřivnice, Tichá, Staříč, Vlčovice, Mniší, Větkovice, Drnholec, Klokočov, Sklenov, Místek, Sviadnov, Malé Kunčice, Hodoňovice.

a přivéztí ... " (s. 26), povinnost odvádět plece se vztahovala na Staříč (7kusů), Klokočov (2 kusy) a Skotnici (20 kusů). Valašský vojvoda měl každoročně o velikonocích odvést patnáct jeřábků a valaši z „*dobytky valašského horního*“ třicet kusů. Kromě toho měla vrchnost dostat i tři kopy drobného ptactva. Z poznámky ovšem plyne, že „*těch se zřídka dostává*“. O robotních povinnostech poddaných se pramen nezmiňuje.

Vedle stálých platů tvořily neodmyslitelnou součást biskupských příjmů platy běžné (s. 12 - 16, viz tab. č. 3). Protože v původním prameni jsou jednotlivé běžné platy řazeny dosti chaoticky a nesystematicky, je v tomto případě tabulka sestavena podle výše příjmů, tj. sestupně od nejvyššího k nejnižšímu, a tomuto řazení odpovídá i následující komentář.

Na první místo se jednoznačně dostal příjem z vrchnostenského pivovaru - „*pivovar na téměř panství při zámku jest jeden, vaří se jedna várka na šestnáct achtelů, achtel má tři vědra, na vejtav dává se slad na várku po šestnáct měř, vzítí se může ročně někdy více anebo méně mimo deputátní pivo 1.447 zl. 6 kr.*“ (s. 12). Druhé místo ve vrchnostenských příjmech z běžných platů zaujal příjem z prodeje ryb („*za ryby, kapry, štiky velkého i malého věku*“ - s. 14) a třetí příčku obsadil příjem „*za víno ze sklepa J. M. vzatého*“²⁴⁾, rozdělený na dvě položky: za čtyři bečky skutečně odebraného vína bylo zapláceno 400 zl., za deset beček suchého (nevyšenkovaného) vína 312 zl. 25 kr. 5 d. Povinný odběr vína pro města, městečka a vsi celého panství byl stanoven na čtrnáct beček.

Vzhledem ke skutečnosti, že hukvaldské panství patřilo k panstvím homatým a silně zalesněným, jistě nepřekvapí, že poměrně značnou část vrchnostenských příjmů představovala těžba dřeva²⁵⁾, páté místo ve stupnici příjmů patřilo palivě - „*palárna při téměř pivovaru jedna, v které se kořalka ve 2 kotlách páli, vypaluje se ročně sladů 150 měřic, někdy více anebo méně*“ (s. 13). V pořadí šestou příčku příjmů zaujal příjem z prodeje másla a sýrů s poznámkou, že „*nyň jsou krávy ve dvořích pronajaty*“ (s. 14) a hned za ním valašský desátek: „*o sv. Janě od valachův hukvaldských desátku dostává (se) 335 kusův, někdy více anebo méně, jeden kus po 1 zl. mor.*“ (s. 14).

Další zápis informuje o tom, že „*mejto jest tohoto roku 1635 znovu ve městech, městečkách a dědinách tu, kde na tom panství mejto náleží, vybíratí, krom stálého místa pronajaté*“ (s. 12); příjem z mýta činil 333 zl. 10 kr. Z prodeje vlny ze dvorů (viz dále) a ze čtyř ovčáren získala vrchnost 291 zl. 9 kr., z prodeje hovězího dobytka 95 zl. a z prodeje telat 94 zl.

Druhou desítku v pořadí výše příjmů zahájil příjem „*z dobytků*

24) Hrubý, F., c.d., s. 3 uvádí za jedno vědro 3 zl.

25) Hukvaldské panství bylo rozděleno na 25 hájemství: Sklenov, Rychaltice, Fryčovice, Chlebovice, Staříč, Sviadnov, Malé Kunčice, Hodoňovice, Palkovice, Metylovice, Lhotka, Myslík, Kozlovice, Kunčice, Tichá, Lichnov, Bordovice, Kopřivnice, Závišice, Vlčovice, Mniší, Větkovice, Drnholec, Klokočov, Skotnice.

horních, které lidi poddaní v horách a lesích na délej den pasú“ (68 zl. 24 kr. 5 1/2 d.) a „*z dobytků na půl dne pasených*“ (109 zl. 1 kr. 1/2 d.). 24) Hrubý, F., c.d., s. 3 uvádí za jedno vědro 3 zl.

Příjem nad sto zlatých přinášely ještě tyto položky: ze solných skladů ve městech a městečkách, ze čtyř valch, „*ve kterých se sukno válá*“, tj. ze dvou v Příboře, z jedné v Brušperku a jedné ve Sviadnově, resp. v Místku²⁶⁾ a z prodeje vepřů.

Z ostatních položek, jejichž příjem nedosahoval ani 100 zl., jmenujme alespoň čtyři vápenky, „*v kterých poddaní na prodej vápno pálá*“ (s. 13), příjem „*z hor zadních vrchův, na kterých valaši své valašské dobytky pasú*“ (s. 16), příjem za pálení kořalky v Brušperku a Místku a za lámání mlýnského kamene v horách. Dodejme, že každý z devíti místeckých řezníků platil na sv. Václava 8 kr. a lůj se odváděl in natura (Příbor 120 funtů, Místek 80 funtů, Frenštát 40 funtů a Brušperk rovněž 40 funtů).

Celé tři stránky popisu (s. 17 - 19) zaujal výčet jednotlivých mlýnů a pil, a to vrchnostenských i poddanských „*pilných mlejnu*“, tj. pil, a „*múčných mlejnu*“, ve kterých se mlelo obilí. Vrchnost vlastnila dvě pily (Hukvaldy, Místek) a čtyři mlýny (Hukvaldy, Rychaltice, Brušperk, Mniší), zatímco poddanských pil bylo čtrnáct (po dvou v Kozlovicích, Metylovicích, Ostravici a Tiché, z nichž byla jedna pustá, čtyři pily měl Frýdlant, jednu Čeladná a Lichnov). Co do počtu zdaleka nejvíc bylo selských a fojtských mlýnů - celkem 45 s 58 koly. Vrchnost z nich získala 309 zl. 3 kr. a dvacet měřic rži ze mlýna ve Sviadnově. Po třech mlýnech bylo v Ostravě, Místku, Kozlovicích a Frýdlantě, dva mlýny měl Frenštát, Fryčovice, Palkovice, Tichá (jeden v Tiché, druhý v Malé Tiché) a Lichnov, v ostatních vesnicích byl jeden mlýn.

Vzhledem k tomu, že jednou z plodin, pěstovaných na Hukvaldsku, byl len, existovalo zde i dvanáct olejen - po dvou v Lichnově, Palkovicích, Kozlovicích a Staříči, po jedné na Hukvaldech, v Příboře, Metylovicích a Fryčovicích. Z poznámky plyne, že „*platu žádného nedávají*“ (s. 18). Totéž platilo o dvou obecních cihelnách (Příbor, Brušperk). Poměrně málo informativní je údaj o krčmách na hukvaldském panství. Bylo jich celkem 28, není ovšem uvedeno, kde se nacházely. Autor popisu pouze konstatoval, že ve třinácti z nich se vystavovalo pivo z pivovaru J.M., tj. hukvaldského, v devíti pivo z Příbora, ve třech z Místku, ve dvou z Brušperka a v jedné z Frenštátu.

Již bylo uvedeno, že výnos z rybníkářství představoval druhé místo v pořadí běžných platů. Teprve na straně 23 - 24 však nalezneme podrobný popis rybníků. Jednalo se o 46 vrchnostenských rybníků (14 na potěr, 7 plodových pro jednoletý plod, 11 plodových pro dvouletý plod a 14 rybníků kapřích, tj. na dvou - až tříletý plod), dále o městské a malé

26) Později dopsaná poznámka: „*jest jich nyní pět, nebo jedna se vnově postavila.*“

rybníčky, které však byly „větším dílem pusté“ a konečně o 26 „rybníků selských velkých i malých“ s dodatkem, že „od těch se plody, kdy toho co mají, k ruce J.M. v slušnosti kupují, a bez ohlášení nic prodati nesmějí.“ Celkový počet doplnily dva pstruhové rybníčky v oboře a jedenáct pstružných potoků, „ve kterých se pstruzi, mřenky a jiné ryby a také raci nacházejí.“²⁷⁾

Představu o vlastním vrchnostenském hospodaření podává tabulka č. 4, která udává výměru pěstovaných plodin a počet kusů dobytka a drůbeže u každého ze šesti vrchnostenských dvorů. Součástí hospodářství byly rovněž dvě chmelnice (u brušperského a místeckého dvora), které ovšem „nevelký užitek dávají, řídko který rok, aby se chmel neměl kupovati“ (s. 26) a také dva včelíny celkem se 69 úly. Celý výčet končí informací o zahradách „pro všelijaké drobné věci od vaření“, kterých bylo šest, tj. u každého dvora jedna, o štěpnicích u čtyř dvorů s poznámkou, že „se zřídka ovoce obrodí“ a o zvěři v hukvaldské oboře. V ní se v roce 1635 nacházelo 21 jelenů, 39 laněk, 8 mladých jelinků a 15 „danělek“, tj. celkem 83 kusů zvěře (s. 22).

Popis z roku 1635 končí pestrým výčtem pohledávek, které zůstali poddaní biskupské vrchnosti dlužní k termínu sv. Jiří a sv. Václava. Celková suma jejich dluhů činila 78 zl. 18 kr. 1 1/2 d.

Závěrem lze konstatovat, že uvedený pramen detailně popisuje jednotlivé položky, které plynuly z hukvaldského panství do biskupské pokladny. Ke škodě věci však zaznamenává pouze příjmy, nikoliv výdaje, jak to naopak učinil již v úvodu zmíněný Kašpar Dolnoloucký a na základě jeho údajů i F. Hrubý. Citovaný pramen rovněž nezaznamenává robotní povinnosti poddaných hukvaldského panství, případně reluování těchto povinností na plat, a z tohoto důvodu nemůže vypovídat o celkové výši povinností poddaných vůči vrchnosti.

27) Viz též Dohnal, M.: Vývoj rybníkářství na hukvaldském panství a biskupských lenních statech na severovýchodní Moravě v 16. a počátkem 17. století. In: Slezský sborník 69, 1971, č. 3, s. 274 - 289. Urbář hukvaldského panství (viz pozn. č. 3) uvádí sedm velkých a malých rybníků ke třetí, dvanáct rybníků na roční plod, jedenáct na dvouletý plod a jedenáct na tříletý plod, tj. celkem 41 rybníků (fol. 226 - 227).

Tabulka č. 1: Počet usedlostí a poustek v roce 1635

	osedlosti								poust		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Příbor	160	90	0	0	250	0	0			250	250
2. Ostrava	149	0	16	0	165	46	0			211	211
3. Brušperk	80	0	14	0	104	0	0			104	104
4. Frenštát	54	0	48	0	102	0	0			102	102
5. Místek	60	0	38	0	98	0	0			98	98
6. Vitkovice	11	1	1	0	13	1	0			14	14
7. Šklenov	11	4	2	0	17	0	2			19	27
8. Rychaltice	19	7	7	0	33	2	0			35	35
9. Fryčovice	41	6	11	0	58	0	0			58	58
10. Staříč	40	6	17	0	63	0	0	1	1	64	64
11. Chlebovice	16	4	2	0	22	0	0	0	0	22	29
12. Palkovice	25	10	12	0	47	0	0	0	0	47	50
13. Myslík	14	1	3	0	18	0	0	0	0	18	18
14. Lhotka	12	6	4	0	22	0	0	1	1	23	23
15. Kozlovice	45	4	10	0	59	1	0	0	1	60	60
16. Metylovice	28	5	7	0	40	0	0	0	0	40	40
17. Velké Kunčice	15	10	24	0	49	0	2	1	3	52	47
18. Tichá	35	17	11	0	63	0	4	0	4	67	67
19. Bordovice	13	2	5	0	20	0	0	1	1	21	21
20. Lichnov	26	8	10	0	44	0	0	1	1	45	50
21. Vlčovice	14	5	7	0	26	5	0	0	5	31	28
22. Mniší	13	3	5	0	21	0	0	0	0	21	22
23. Větkovice	14	2	4	0	20	0	0			20	19
24. Kopřivnice	24	5	14	1	44	0	0			44	38
25. Závašice	12	0	5	0	17	0	0			17	18
26. Drnholec	5	1	1	0	7	0	0			7	8
27. Klokočov	13	2	11	0	26	1	0			27	28
28. Skotnice	14	1	9	0	24	1	0			25	23
29. Sviadnov	12	0	3	0	15	0	0			15	15
30. Kunčice	11	3	3	0	17	0	0			17	17
31. Hodoňovice	11	2	1	0	14	0	0	0	0	14	14
32. Frýdlant	17	2	16	0	35	0	0	0	0	35	35
33. Čeladná	12	4	3	0	19	0	0	0	0	19	19
34. Ostravice	8	6	3	0	17	0	0	0	0	17	17
celkem	1 034	217	337	1	1 589	57	8	5	70	1 659	1 669

Vysvětlivky k tabulce č. 1 :

1. = počet usedlostí ve městech a městečkách, ve vesnicích počet selských usedlostí
2. = počet zahradnických usedlostí
3. = počet chalupnických usedlostí
4. = počet dvořáků
5. = součet sloupců 1. - 4.
6. = poustky (městské a selské usedlosti)
7. = poustky (zahradníci)
8. = poustky (chalupníci)
9. = poustky celkem
10. = součet sloupců 1. - 9.
11. = údaje K. Dolnolouckého

Tabulka č. 2 : Stálé platy

	termín	zl.	kr.	d.	%
1. Gruntovní plat sv. Jiří, sv. Václav	1, 674	22	1	1/2	61,69
2. za odumrtí	-	19	12	-	0,7
3. Za husy platové sv. Jiří		58	-	-	2,13
4. Za tzv. slepice „auroční“ sv. Jiří		81	-	-	2,98
5. Za tzv. slepice „za odumrtí“ sv. Václav		39	9	-	1,21
6. Za tzv. vejce „platové“ sv. Jiří		15	13	6	0,55
7. Platy měst, řemeslníků, sv. Jiří, sv. Václav		19	17	1	0,76
8. Plat za kořalku sv. Jiří, sv. Václav		60	-	-	2,21
10. Ze sklenné huti sv. Jiří, sv. Václav		40	-	-	1,47
11. Z hukvaldského mlýna sv. Jiří, sv. Václav		36	-	-	1,32
12. Za koňské roboty	-	28	-	-	1,03
13. Plat z pil	-	14	21	6	0,52
14. Plat z pronajatých řek	-	19	-	-	0,7
15. Plat za „kšosy“ nové léno		175	3	1	6,44
16. Plat martinský	-	16	2	1/2	0,59
17. Plat za hlásku sv. Jan, nové léno		38	4	4	1,4
18. Za tzv. oves platový sv. Jiří		353	20	-	13
celkem		2,71	29	6	1/2

Tabulka č. 3: Běžné platy

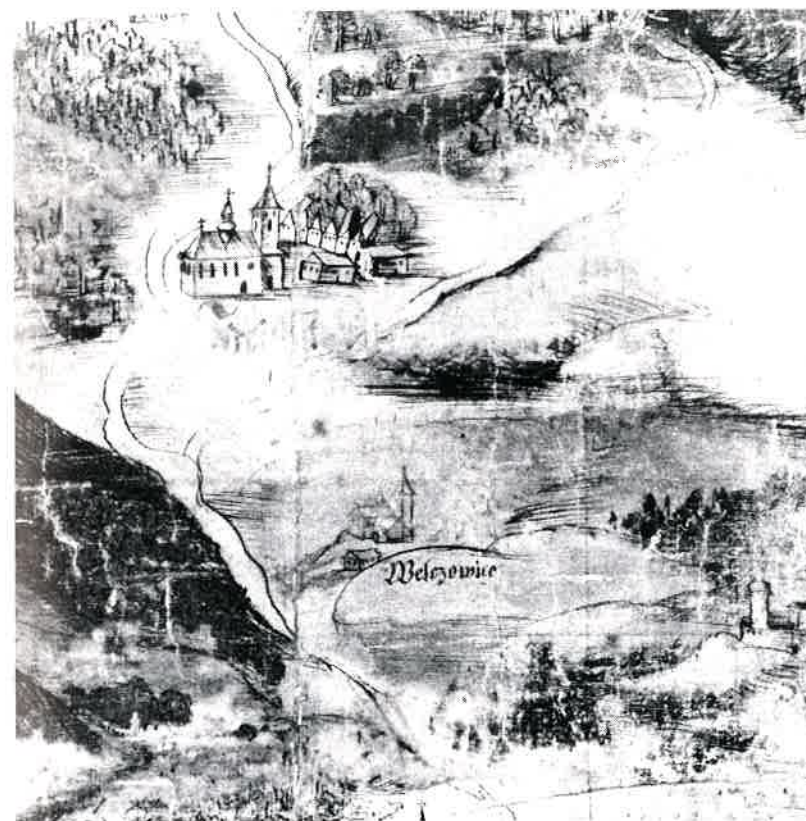
	počet	zl.	kr.	d.	%
1. z pivovaru	1	1,45	6	-	21,58
2. z rybníkářství		779	28	2	11,62
3. za prodej vína		742	25	5	11,06
4. z prodeje dřeva		557	9	3	8,31
5. z palírny	1	481	11	1	7,17
6. z prodeje másla a sýra		443	4	5	6,46
7. z tzv. valašského desátku		335	-	-	5
8. z mýta		333	10	-	4,97
9. z prodeje vlny		291	9	-	4,34
10. z prodeje hov. dobytka a telat		189	-	-	2,82
11. z tzv. „horního“ dobytka		177	25	6	2,64
12. ze solných skladů		177	20	4	2,64
13. z valchy	4	167	14	4	2,49
14. z prodeje vepřů		136	-	-	2,03
15. z pil	15	82	5	1	1,22
16. z vrchnostenských mlýnů	2	77	3	-	1,15
17. z pronajatých mlýnů		70	-	-	1,04
18. z prodeje koz		62	17	4	0,92
19. z vápenky	4	52	-	-	0,78
20. z valašského dobytka		48	-	-	0,72
21. z pálení kořalky	2	38	-	-	0,57
22. z lámání mlýnských kamenů		14	-	-	0,21
23. z prodeje drůbeže		10	21	-	0,15
24. Od místeckých řezníků	9	12	-	-	0,03
25. z jarmarku		-	10	1	-
26. lůj (in natura) - viz text		-	-	-	-
celkem		6,71	29	1	

Tabulka č. 4 : výnos dvorů

	počet	zl.	kr.	d.	%
1. z pivovaru	1	1,45	6	-	21,58
2. z rybníkářství		779	28	2	11,62
3. za prodej vína		742	25	5	11,06
4. z prodeje dřeva		557	9	3	8,31
5. z palírný	1	481	11	1	7,17
6. z prodeje másla a sýra		443	4	5	6,46
7. z tzv. valašského desátku		335	-	-	5
8. z mýta		333	10	-	4,97
9. z prodeje vlny		291	9	-	4,34
10. z prodeje hov. dobytka a telat		189	-	-	2,82
11. z tzv. „horního“ dobytka		177	25	6	2,64
12. ze solných skladů		177	20	4	2,64
13. z valchy	4	167	14	4	2,49
14. z prodeje vepřů		136	-	-	2,03
15. z pil	15	82	5	1	1,22
16. z vrchnostenských mlýnů	2	77	3	-	1,15
17. z pronajatých mlýnů		70	-	-	1,04
18. z prodeje koz		62	17	4	0,92
19. z vápenky	4	52	-	-	0,78
20. z valašského dobytka		48	-	-	0,72
21. z pálení kořalky	2	38	-	-	0,57
22. z lámání mlýnských kamenů		14	-	-	0,21
23. z prodeje drůbeže		10	21	-	0,15
24. Od místeckých fezníků	9	12	-	-	0,03
25. z jarmarku		-	10	1	-
26. lůj (in natura) - viz text		-	-	-	-
celkem		6,71	29	1	

Vysvětlivky k tabulce č. 4 :

zemědělské plodiny jsou uváděny v měřících a achtlech (m,a), seno, otava a lněné semeno ve fůrách, dobytek a drůbež v kusech.

Mapa hukvaldského panství z poloviny 17. století (detail)
foto Muzeum Beskyd ve Frýdku - Místku

Mapa hukvaldského panství z poloviny 17. století (detail)
foto Muzeum Beskyd ve Frýdku - Místku

K jazyku německy psaných městských knih Kravařska z 2. poloviny 16. století

Lenka Vaňková

Důležitým historickým dokumentem o životě měst v minulých staletích jsou městské knihy. Vedení městských knih bylo spjato s potřebou evidence správních a právních úkonů, jejichž četnost se s rozvojem řemesel, růstem obchodu a stoupajícím počtem městského obyvatelstva stále zvyšovala. S postupným rozšiřováním administrativy docházelo k větší diferenciaci zápisů. Vedle účetní evidence najdeme v městských knihách např. záznamy o koupích a prodejkách domů a pozemků nebo jejich pronájmu, testamenty, manželské smlouvy, zápisy o řešení záležitostí sirotků. Z obsahového hlediska jsou velmi zajímavé i zápisy o rozsudcích a trestech v případech sousedských sporů a urážek na cti. V zápisech se pravidelně objevují jména purkmistrů a členů městské rady, svědků a zúčastněných stran, najdeme zde údaje o členech jednotlivých cechů. Na základě městských knih si proto lze utvořit obraz jak o celkovém rozsahu činnosti městské kanceláře, tak o hospodářských, sociálních a národnostních poměrech ve městě v daném období.

Městské knihy jsou ovšem nejen zdrojem historického poznání, ale mohou poskytnout i cenný materiál pro lingvistická bádání. Zvláště zajímavé jsou v tomto směru německy psané městské knihy. Jazyk těchto knih, tzv. kancelářská němčina, sehrál totiž při vytváření jednotné normy německého jazyka mnohem důležitější roli, než jakou hrály úřední jazyky jiných národů. O významu úředního jazyka užívaného ve velkých kancelářích (např. pražské nebo míšeňské) a jeho podílu na formování jednotné normy němčiny vedle dalších faktorů, které se na tomto procesu podílely a ke kterým bývá řazen vznik smíšených dialektů v kolonizovaných východních oblastech, vynález knihtisku a v neposlední řadě Martin Luther a reformace, se v odborných kruzích vedou stále diskuse. V posledním období byla věnována pozornost i jazyku menších kancelářů jak v Německu, tak v německých jazykových ostrovech. Výsledky těchto výzkumů naznačují, že se tendence k užívání jednotné normy objevují i zde a že také okrajové oblasti, ke kterým patřilo v minulosti i Kravařsko,¹⁾ mají v procesu formování spisovného německého jazyka své místo.

Proces vytváření nadregionální formy němčiny probíhal nejinten-

zivněji v 15. a 16. století. Z 16. století pocházejí četné německé záznamy asi ve dvaceti městských knihách jednotlivých center historického Kravařska - Nového Jičína, Fulneka, Oder a Bílovce, které jsou dnes uloženy v Státním okresním archivu v Novém Jičíně. Tyto knihy nebyly dosud podrobeny systematické lingvistické analýze.³⁾ Následující pokus o interpretaci jazyka kravařských kancelářů vychází z analýzy pouze několika městských knih. Jazykovému rozboru byly podrobeny zápisy z 2. poloviny 16. století obsažené v městské knize Fulneka z let 1576 - 1740, městské knize Bílovce z let 1568 - 1587, městské knize Nového Jičína z let 1588 - 1666 a ve dvou městských knihách Oder z let 1543 - 1558 a 1579 - 1596.

Protože mnohé jevy a změny v jazyce jsou úzce spjaty s životními podmínkami jeho nositelů, je pro správné vysvětlení jazykových jevů zapotřebí znát i mimojazykové skutečnosti. Při rozboru městských knih je tedy nutné brát v úvahu celé sociální pozadí, všechny tzv. sociologické faktory, které mohly podobu jazyka nějakým způsobem ovlivnit. Pokusme se tedy nejprve nastínit některé momenty z historie Kravařska, které sehrály v jeho vývoji důležitou roli a které nám umožní udělat si obraz o tom, jak vypadala situace v tomto regionu v 2. polovině 16. století.

Počátky německého osídlení Kravařska se váží k 13. století. Němečtí přistěhovalci přicházeli na pozvání zemských pánů, kteří měli zájem na tom, aby se zdejší bažinatá, jen řídko zalidněná oblast hospodářsky povznesla. Český král Přemysl Otakar II. společně s olomouckým biskupem Brunem podporovali kolonizační úsilí nejen z důvodů ekonomických, ale i strategických. Nově založené hrady a vesnice měly poskytnout dostatečnou oporu a hradbu proti mongolským válečníkům, z jejichž

1) Název „Kühländl“ (= Kravařsko) se objevuje poprvé v práci J. Schwoye: *Topographie von Markgrathum Mähren. Bd. III.* Wien 1794, s. 134. Přebírá ho i Jurende v *Jurendscher Kalender* z r. 1809, který také podává první přesnější ohraničení Kravařska, a po něm další autoři (Jaschke, Meinert atd.). Český název pro toto území nebyl dlouho ustálen, objevovaly se názvy „*Kraví krajina*“, „*Kravařská krajina*“. Název „*Kravařsko*“ uvedl do literatury někdy kolem r. 1850 podle vlastního tvrzení A. V. Šembera. Více k této problematice srovnej článek *Zd. Lázníčky: Několik poznámek k otázce dřívějšího vymezení Kravařska.* *Kravařsko VII, 1937*, s. 41 - 43. Jsme si vědomi, že pojem „*Kravařsko*“ nelze z hlediska historického aplikovat při charakteristice poměrů v tomto regionu v 16. století. Avšak vzhledem k tomu, že se označení „*Kühländchen*“ (= Kravařsko) běžně užívá v odborné lingvistické literatuře pro značení jazykové oblasti vyznačující se specifickým německým dialektem, využili jsme ho i v tomto článku.

2) Výjimku představuje práce Františka Schwarze: *Bílovecké městské knihy 16. a 17. století - jejich obsah, jazyk a význam.* In: 650 let města Bílovce. Bílovec 1971, s. 21 - 38.

pustošivého vpádu se oblast dlouhou dobu vzpamatovávala, a zároveň se stát výchozím bodem pro další dobovačná tažení směrem na východ. Kolonisté přicházeli z různých částí Německa. Je obtížné určit přesně jejich původ, protože o něm neexistují žádné přímé doklady. Nejdůležitějším zdrojem informací o původu německých přistěhovalců je kravařský dialekt, který se vyznačuje mnoha archaickými prvky. Podle Ernsta Schwarze³⁾ vedla izolovaná poloha Kravařska na nejvýchodnějším výběžku německé kultury k tomu, že jazyk nepodléhal tak silně vyrovnávacím procesům, jako tomu bylo v jiných nově kolonizovaných oblastech, a proto se v něm dochovaly zbytky dřívějších, původních nářečí. Jazykové doklady ho vedou k domněnce, že Němci přišli na Kravařsko převážně z Hessenska, Durynska a oblasti středního Porýní. Stejného názoru je i další znalec kravařského nářečí Walter Mitzka.⁴⁾ Podle jeho názoru pocházela většina přistěhovalců z okolí Fuldy, Meiningenu a Gothy. Proud kolonistů z jihu byl podle jeho mínění mnohem slabší. Četné prvky bavorského nářečí ovšem naznačují, že bavorský vliv je nepopíratelný, i když ne tak silný jako v oblastech jižní Moravy.

Po období první německé kolonizace zažilo Kravařsko další příliv německých přistěhovalců v 16. století. V tomto období zaznamenala tato oblast velký hospodářský a kulturní vzestup. Ve městech se rozvíjela řemesla a obchod a vzkvétající hospodářství společně s náboženskou tolerancí lákalo německé protestanty. Protestanté učení, které už mělo ve zdejších krajích kořeny v učení jednoty moravských bratří, se velmi rychle rozšířilo i přes odpor olomouckého biskupství a panujících Habsburků. Koncem 16. století přijala luteránskou víru už většina obyvatelstva. Luteráni ovládli i v centrech Kravařska městskou radu a školu a zmocnili se i církevní správy. Například jen v Odrách kázalo od roku 1530 do roku 1628, kdy se chopila moci protireformace, celkem 13 protestantských pastorů.⁵⁾ Mnoho farářů a rektorů škol, kteří na Kravařsku působili v 2. polovině 16. století, studovalo v Halle a Wittenbergu, což dokazuje úzké kontakty s kolébkou protestantismu v Německu.⁶⁾ Skutečnost, že němečtí protestanté postupně získali většinu také v městské radě uvedených měst, se odráží i v tom, že ve sledovaném období v městských knihách převažují německé zápisy (početnější české záznamy lze najít pouze v novojičíns-

3) Ernst Schwarz: *Jazyk německý na území ČR.* In: *Československá vlastivěda*, sv. Jazyk. Praha 1936.

4) Walter Mitzka: *Hochdeutsche Mundarten.* In: *Deutsche Philologie im Aufriß*, sv. I (1599 - 1729). Berlin 1978.

5) Srov. práce Bohumila Fojtíka: *Odry v minulosti a přítomnosti.* Odry 1948 a Antona Rolledera: *Geschichte der Stadt u. des Gerichtsbezirks Odrau.* Steyer 1903.

6) František Hrubý: *Ke stykům Moravy s Wittenberkem v 16. století.* *Časopis Matice moravské* 55, 1931 s. 43 - 57; Jiřina Holinková: *Městská škola na Moravě v předbělohorském období.* *AUPO, Facultas philosophica* 45, *Historica* XII. Praha 1967, s. 73.

ké městské knize).

Převaha protestantů ve všech klíčových pozicích ve městě může být vodítkem při interpretaci jazyka městských knih. Přitom nelze ovšem opomenout ještě jeden důležitý faktor, a tím je osobnost písaře. Je třeba vzít v úvahu, že každý zápis byl produktem písaře a že tudíž mohl být více či méně ovlivněn osobností svého tvůrce. Každý písař byl vystaven působení řady vlivů; dialekt prostředí, ze kterého pocházel, nemusel být identický s dialektem místa, ve kterém působil, tradice kanceláře, ve které byl zaměstnán, se střetávala s předlohami, které vznikly v jiném dialektálním prostředí.⁷⁾ Vzhledem k tomu, že některé zápisy psané stejnou rukou jsou jak české, tak německé, lze soudit, že někteří písaři českého původu byli bilingvální a že je tedy nutno počítat s možností působení jednoho jazyka na druhý, t. j. češtiny na němčinu a obráceně. Důležitou úlohu hrál i stupeň vzdělání a kontakty písaře s okolním světem. Vyhodnotit přesně podíl jednotlivých faktorů je ovšem nemožné, protože informace o písařích jsou velmi sporadické. Je známo, městští písaři patřili k bohatší vrstvě obyvatelstva, protože byli většinou vlastníky domů a pozemků a také za svoji činnost v úřadě dostávali poměrně vysoký plat. Soudě podle rozsahu činnosti písaře lze říci, že patřili k nejvýznamnějším osobnostem ve městě. Jejich povinnosti se zpravidla neomezovaly jen na vedení písemností, nýbrž zahrnovaly i řadu dalších úkolů; vedli jednání s vrchností, spravovali městské finance, dohlíželi na dodržování předpisů a realizaci usnesení městské rady. O jejich vzdělání neexistují přesnější informace, dá se ale předpokládat, že úroveň vzdělání byla poměrně vysoká. Vedle písařské erudice a znalostí jazyků (češtiny, němčiny a latiny) vyžadoval výkon jejich funkce také zvládnutí základních právních předpisů. Jako doklad o jejich vzdělání slouží i skutečnost, že často vykonávali funkci notáře nebo působili ve škole jako učitelé.

Jména všech písařů, kteří se podíleli na zápisech v analyzovaných městských knihách, není možno zjistit. Ze sekundární literatury a textů lze vysledovat jen jména některých z nich. V Bílovci působili Simon Prockl, Stefan Brumowsky a Johann Kreuzer,⁸⁾ v Odrách Urban Lares, Wenzel Heynisch, Valentin Mudrak a Georg Bromovsky,⁹⁾ z novojičínských písařů jsou známi Thomas Kerber, Crispin Schall, ze sledovaného období Valentin Weselsky, Simon Horak, Georg Linhardt (zvaný také Leonhardt) a Daniel Schall.¹⁰⁾ O fulneckých městských písařích se nepodařilo najít žádné údaje.

7) K této problematice srov. Zdeněk Masařík: *Die frühneuhochdeutsche Geschäftssprache in Mähren*. Brno 1985, s. 13 - 17.

8) František Schwarz: *Bilovecké městské knihy ...*

9) Anton Rolleder: *Geschichte der Stadt u. des Gerichtsbezirks Odrau...*

10) Jména novojičínských písařů z 2. pol. 16. století lze vyčíst jednak ze zápisů v nejstarší novojičínské městské knize, jednak se objevují v následující literatuře - Paul Zeigler: *Vom Neu - Titscheiner Stadtarchiv. Sonderdruck aus der*

Jméno písaře nám ovšem napoví jen velmi málo, může být vodítkem nanejvýš pro určení jeho národnosti. Také o původu písařů jsou k dispozici jen kusé informace. Předpokládá se, že většina z nich přišla na Kravařsko z jiných oblastí, mnozí zřejmě z německých slezských měst. S jistotou lze Kravařsko označit za rodiště jen u Stefana Brumowského, který pocházel ze zámožné bílovecké měšťanské rodiny a Jiřího Leonharta Jičínského. U Johana Kreuzera, který působil v Bílovci dlouhá léta zároveň jako rektor školy, se podle přídomku liblowski usuzuje, že pravděpodobně pocházel ze Staré Lubovně.

Z novojičínských písařů lze nalézt bližší údaje o Crispinu Schallovi,¹¹⁾ o němž je známo, že v roce 1562 vlastnil v Jičíně šenkovní dům se zahradou a loukami, a Jiřím Leonhardu Jičínským.¹²⁾ Ten ukončil v roce 1570 studia ve Wittenberku a vrátil se do Nového Jičína, kde uplatnil v městské správě své právnické vzdělání. K ukončení studií mu přátelé věnovali sborníček latinské příležitostní poezie „*Propemptica*“, který vyšel téhož roku ve Wittenberku. Majitelem jednoho z domů na náměstí byl také Thomas Kerber. Dům získal patrně sňatkem. O osudu jeho dvou zabitých dcer Salome a Barbary hovoří latinský nápis na náhrobním kamení na Kostelním náměstí.

Je pozoruhodné, že odlišný původ se v zápisech písařů nijak výrazněji neodrazil. Mezi jednotlivými písaři se dají zjistit jen menší, většinou nepodstatné rozdíly, zejména v grafematice. Patří k nim např. důsledné zdvojování konsonantů ve fulnecké městské knize, které přesahuje znatelně rozsah tohoto jevu v ostatních městech, nebo odlišné značení přehlásky. Změna **b - p**, jeden z charakteristických rysů bavorských dialektů, je doložena častěji jen v městské knize Oder (zvláště na začátku sledovaného období), jinak se tento jev vyskytuje jen u Georga Linhardta z Nového Jičína ve slovese „*verpleiben*“. Když tedy srovnáme údajně odlišný původ písařů s malými odchylkami v jejich zápisech, je zřejmé, že v 2. polovině 16. století již platila poměrně závazná norma jazyka a že charakteristické rysy a zvláštnosti jednotlivých písařů musely této normě ustoupit.

Při posuzování jazyka malých kancelářů je nutno věnovat pozornost ještě jednomu aspektu, a to vztahu písemné formy jazyka k místnímu mluvenému dialektu. V dnešní době již převládá názor, že jazyk úředních záznamů nelze v žádném případě pokládat za identický s mluveným

Neu - Titscheiner Zeitung, Jahrgang: 64/65, 1937/38, s. 37; Robert Schünke: *Ein altes Neu - Titscheiner Gerichtsbuch*. Das Kuhländchen XI, 1930, s. 2 - 4; týž: *Aus Neutitscheins Vergangenheit*. In: *Deutsche Volkszeitung für das Kuhländchen*, 1924, Folge 133, s. 3; Jan Štoviček: *Novojičínští humanisté 70. - 80. let 16. století*. Vlastivědný sborník o- kresu Nový Jičín, sv. 21, 1978, s. 43 - 45.

11) Robert Schünke: *Aus Neutitscheins Vergangenheit...*

12) Jan Štoviček: *Novojičínští humanisté...*

místním nářečím. Předpokládá se, že propast mezi oběma normami byla znatelná u velkých kancelářů, zatímco v menších městech byly charakteristické regionální rysy bohatěji zastoupeny i v písemné podobě jazyka. Do jaké míry se prvky mluvené normy odrazily v písemné normě, bychom mohli určit s jistotou jen na základě přímých nahrávek mluvené řeči dané doby. Takový materiál ovšem nemáme k dispozici a u písemných záznamů je třeba vždy počítat s tím, že písařům nikdy nešlo o přesné zachycení nářečí. To bylo předmětem zájmů vlastivědných badatelů a lingvistů zejména v první polovině tohoto století. Srovnávat nářečí 20. století s jazykovým materiálem 2. poloviny 16. století by bylo značně zavádějící. Při posuzování poměru jazyka kravašských kancelářů a zdejšího dialektu se nám nabízí mnohem výhodnější řešení. V roce 1817 vyšla ve Vídni pod názvem „Fylgje. Alte teutsche Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens“ sbírka lidových písní Kravaška, jejímž autorem byl básník a filozof Josef Georg Meinert (1773 - 1844).¹³⁾ Zaznamenáváním lidových písní se Meinert začal zabývat v roce 1812, kdy se se svou životní družkou hraběnkou Josefinou Pachtovou přestěhoval z Prahy do Bartošovic. Zdejší dialekt se svými starými gramatickými tvary a dávno zapomenutými obraty vzbudil Meinertovu pozornost, a proto Meinert připojil ke své sbírce také studii o Kravašsku a jeho obyvatelích a zároveň také krátké pojednání o kravašském nářečí se slovníčkem, který obsahoval asi 1000 dialektismů. Ačkoli Meinert nebyl filolog a texty písní zapsal jen v jednoduchém fonetickém přepisu, je jeho sbírka důležitým svědectvím o podobě kravašského nářečí konce 18. a začátku 19. století. I když mezi touto dobou a námi sledovaným časovým obdobím leží dvě staletí, jsme toho názoru, že tento rozdíl není tak hluboký, jestliže uvážíme, že v lidových písních zůstává často uchována mnohem dřívější podoba jazyka.

Srovnání jazyka městských knih a jazyka lidových písní přineslo poměrně překvapivé výsledky. Ukázalo se, že úřední jazyk se od nářečí značně liší. Z rozdílů ve vokalismu a konsonantismu, které jsou nejnapadnější, uvedme pro ilustraci alespoň několik příkladů. Změna *a* v *o*, která se v zápisech městských knih objevuje jen sporadicky (*hott, schwoger, lossen, Sonnobent*), je v nářečí hojně doložena (*doss, Nocht, Wossermon, kon, schlof, Voter. Grob, Nochtigol*). Zatímco v městských knihách byl nalezen jediný případ změny *e* v *a* (*statwarung*),¹⁴⁾ v lidových

13) Tato sbírka se dočkala druhého vydání v roce 1909, třetího v roce 1987 (Walter Kramlich: *Die Kuhländler Volksliedersammlungen von J. G. Meinert (1817) und Felix Jaschke (1818). Teil 1: Alte teutsche Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens von Joseph Georg Meinert*. Marburg 1987. K osobě autora viz František Schwarz: *J. G. Meinert. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, sv. 12, 1973, s. 29 - 38.

14) Změna *e* > *a* patří k typickým rysům východostředoněm. dialektů. Přesto je v písemných materiálech doložena jen zřídka. Viz Wolfgang Jungandreas: *Zur Geschichte der schlesischen Mundart im Mittelalter*. Bresslau 1937.

písních je tato změna zaznamenána často (*Schwaster, Fansterlai, Masser, assa, drascha*). V nářečí dochází často k diftongizaci *o* a *i* (*Sounna, Touchter Gould, Ruose, Toud, Suon, Weinter, Keinder, meit*). V městských knihách tyto změny nebyly doloženy. Podstatné rozdíly mezi jazykem městských knih a jazykem lidových písní se dají odhalit i v oblasti morfologické a ve slovní zásobě.

Souhrnně lze konstatovat, že městské knihy odrážejí nářečí jen ve velmi omezené míře. Zatímco nářečí, jehož základem je slezský dialekt, obsahuje i řadu bavorských prvků v úředním jazyce se tyto prvky bjevují jen ojediněle. Naše výzkumy tedy předpokládají, že v jazyce malých kancelářů budou nářeční prvky bohatěji zastoupeny, nepotvrdily. Na příkladu městských knih Kravaška je tak patrné, že se tendence k nadregionální normě písemného jazyka stále silněji prosazovala i v menších městech. Svědčí o ní i poměrně malé rozdíly mezi jazykem jednotlivých městských knih. Je otázkou, jak velkou úlohu v tomto procesu hrály sociální faktory. Výsledky dosavadního výzkumu naznačují, že vliv protestantismu na jazyk byl na Kravašsku znatelný a že zde neoddiskutovatelně patří k důležitým prvkům sjednocovacího procesu.

Z historie a současnosti květeny a vegetace Kotouče u Štramberka

Marie Sedláčková

Vrch Kotouč nesporně představuje nejvýznamnější lokalitu štramberkých jurských vápenců nejen z obdobných přilehlých stanovišť v okolí Štramberka a Koprivnice (např. Zámecký vrch s Trúbou, Skalky, Kamenárka, Váňův a Raškův kámen), ale z botanického hlediska zaujímá i významné postavení v květeně severovýchodní Moravy a některými nálezy vzácných rostlin má dokonce i celostátní význam.

Výjimečné ekologické podmínky výstupů vápencových skalek s vývojem suťového reliéfu, primitivních půd s jižní orientací zde již v minulosti vytvořily stanoviště skalní stepi. Kromě řady vápnomilných rostlin provázejí tyto původně nezalesněné ekotopy vápencových skal mnohé teplomilné druhy, které mají na SV Moravě již izolovaný výskyt. Představují proto poslední zbytky (refugia) původních společenstev vápencových skalek a následně se vyvíjející travinobylinné náhradní přirozené vegetace, jež se zřetelně odlišuje od vegetace okolní krajiny přilehlého území Moravské brány a Beskydského podhůří.

Již úvodem je nutno předeslat, že přirozený vývoj rostlinných společenstev je zvláště v posledních desetiletích značně ovlivňován činností člověka, jehož zásahy se na Kotouči projevily nejen těžbou vápence od konce 19. století a tím i přímou devastací stanovišť původních skalních společenstev, ale i zalesňováním a výsadbou cizích dřevin a rostlin.

Z historie botanického výzkumu Kotouče je zřejmé, že první nejstarší a pouze fragmentální údaje z náhodné exkurze na Kotouč publikovali J. C. Schlosser (1843) a S. Reissek (1840 - 1845). Teprve od 2. pol. 19. století zahájil soustavný botanický průzkum širšího okolí Novojičínska J. Sapetza, který v příspěvku ke květeně okolí Nového Jičína (1865) nejenže uvádí především z Kotouče 56 nových druhů, ale také na svou dobu věrně popsal přírodní podmínky tehdy ještě nedotčených skalních útvarů Kotouče. Přestože se nezachovaly herbářové doklady mnohých a v současné době již vyhynulých druhů, jako jsou např. pelyněk metlatý (*Artemisia scoparia*), záraza hřebíčková (*Orobancha caryophyllacea*), smldník jelení (*Peucedanum cervaria*), čistec německý (*Stachys germanica*), lze jen stěží o jejich existenci pochybovat, neboť byly doloženy ještě v období 50. let dvacátého století. V r. 1881 navštívil

Štramberk J. Czižek a zjistil na Kotouči další nové druhy, z nichž nejvýznamnější nález devaterničku skalního (*Rhodax rupifragus*) představoval do r. 1956 jediné původní naleziště v Českých zemích. Dosavadní známé údaje tak mohly být zahrnuty do první kompletní Květeny Moravy a rakouského Slezska (Oborny 1882 - 1886) i do později vydaného českého vydání (Formánek 1887).

Na přelomu 19. a 20. století navštívila Štramberk a především Kotouč řada tehdy známých a činných botaniků, jejichž nové poznatky zachycují dílčí floristické příspěvky (Spitzner 1889, Gogela 1890 - 1899, 1903 - 1906, 1904). Olomoucký mykolog Richard Picbauer našel na Kotouči vzácnou tolíci nejmenší (*Medicago minima*). Z pohledu tehdejších geobotanických a fytogeografických poznatků zhodnotil štramberké nálezy univ. prof. Josef Podpěra ve studii Úvod ku Květeně na československém Poodří (1921).

Nepochybně nejpodrobnější průzkum a dokumentaci květeny okolí Štramberka, zvláště Kotouče, uskutečnil ke konci třicátých let kustod botanických sbírek Vlasteneckého muzea v Olomouci Josef Otruba. V samostatné publikaci Květena Štramberka, vydané v Příboře r. 1930, podává přehled zjištěných druhů mechorostů i cévnatých rostlin podle ekologie stanovišť s konkrétním udáním mikrolokality, dříve publikovaných údajů. Z celkového počtu 570 zachycených cévnatých rostlin upozorňuje na 26 nalezených druhů, jejichž absenci vysvětluje postupujícími změnami vegetace v důsledku negativních zásahů činnosti člověka (otevírání lomů, novodobá výsadba nepůvodních dřevin zejména smrku, modřínu a borovice černé). Přestože sám Otruba považoval některé vzácné druhy již za vyhynulé, byly v pozdějších letech ještě na Kotouči znovu doloženy, např. drobná kapradinka vratička pŕlměsíčná (*Botrychium lunaria*), hořeček nahořklý (*Gentianella amarella*), žluťucha menší (*Thalictrum minus*) aj.

V poválečném období pokračuje botanický výzkum Kotouče se specializovaným zaměřením na mechorosty (Jedlička 1953, Duda a Váňa 1965), floristiku (Zavřel 1951, Krkavec a Baudyš 1955) nebo minující hmyz (Zavřel 1953, 1956).

Přes přípravné snahy a zájem ochrany přírody završené vyhlášením státní přírodní rezervace Šipka na Kotouči v r. 1960, je již v tomto období patrný zřetelný ústup populací mnohých vzácných rostlin, jejich optimum výskytu zaznamenává období 30.-50. let. Z této doby jsou z Kotouče naposled doloženy např. rozrazil rakouský zubatý (*Veronica austriaca* subsp. *dentata*) nebo kakost lesklý (*Geranium lucidum*) - oba meridionální prvky, jež měly na Kotouči ojedinělý a vysunutý výskyt. Zřetelný útlum floristického výzkumu Kotouče mohlo patrně způsobit i tehdejší rozhodnutí o změnách hranic SPR Šipka a to v souvislosti s rozšířením dobývacího prostoru lomu v r. 1963.

Pozvolné oživení zájmu o květenu Kotouče od 70. let iniciovala nutnost ověření výskytu chráněných a ohrožených rostlin československé květeny pro I. verzi Červeného seznamu (Holub a kol. 1979), k němuž

přispěly práce autorek (Mikošková 1980, Neuschlová 1982 a Sedláčková 1982). V souvislosti s přípravou novelizace ČS květeny České republiky zachycuje aktuální stav květeny Kotouče rukopisná práce (Sedláčková 1995) a vyhodnocení výskytu ohrožených rostlin zahrnuje příspěvek (Sedláčková 1996).

Uplynulých více než 100 let od prvních poznatků z květeny Kotouče výrazně poznamenalo i celkový krajinářský vzhled této pozoruhodné severomoravské lokality. S rozšířením dobývacího prostoru těžby vápence a s rozvojem závodu Vápenka Štramberk byly totálně zlikvidovány a odtěženy nejcennější ekotopy skalní vegetace jižních svahů Kotouče. Negativní vlivy těžební činnosti se projevují nejen samotnou destrukcí a devastací skalních útvarů i zvýšenou prašností ovzduší, ale zejména celkovou ruderalizací vegetace. Do zbytků přirozených společenstev totiž pronikají synantropní rostliny (rumištní a plevelové druhy), jejichž šíření je spojeno právě antropickou činností s ohniskem výskytu v areálu těžebního prostoru lomu.

Za poněkud méně drastické zásahy lze považovat novější zalesnění některých partií severních svahů Kotouče. Výsadbou nepůvodních dřevin, zejména borovice černé (*Pinus nigra*), modřínu evropského (*Larix deccidua*) a zvláště smrku ztepilého (*Picea abies*), byla pozměněna a narušena skladba přirozených lesů, jež odpovídají ekologickým podmínkám této lokality. Přesto zde převažují přirozené lesní porosty, i když je nelze označit za původní. Na svažitém reliéfu s výstupy skalek jsou nejčastěji zastoupeny suťové lesy (*Tilio-Acerion*). Poblíž jeskyně Šipky jsou vyvinuty fragmenty měsíčnicových javořin (*Lunario-Aceretum*) s dominantní měsíčnicí vytrvalou (*Lunaria rediviva*) a charakteristickými druhy, např. kapradinou laločnatou (*Polystichum aculeatum*), samorostlíkem klasnatým (*Actaea spicata*), bažankou vytrvalou (*Mercurialis perennis*), kerblíkem lesklým (*Anthriscus nitida*) a mnoha dalšími. Štěrkovité suti prudkých svahů osidluje teplejší suťový les s javorem babykou (*Acer campestre*) a lípou širokolistou (*Tilia platyphyllos*), který v bylinném podrostu provázejí zejména druhy hladýš široolistý (*Laserpitium latifolium*), tolita lékařská (*Vincetoxicum hirsutinaria*), zvonek výběžkatý (*Campanula rapunculoides*), drnavec lékařský (*Parietaria officinalis*), marulka klinopád (*Clinopodium vulgare*), břečťan evropský (*Hedera helix*) a z keřů zvláště meruzalka srstka (*Ribes grossularia*). Zahliněné svahy pokrývají převládající listnaté lesy z okruhu dubohabřin (*Carpinion*) s habrem obecným (*Carpinus betulus*) a lípou srdčitou (*Tilia cordata*). Floristické složení těchto porostů se vyznačuje bohatým zastoupením lesních hájových druhů, četných karpatských prvků a rovněž i výskytem chráněných a ohrožených rostlin, zvláště orchidejí, např. okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*), bradáček vejčitý (*Listera ovata*), kruštík široolistý (*Epipactis helleborine*) nebo hlistník hnízdák (*Neottia nidus-avis*). Místy jsou na sz. svazích vyvinuty květnaté bučiny (*Eu-Fagenion*) s bukem a jedlí, provázené význačnými prvky bukových lesů, např. kyčelnicí devítolistou (*Dentaria enneaphyllos*), kyčelnicí

cibulkonosnou (*Dentaria bulbifera*) a vzácně kyčelnicí žláznatou (*Dentaria glandulosa*). V bylinném podrostu se uplatňují např. mařinka vonná (*Galium odoratum*), hluchavka pitulník (*Galeobdolon luteum*), žindava evropská (*Sanicula europaea*), kaprad' samec (*Dryopteris filix-mas*), rozrazil horský (*Veronica montana*), šalvěj lepkavá (*Salvia glutinosa*), pryšec mandloňovitý (*Tithymalus amygdaloides*) a jiné lesní rostliny.

Jestliže v minulosti byl vrch Kotouč izolovaným ostrůvkem původní skalní teplomilné vegetace, pak naznačené antropogenní zásahy a změněné ekologické podmínky značně zredukovaly jejich existenci.

Aktuální teplomilná vegetace štramberských jurských vápenců, zachovaná pouze na Jurovém kameni, stropu jeskyně Šipky a okrajových hranách lomu, zahrnuje různé vývojové typy společenstev, které podmiňují dlouhodobé procesy zvětrávání skalního podkladu a vývoje půd, případně klima a expoziční orientace stanovišť.

Na výslunných skalách se udržely některé význačné druhy společenstev skalních štěrbin, např. netřesk výběžkatý (*Jovibarba sobolifera*), lomikámen vždyživý (*Saxifraga paniculata*), devaterník tmavý (*Helianthemum obscurum*), kostřava sivá (*Festuca pallens*), mochna nitkovitá (*Potentilla filiformis*) a dvojštitek hladkoplodý (*Biscutella laevigata*). Naopak vlhké a zastíněné skalky severních svahů, např. spodní stěny jeskyně Šipky osidlují drobné kapradinky, zvláště sleziník červený (*Asplenium trichomanes*), osladič obecný (*Polypodium vulgare*), puchýřník křehký (*Cystopteris fragilis*) a vzácný bukovník vápnomilný (*Gymnocarpium robertianum*).

Navětralé menší skalky s vytvořenou vrstvou primitivní půdy jsou nápadně zejména brzy na jaře, kdy zde rozkvétají populace vzácného lomikamene trojprstého (*Saxifraga tridactylites*), osívky jarní (*Erophila verna*), tařinky kališní (*Alyssum alyssoides*) a písečnice douškolisté (*Arenaria serpyllifolia*). Stejně tak tato stanoviště upoutávají pozornost na začátku léta zlatožlutými koberci rozchodníku ostrého (*Sedum acre*) nebo bělostným květenstvím rozchodníku bílého (*Sedum album*). Garnitura těchto druhů dokládá pionýrská společenstva (*Alyssum alyssoidis-Sedum albi*), která se vyvíjejí na primárních mělkých vápencových půdách.

Pouze na vrcholových částech Jurova kamene, kde se již vytvořily hlubší půdy, zůstaly zachovány fragmenty travinobylinných společenstev s řadou původních teplomilných rostlin. Toto stanoviště zároveň představují nejcennější partie Kotouče, neboť na výstupech skalek zahrnuje i předchozí společenstva s řadou variabilních přechodných typů. Z mnoha zastoupených rostlin lze na tomto místě připomenout alespoň aktuální výskyt význačných, chráněných a ohrožených druhů: česnek chlumní (*Allium senescens*), žebrice pyrenejská (*Libanotis pyrenaica*), bojíněk tuhý (*Phleum phleoides*), tolita lékařská (*Vincetoxicum hirsutinaria*), čistec přímý (*Stachys recta*), hvozdík kartouzek (*Dianthus carthusianorum*), kokořík vonný (*Polygonatum odoratum*), hlaváč lesklý vápnomilný (*Scabiosa lucida* subsp. *calcicola*) a z teplomilných původních keřů např.

řešetlák počistivý (*Rhamnus catharticus*) a skalník celokrajný (*Cotoneaster integerrimus*).

Ojedinelé postavení vrchu Kotouč nejen z hlediska flóry a vegetace severovýchodní Moravy, ale i s přihlédnutím k zvláštnostem geomorfologických jevů, paleontologickým a archeologickým nálezům, je v souladu se zájmy ochrany přírody. Dokládá to zařazení této lokality od r. 1992 do kategorie vyššího stupně ochrany než je regionální, s oficiálním názvem Národní přírodní památka Šipka.

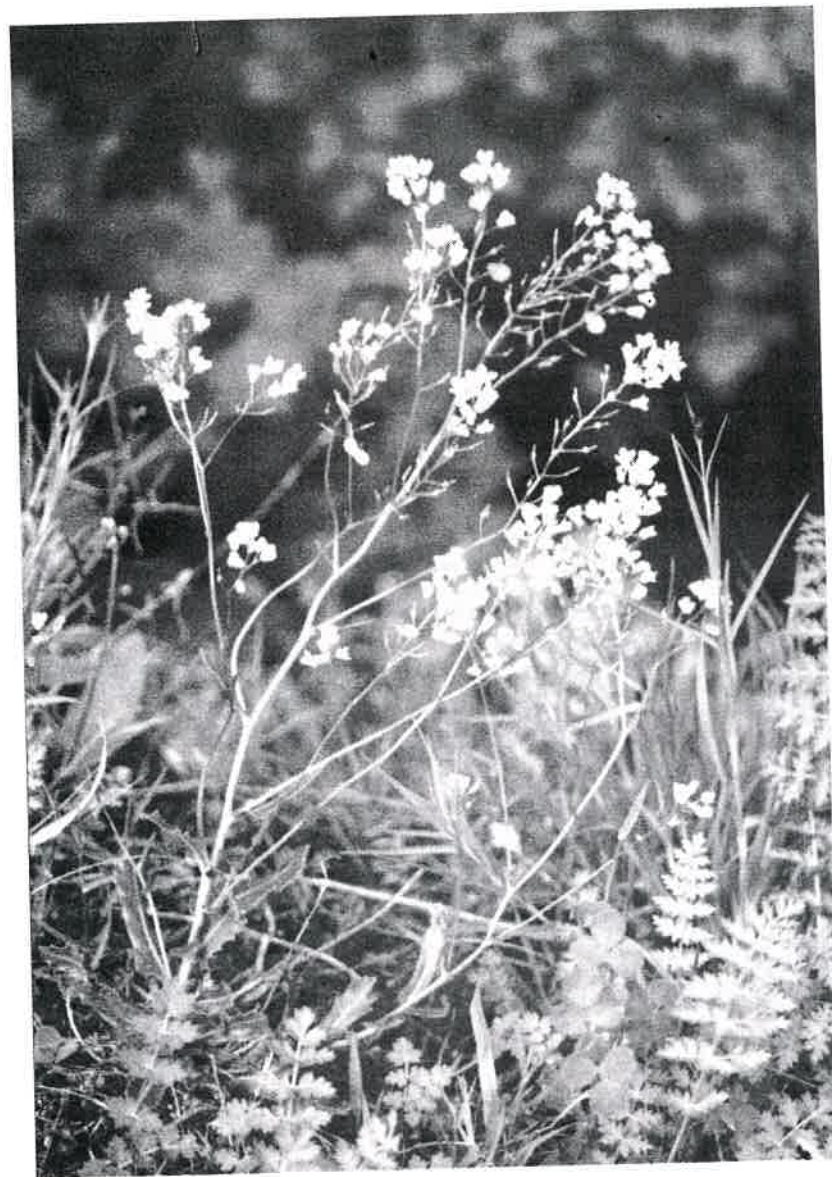
Přes zřetelné ochuzení květeny Kotouče, vyvstává před rezort ochrany přírody dořešení závažných problémů a opatření s cílem uchování fragmentů přirozené skalní a teplomilné vegetace pro budoucí generace.

Literatura:

- Dostál J. (1989): Nová květena ČSSR, 1, 2. - Academia, Praha.
- Duda J. a Váňa J. (1965): Doplněk k výzkumu mechů okolí Štramberka a Nového Jičína. - Čas. Slez. Muz., sér. A, Opava, 14:109-110.
- Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. - Brno.
- Gogela F. (1890-1899): Květena okolí Místeckého. - Čas. Vlasten. Mus. Spolku Olomouc, 7: 107-110, 8:109-112, 12: 154-157, 15:132-134, 16:27-29, 103-108.
- Gogela F. (1903 - 1906): Květena Beskyd moravských. - Ibid., 20 : 134 - 138, 21:109-114, 23: 54-58.
- Gogela F. (1904): O rozšíření některých druhů rostlinných na severovýchodní Moravě. - Věstn. Klubu Přírod., Prostějov, 6:88-106
- Holub J. a kol. (1979): Seznam vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květen ČSR (1. verze). - Preslia, Praha, 51:213-237.
- Holub J. a kol. (1995): Červený seznam ohrožené květeny ČR - návrh 2. verze. - Materiál pracovní konference Čes. Bot. Společ., Praha.
- Jedlička J. (1953): Příspěvek k poznání mechorostů Kotouče u Štramberka a okolí. - Přírod. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 14:333-367.
- Krkavec R. a Baudyš E. (1955): Příspěvek k poznání květeny Štramberka. - Ibid., 16:76-81.
- Mikošková A. (1980): Komplexní exkurze a cvičení v terénu v biologii na gymnáziu. - 99 s., dis. práce uložena v knihovně kat. system. bot. a geobot. Přír. Fak. MU Brno.
- Moravec J. a kol. (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení. - Severočes. Přír., Litoměřice.
- Neuschlová Š. (1982): Státní přírodní rezervace Šipka. Inventarizační průzkum botanický. - 35 s., ms., uložena na Agentuře ochrany přírody Ostrava.
- Oborny A. (1882-1886): Flora von Mähren und österr. Schlesien. - Verh. Naturforsch. - ver., Brünn, 21-24:1-1258.
- Otruba J. (1930): Květena Štramberka. - 117 s., Příbor.
- Picbauer R. (1910): Příspěvek ku květeně moravských hub. - Věstn. Klubu Přírod., Prostějov.

Společenstvo kapradin stinných vápencových skalek Kotouče
(květen 1997)
foto Rudolf Jarnot

Dvojštítek hladkoplodý (*Biscutella laevigata* L.) z Jurova kamene
na Kotouči (květen 1997)
foto Rudolf Jarnot

- Podpěra J. (1921): Úvod ku květeně na československém Poodří. - Sborn. Přírod. Společ., Mor. Ostrava, 1:1-71.
- Reissek S. (1840-1845): Nachträge zur Flora von Mähren. - Mitt. Mähr-Schles. Ges., Brünn.
- Sapetza J. (1865): Die Flora von Neutitschein. - Abh. Naturforsch. Ges., Görzitz, 12:1-56.
- Schlosser J. C. (1843): Anleitung die im mährischen Couvernemert wild wachsenden und am häufigsten kultivierten phanerogamen Pflanzen nach der analytischen Methode durch eigene Untersuchungen zu bestimmen. - Brünn.
- Sedláčková M. (1982): Ohrožené rostliny okresu Nový Jičín. - Vlastiv. Sborn. Okresu Nový Jičín, 29:43-52.
- Sedláčková M. (1995): Štramberk - zhodnocení aktuální vegetace a květeny. - 74 s. ms. uložena Okresní úřad Nový Jičín, referát živ. prostředí.
- Sedláčková M. (1996): Poznámky k ohroženým rostlinám v okrese Nový Jičín. - Vlastiv. Sborn. Okresu Nový Jičín, 50:45-54.
- Spitzner V. (1889): Kotouč u Štramberka. - Vesmír, Praha.
- Zavřel H. (1951): Jestřábník Schmidtův roste dosud na Kotouči. - Čs. Bot. Listy, Praha, 4:30.
- Zavřel H. (1953): Minující hmyz na Kotouči a v okolí Štramberka I. - Přírod. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 14:416-422.
- Zavřel H. (1956): Minující hmyz na Kotouči a v okolí Štramberka II. - Ibid., 17:276-283.

Sbírka mechorostů Rudolfa Leidolfa

Josef Duda

Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně uchovává ve svých bohatých sbírkách také velmi pěkné a hodnotné botanické sbírky, které jsou dobře ošetřované a uložené v depozitářích muzea v Příboře. Mezi nimi je také sbírka mechorostů, čítající celkem 756 položek od Rudolfa Leidolfa.

Rudolf Leidolf se narodil 19. 8. 1892 v Sedlnici u Příboře a tam také působil jako učitel. Mechorosty sbíral hlavně v letech 1935 a 1936, výjimečně také v letech 1937 a 1938, a to především v okolí svého působiště Sedlnice. Na základě jeho výzkumů a sběrů je dnes možno považovat okolí této obce za nejlépe prozkoumané malé území. Jako učitel německé národnosti psal na etikety sběrů zřejmě dnes již těžko identifikovatelné názvy lokalit ze svého okolí. Jedině odkud nejsou žádné sběry z okolí Sedlnice je zámecký park. Kromě toho sbíral také na Štramberku a v okolí Kopřivnice. Zvláště položky ze Štramberka jsou velmi cenné. Hodnotné jsou také ostatní sběry z Beskyd (Radhošť, Smrk), okolí Hranic a z Nízkého Jeseníku (především lokalita Maria ve Skále u Klokočůvku). Ostatní sběry z Hrubého Jeseníku (Praděd, Velká Kotlina aj.) jsou jen náhodné a z Vysokých Tater (bez přesné lokalizace) téměř bezvýznamné.

R. Leidolf jako bryolog-amatér spolupracoval s jinými učiteli, kteří měli zájem o botaniku, jako např. s Ferdinandem Schenkem z Václavova u Libiny, od něhož je v herbáři mnoho položek ze Šumperska a Hrubého Jeseníku. Lokality většiny položek od F. Schenka publikoval J. Podpěra, takže měly pro Leidolfa především význam srovnávacího materiálu. Dobrou spolupráci měl také s Janem Richterem, který učil v té době v Deštném na Opavsku. Mnoho sběrů J. Richtera pochází z Nízkého Jeseníku. Několik položek v herbáři je také od Karla Krischkeho, učitele z Butovic, ale jde o běžné druhy z Bukoviny. K určení, resp. k revizi posílal R. Leidolf své sběry také Josefu Otrubovi. Bohužel musím konstatovat, že mnohá Otrubova určení nebyla správná, přestože Otruba zpracoval mechy Štramberka a okolí. Několik dokladů revidoval i Josef Podpěra a výjimečně také Wilhelm Moenkemeyer, který mu potvrdil nález *Anomodon rostratus* na Kotouči u Štramberka.

Provedl jsem celkovou revizi herbáře mechorostů R. Leidolfa a mohu potvrdit, že R. Leidolf určoval na svou dobu celkem dobře a byl poměrně kritický ke svým sběrům. Z jeho nejzajímavějších nálezů kromě již zmíněného druhu považují položky *Timmia bavarica* od Kopřivnice (pravděpodobně jde o Raškův kámen) a *Callicladium haldanianum* od Sedlnice.

Kromě této sbírky je v muzeu v Novém Jičíně uložena ještě malá nepřilíživá významná sbírka mechorostů a lišejníků od Vladimíra Kajdoše z poloviny tohoto století a lokalitami od Frenštátu, z okolí Prahy a ze Šumavy.

R. Leidolf publikoval o mechorostech jen jeden krátký příspěvek (1936). Na závěr podávám přehled jeho prací a také článků vztahujících se k jeho osobě neb sbírkám.

Duda J. (1956a): Botanické sbírky krajinského muzea v Příboře. - Acta Musei Silesiae, ser. A, Opava, 5:49-50.

-- (1956b): Játrovky z herbáře R. Leidolfa v muzeu v Příboře. - Ibidem, 5:118.

-- (1964): Poznámky k některým botanikům Slezské oblasti. - in Sborn. 150 let Slezského muzea, p. 87-99.

Klásterský I., Hrabětová - Uhrová A. et Duda J. (1982): Dějiny floristického výzkumu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. - Severočes. Přír., Litoměřice, příl. 1982/1, p. 154.

Leidolf R. (1936): Bemerkenswerter Moosfund. - Natur u. Heimat, Ústí n. L., 7:104.

-- (1937a): Sednitzer Schneeglöckchen. - Ibidem, 8:18-19.

-- (1937b): Für *Teucrium scorodonia*. - Ibidem, 8:20.

Materiály

O německé regionální historické literatuře v knihovně Státního okresního archivu v Novém Jičíně

Jan Hanák

Při studiu regionální historie Novojičínska nelze opomenout německou literaturu, která se nachází v knihovně Státního okresního archivu v Novém Jičíně. Podílelo se na ní několik desítek badatelů i příležitostných zájemců o minulost, především německé části Novojičínska, označovaného jako Kravaňsko - Kuhländchen, regionu pozoruhodným etnickými zvláštnostmi obyvatel, které se udržovaly po staletí. Jde o rozsáhlý fond, zahrnující období od konce osmnáctého do poloviny našeho století. Obsahuje tištěné knihy, časopisy a novinové články vydávané nejen na Kravaňsku, ale i mimo něj. Úroveň prací odpovídá odborné připravenosti autorů, jejich badatelské poctivosti i účelu, pro který byl článek vydáván. Mnohé články jsou psány populární formou, aby byly přístupné nejširšímu okruhu čtenářů. Mnozí se zasloužili o to, že z fondů archivů v Brně, Vídni, Mikulově, Kroměříži, Praze, ale i v Německu snesli historické údaje o zdejšímu regionu, které v místních archivech postrádáme. Současný čtenář záhy pozná, že se mnohá témata opakují, že patriotismus přerůstal často v nacionalismus a k neobjektivnímu hodnocení. Přesto je seznámení s německou historickou literaturou poučné v tom, že pomáhá k rychlejší orientaci v bohaté historii Novojičínska. Je třeba ocenit zaujetí a obětavost, s jakou mnozí autoři k práci přistupovali. Nejen k psaní, ale i k vydávání. Byli to učitelé, kněží, právníci, inženýři, kteří tuto časově náročnou práci vykonávali ve svém volném čase.

V tomto článku chci zájemce o německou historickou literaturu, nacházející se ve fondu Státního okresního archivu, upozornit na hlavní časopisy, na některé samostatné publikace a na přední autory.

Časopisy:

Unser Kuhländchen (Periodische Blätter für Volks und Heimatkunde)
I. díl vyšel v roce 1911, redaktorem byl Alexander Hausotter, konzervátor v Polomi, vydavatelem August Weber, knihkupec v Novém Jičíně. Tiskl ho Karl Prochaska, c. k. dvorní tiskař v Těšíně. Byl věnován

Stefanu Weiglovi, nestorovi německých vlastivědných badatelů Kravaňska. V časopise je 35 cenných fotografií významných míst, o kterých se zde píše, z nichž mnohá již neexistují. Vedle článků německých autorů, jsou v ročníku zařazeny i přepisy a překlady prací některých českých autorů, mezi nimi článek učitele A. Ugwitze (1854 - 1907) o národním školství na Kravaňsku a práce Jos. Tálského (1836 - 1907), profesora na reálce v Novém Jičíně, ornitologa, pojednávající o názvech ptáků s ohledem na kravaňské nářečí.

II. díl vyšel v letech 1912 - 1913, má sedm čísel a redigoval ho dr. Josef Hauptmann, profesor na reálce v Novém Jičíně. Celé druhé číslo je věnováno Kuninu, jeho pětistému výročí založení a stému výročí místní školy. Páté až sedmé číslo (Festschrift) je určeno padesátému výročí založení Kravaňského zemědělského spolku.

Das deutsche Kuhländchen (Geschichts- und Kulturbilder aus alter und neuer Zeit), od roku 1920 s názvem *Das Kuhländchen*, představuje známý vlastivědný sborník, který jako měsíčník vycházel ve dvou etapách, a to v letech 1919 - 1931 a v letech 1938 - 1939. Založil ho a řídil továrník Reiner Hosch, tiskl jeho bratr August Hosch. Od roku 1920 byl nepřetržitě redaktorem Josef Ullrich, ředitel měšťanské školy v Novém Jičíně. V redakční radě byli zástupci z Nového Jičína, Fulneku a Bílovce. Vydávání časopisu zdůvodnil profesor Moriz Jünger tak, že měl pomáhat v boji Němců na Kravaňsku za sebeurčení a svébytnost po rozpadu Rakousko - Uherska. Přerušeni vydávání v letech 1932-1937 bylo zdůvodněno sociální situací třicátých let. Při jeho obnově v lednu 1938 se v provolání k čtenářům připomíná, že nyní má sborník „širší dobové poslání“, hlavně napomáhat kulturnímu rozvoji Kravaňska, které bylo vždy německé. Jestliže v první etapě se nacionalismus v článcích projevoval spíše ojediněle, pak v letech 1938 a 1939 v nich převládá. Vydávání skončilo na konci roku 1939 bez vysvětlení čtenářům, pravděpodobně proto, že na podzim toho roku došlo k úřednímu zastavení spolků a časopisů.

Ve čtrnácti ročnících přinesl *Kuhländchen* mnoho cenných příspěvků s trvalou hodnotou, které jsou zdrojem informací i pro současné badatele.

Heimatsfreude-Eine Vierteljahresschrift für die deutsche Jugend des Kuhländchens, čtvrtletník, vydávaný v letech 1921 - 1926 učitelským spolkem a redigovaný Josefem Ullrichem, lze považovat za neoficiální pomůcku vlastivědy na německých školách v okrese. V knihovně archivu jsou čísla svázána po dvanácti do dvou knih. Do časopisu nejvíce přispívali učitelé, mnozí však jen přepisovali či obměňovali to, co již bylo napsáno v jiných publikacích.

Články jsou psány formou odpovídající mládeži, pojednávají o přírodních podmínkách, historii obcí, obyčejích a o významných osobnostech se vztahem ke Kravaňsku. Jsou doplněny fotografiemi a

kresbami osob a míst. I současný čtenář může při pozorném pročítání tohoto nenáročného časopisu najít lecos užitečného.

Samostatné publikace a jejich autoři:

Karl Josef Jurende (1780 - 1842)

Rodák z Leskovce působil v letech 1806 - 1809 jako učitel na pokrokové škole hraběnky Marie Walburgy Truchsess - Zeilové v Kuníně. Vydal zde roku 1809 kalendář *Mährens Wanderer* (Moravský poutník, nebo nově vydaný nár. kalendář moravský). Přináší mnohé zajímavosti, hospodářské i politické údaje. Pro regionální historiografii je zde cenný článek „Über das Kuhländchen“, ve kterém střízlivě vymezuje německé Kravaňsko a jeho název odvozuje od pánů z Kravaň. V knihovně archivu je jeden z původních výtisků, který daroval dědic kunínského panství František Schindler novojičínskému děkanovi P. J. Prorokovi a ten ho věnoval městskému muzeu. Odtud se dostal do knihovny Státního okresního archivu. Karl Jurende působil po svém odchodu v Brně, kde také zemřel.

Jan Nepomuk Enders (1815 - 1877)

Rodák z Uherského Hradiště, tiskař, knihkupec, spisovatel, vydavatel, podnikatel, člen mnoha učených společností, nositel čestného doktorátu, přišel do Nového Jičína roku 1848. Vydával noviny, kalendáře, zábavné časopisy a knihy. Ve Státním okresním archivu se nacházejí všechny ročníky (svázané) tehdy velmi čteného ilustrovaného týdeníku *Die Biene* (Včela), vycházejícího v Novém Jičíně od roku 1851 - 1879. Jsou zde rovněž svazky kalendářů *Mährischer Volksbote* a *Illustrierter Reichs-Bote*. Nalezneme zde příspěvky J. N. Enderse psané pod pseudonymem *Johan von Hradisch*, např. práce „*Gedenkblätter aus Gegenwart und Vergangenheit der Stadt Neu-Titschein*“ (*Illustrierter Reichsbote* 1872), nebo obsáhlý článek „*Das Kuhländchen*“ uvedený k 1. 1. 1868 v příloze *Die Biene*. Zde v letech 1866 - 1868 vycházela na pokračování pro církevní dějiny přínosná práce P. Josefa Schwarze o významných moravských kněžích s názvem „*Mährenshervorragende Persönlichkeiten des geistlichen Standes aus der Vergangenheit und Gegenwart*“.

Pro své noviny a časopisy, známé takřka po celé monarchii, získával Enders autory z Vídně, Brna a Prahy. Tiskárna, knihkupectví a vydavatelství se nacházely v Hornobranské ulici, v prostorách dnešního Národního domu. Jan Nepomuk Enders zemřel a je pochován v Novém Jičíně.

Josef svobodný pán Beck (1814 - 1887)

Telčský rodák působil v padesátých letech minulého století v Novém Jičíně jako soudce. Jeho zájem o dějiny Nového Jičína a jeho okolí vyústil v sepsání prvních dějin s názvem *Geschichte der Stadt Neutitschein und deren Umgebung* (r. 1853). Podle zprávy v *Die Biene* (III. r., s. 142),

věnoval autor čistý zisk z této publikace na dostavbu věže farního chrámu, která v roce 1844 po zásahu bleskem shořela a v r. 1854 byla obnovena. Dr. Josef Beck spolupracoval s J. N. Endersem a přispíval do jeho novin. V článku s názvem „*Das Adelgeschlecht der Krawaren*“ se v *Illustrierter Reichs-Bote* (1863) podrobně zabýval působením tohoto mocného rodu v našem regionu. Dr. Josef Beck odešel v šedesátých letech z Nového Jičína do Rakouska. Některými badateli, zvláště Stefanem Weiglem, byl podezříván, že sebou odnesl mnoho cenného archivního materiálu ze zchudlého městského archivu. Na dr. Becka si vzpomněli ještě v roce 1920 vydavatelé *Kuhländchenu*, když zde zařadili jeho článek „*Die Mansfelder und Dänen in Neutitschein*“, který vyšel r. 1853 v časopise *Schriften der hist. stat. Sektion - V. Heft* (r. II. s. 17ad., 27ad.).

Anton Rolleder (1855 - 1912)

Syn lékaře v Odrách působil po vídeňských studiích v letech 1879 - 1880 jako profesor matematiky a geometrie na reálce v Novém Jičíně, potom na reálce ve Vídni (1880 - 1885) a následně se místem jeho trvalého působení stal Steyer, kde byl postupně profesorem, ředitelem a školním inspektorem. Zde zemřel předčasně na infarkt r. 1912. Ač matematik, věnoval veškerý volný čas historii, ať už rodných Oder nebo Steyeru. Roku 1898 vydal kratší studii *Die Herren von Krawarn* a r. 1901 práci *Odrau, einst Wihnanow genannt*. V roce 1903 vyšla ve Steyeru zásadní, obsáhlá a dnes i často vyhledávaná kniha *Geschichte der Stadt und Gerichtsbezirkes Odrau*.

O životě a práci Antona Rolledera napsal obsáhlou stat' do *Kuhländchenu* Josef Ullrich (r. II. s. 24ad.).

Jindřich Schulig (1849 - 1912)

Rodák ze Suchdolu nad Odrou působil v letech 1874 až 1881 jako učitel v Bílovci a pak až do důchodu v Krnově. Středem jeho historického zájmu bylo Kravaňsko a Krnovsko. Často dojížděl do Suchdolu nad Odrou, zajímal se o historii rodné obce i okolí. Po drobnějších pracích vydal v Krnově r. 1908 obsáhlou práci *Meine Heimat, das Kuhländchen*, kde pojednává o přírodních, historických a především kulturních zvláštnotech tohoto regionu. I tato kniha je i nyní často vyhledávána.

Na Krnovsku ho zajímaly zvláště náboženské poměry. Výsledky svého bádání zveřejnil v knize *Geschichte der Stadt Jägerndorf*. Zemřel v Tátenicích u Zábřehu.

Josef Ullrich (1866 - 1939)

Rodák z Nového Jičína, učitel a později ředitel měšťanských škol, napsal a vlastním nákladem r. 1932 v Praze vydal 95-ti stránkovou populární vlastivědnou příručku *Heimatbüchlein für das Kuhländchen*. V sedmi kapitolách zde popsal přírodní, historické a kulturní zvláštnoti, všímá si významných osobností a oproti mnohým svým předchůdcům se

snaží prokázat větší rozsah Kravařska. Přínosem pro současníka je v závěru knihy zpracovaný přehled historických událostí na Kravařsku od r. 1201 do r. 1891. O dalších aktivitách Josefa Ullricha v části o dalších regionalistech.

Wilhelm Teltschik (1829 - 1903)

Sedlák, pocházející z rodiny dědičných fojtů se narodil a zemřel v Suchdole nad Odrou. Kromě historie se věnoval studiu botaniky a mineralogie. Po dlouhé přípravě sepsal třídílnou kroniku Suchdolu nad Odrou s názvem *Geschichte der Marktgemeinde Zauchtel*, která zůstala v rukopise. Jako jeden z mála zdejších německých regionalistů přiznává původní slovanské osídlení zdejšího kraje a podrobně popisuje kolonizační úsilí biskupa Bruna ze Schaumburka. Se svolením syna Wilhelma Teltschika, říšského poslance, byla kronika zčásti publikována ve sborníku *Unser Kuhländchen* (sv. I. s. 68ad. a 279ad.).

Další němečtí regionalisté, kteří psali do novin a časopisů :

Reiner Hosch (1838 - 1919)

Rodák z Grybowa po matce pocházel ze staré novojičínské rodiny Döpperů. Textilní továrník a městský radní se později věnoval knihkupecké činnosti. Z jeho popudu a ve spolupráci s bratrem Augustem Hoschem byl r. 1919 založen časopis *Das deutsche Kuhländchen*, od r. 1920 *Das Kuhländchen*. Do jeho prvního ročníku napsal 81-letý R. Hosch články: „*Zur Entwicklung der Tuchindustrie in Neutitschein u. im Kuhländchen*“ (r. I. s. 7ad., 8ad., 15ad., 23ad., 51ad.), kde popisuje počátky textilního průmyslu, zvláště aktivity Döpperů. V článku „*Die alte Post in Neutitschein*“ (r. I. s. 2ad.) přináší zajímavé údaje o výstavbě a funkci tzv. Staré pošty na novojičínském náměstí. V pojednání „*Zum Baue der Kaiser Ferdinands - Nordbahn im Kuhländchen*“ (r. I. s. 83ad.) seznamuje s některými méně známými údaji o stavbě Severní dráhy. Reiner Hosch se zajímal o stavební vývoj Nového Jičína a své poznatky zveřejňoval v místních novinách. Reiner Hosch zemřel v Novém Jičíně.

Stephan Weigel (1848 - 1924)

Rodák z Uničova vyrostl v nuzných poměrech, po vojně se stal četníkem a po krátkém působení v Novém Jičíně sloužil až do penzionování v Suchdole nad Odrou. Ač samouk, zanechal po sobě úctyhodné dílo z různých odvětví vlastivědy Kravařska. Publikoval v různých časopisech, v novinách, přátelil se s děkanem P. Josefem Prorokem, ředitelem Josefem Ullrichem, ale i s Josefem Tálským a řadou dalších tehdejších regionalistů. V letech 1919 - 1920 se pokusil uspořádat městský archiv umístěný tehdy v nedůstojných podmínkách.

Pro současného badatele je cenný jeho článek v *Unser Kuhländchen* „*Die Robot auf der Herrschaft Kunewald*“ (sv. I. s. 54ad.), kde je uveden

plný přepis robotní smlouvy mezi povstalými sedláky a vrchností z 21. 7. 1707. Ve druhém článku „*Die Robot der Gemeinde Kunewald*“ rovněž v *Unser Kuhländchen* (sv. I. s. 133ad.) uvádí sociální rozdělení sedláků a držbu jejich statků v letech 1672, 1781 a 1880 s uvedením povinností vůči vrchnosti.

O životě a díle Stephana Weigla napsal autor Blaschke článek pod názvem „*Heimatforscher Stephan Weigel*“ do časopisu *Kuhländchen* (r. VI. s. 96ad.). Zemřel v Žilině u Nového Jičína.

P. Robert Schünke (1855 - 1933)

Opavský rodák pocházel z chudé rodiny, po vysvěcení na katolického kněze r. 1877 byl překládán z fary na faru v okresech Kroměříž, Svitavy a Hranice. Na Novojičínsku působil nejdříve v Bartošovicích, Kopřivnici, Pustějově než v r. 1906 trvale zakotvil v Novém Jičíně. V roce 1916 se stal místním děkanem a roku 1921 konzistorním radou. Nemocen a unaven odešel roku 1925 do důchodu, vrátil se do Opavy, kde v roce 1933 zemřel. Historie se P. Robertu Schünkem stala druhým zaměstnáním. Přistupoval k ní velmi odpovědně. Prostudoval řadu archivů, navázal kontakty s tehdejšími významnými regionalisty a historiky, mimo jiné s ředitelem zemského archivu v Brně Bertoldem Bretholzem. V popředí jeho zájmu byly náboženské, národnostní a sociální poměry na severní Moravě a ve Slezsku. Od devadesátých let publikoval ve vlastivědných časopisech a v novinách v Olomouci, Opavě, Brně a po příchodu do Nového Jičína především v publikacích, které zde na přelomu století i později vycházely. Současný badatel najde nejvíce jeho prací v časopise *Kuhländchen*, v jehož redakční radě působil od roku 1933, i když od roku 1925 žil již v Opavě. Uveřejnil zde 24 kratších a delších článků, ve kterých se zabývá novojičínskými kronikami a jejich pisateli, názvy obcí severní Moravy a Slezska a robotními povinnostmi v obcích novojičínského panství.

V roce 1920 vydal brožurku o 64 stranách s názvem „*Neu Titschein und seine Priester*“, která je příspěvkem k církevním dějinám Nového Jičína. V místních novinách *Deutsche Volkszeitung* najdeme zajímavé články, mimo jiných o starých novojičínských hřbitovech (r. 1923, č. 125), nebo studii o novojičínském farním chrámu (r. 1931, č. 92).

Názvy prací P. Roberta Schünkeho zde neuvádíme, protože je čtenář nalezne v článku Josefa Ullricha „*Fürsterzbischöflicher Rat P. Robert Schünke*“ v časopisu *Kuhländchen* (r. XIII., s. 129ad.).

Josef Ullrich (1866 - 1939)

Učitel, později ředitel měšťanských škol, patří mezi neaktivnější německé vlastivědné pracovníky Kravařska. Absolvoval učitelský ústav v Brně, vyučoval nejdříve v Novém Jičíně, pak byl deset let ředitelem měšťanské školy v Butovicích a po návratu do Nového Jičína působil až do penze jako ředitel zdejší měšťanské školy. Vlastivědné práci věnoval desítky let svého života. Nejvíce ho zajímala historie a národopis. Napsal mnoho článků, které od devadesátých let publikoval v novinách *Deutsche*

Volkszeitung, v publikacích *Deutschmährische Heimat* nebo v *Neutitscheiner Volkskalender*. V roce 1898 vydal knihu pověstí *Volksagen aus dem Kuhländchen*, která vyšla do roku 1925 čtyřikrát. Roku 1903 napsal průvodce Novým Jičínem a okolím. V letech 1921 - 1926 řídil časopis *Heimatsfreude* a roku 1932 vydal vlastním nákladem *Heimatsbüchlein für das Kuhländchen*.

Největší úsilí věnoval časopisu *Kuhländchen*, a to nejen jako jeho redaktor, ale i jako jeden z nejpilnějších dopisovatelů. Ne všechny články lze v současnosti plně akceptovat, jsou mnohé poplatné době i jeho nacionálnímu citění. Cenné jsou jeho portréty významných osobností té doby, na příklad Antona Rolledera (r. II. s. 24), J. N. Enderse (r. IX. s. 86), Joh. Losertha (r. XIII. s. 2) Roberta Schünkeho (r. XIII. s. 129) Karla Bergera (r. XIII s. 69 a 81). V r. III. - IX. je zveřejněn jeho místopis 29 německých kravařských obcí a měst na podkladě kroniky Jaschkeovy k roku 1817. Upravené články jsou doprovázeny kresbami fulneckého malíře) Kledenského. Řada kratších i delších článků je věnována Novému Jičínu, názvům a historii ulic, náměstí a opevnění.

Josef Ullrich zveřejnil v *Kuhländchen* (r. I. s. 34ad.) i články již nežijících autorů v obavě, aby se neztratily z povědomí tehdejších současníků. Šlo např. o historické pojednání dr. Heinricha Preisenhammera, továrníka a bývalého starosty Nového Jičína a podporovatele K. J. Mašky.

V závěru svého života přesídlil Jos. Ullrich k synovi do Vítkova, ale pracovní spojení s Novým Jičínem nepřerušil. Z vítkovského pobytu pochází jeho práce z r. 1933 „*Geschichte der Stadt Wigstadt!*“ a rovněž články o kraji pramenů a povodí Odry „*Von Quelle der Oder*“ zveřejněné v posledním ročníku *Kuhländchenu* (XIV - 1939). Josef Ullrich zemřel náhle ve Vítkově, ale slavnostně byl pochován v Novém Jičíně. Jeho záslužnou práci pro německé Kravařsko zhodnotil jeho spolupracovník Moric Jünger, v posledním čísle *Kuhländchen* (r. XIV) i v *Deutsche Volkszeitung*.

Josef Hauptmann (1882 - 1929)

Rodák z Jeseníku nad Odrou, kde také zemřel, profesor německého gymnázia v Novém Jičíně, regionální historik, více však etnograf a básník. Dlouhá léta byl členem redakční rady časopisu *Kuhländchen*. Jeho větší literárně historické práce najdeme v *Unser Kuhländchen*.

V článku „*Meine Heimat, das Kuhländchen, im Lichte der Kritik*“ (sv. I. s. 332 ad.) rozebírá Schulligovu práci a poukazuje na její ohlas v německé historiografii. V článku „*Filgie und FietelKritik*“ se zabývá Meinertovými sbírkami písní Kravařska, zvláště názvem *Filgie* a zamýšlí se nad osudem tohoto zpěvníku po sto letech od jeho vydání. (sv. II. s. 227ad.).

V časopise *Kuhländchen* se v článku „*Die nationale Verhältnisse auf Grund der letzten Volkszählung vom Jahre 1910*“ (r. I. s. 4ad.) snaží prokázat, že Kravařsko je čistě německý region, neboť v jeho sedmdesáti obcích žilo r. 1910 jen 4912 Čechů. Článek vyšel v rozbourené

popřevratové době, měl silný nacionální podtext, ale pro studium národnostní otázky v tomto regionu je poučný.

O literárních aktivitách dr. J. Hauptmanna píše Marie Stona v *Kuhländchenu* (r. XI s. 49).

Gustav Beck (1874 - 1937)

Rodák z Fulneku byl ředitelem ve zdejší Pollakově textilní továrně. Středem jeho historického zájmu bylo jeho rodné město. Od roku 1920 do roku 1931 byl členem redakční rady *Kuhländchenu*. Jeho články najdeme především v tomto sborníku. Ve Fulneku také zemřel.

V časopise *Kuhländchen* k 250. výročí úmrtí J. A. Komenského publikoval „*Versuch einer Geschichte der Mährische Brüdergemeinde in Fulnek*“ (r. II. s. 61ad.), doplněný několika obrázky starého Fulneku. V bratrské tematice pokračuje v článku „*Zur Geschichte der Mährische Brüdergemeinde in Fulnek*“ (r. VII. s. 20ad.), kde se zabývá hlavně osobností J. A. Komenského za jeho pobytu ve Fulneku. V závěru se zmiňuje o otevření české měšťanské školy ve Fulneku (15. června 1924) a o odhalení sochy Komenského od olomouckého sochaře Pelikána. V článku na pokračování „*F. G. Jaschke*“ (r. IX. s. 1ad.) podrobně rozebírá život a dílo fulneckého podnikatele a kronikáře (1756 - 1831). V tomto časopise vyšel již po jeho smrti článek „*Alte Fulneker Familiennamen*“, kde rozebírá původ jmen fulneckých spoluobčanů (r. XIII).

Gustav Beck přispěl do také do časopisu *Heimatsfreude* místopisným článkem „*Fulnek*“ (sv. I. s. 75ad.), doplněným řadou pěkných fotografií.

Gustav Stumpf

Stavební rada Nového Jičína a od roku 1920 nepřetržitě člen redakční rady časopisu *Kuhländchen* se zajímal hlavně o hospodářské dějiny a stavební památky Kravařska. Výsledky svých studií zveřejňoval především v *Kuhländchenu*.

V článku „*Die Schänkhäuser in Neu Titschein*“ (r. I. s. 31ad.) popsal historii pivovarnictví a doplnil ho plánem novojických šenkovních domů. V člancích na pokračování „*Das Ordnungs und Artikelbuch der Bruderschaft der Wein und Bierschenken in Neu Titschein*“ (r. II. s. 81ad., 99ad.) se zabývá pravidly šenkovního bratrstva. Cituje zde i Česky psané regule z roku 1612. V článku „*Die Kirche in Tyrn*“ (r. IV. s. 78ad.) se zabývá stavbou a vnitřním vybavením kostela v Děrném. V práci „*Die Ruine Schauenstein*“ (r. V. s. 65ad.), doprovázené nákresey zříceniny hradu Šostýna, uvádí kromě stavebních věcí i v celku známá fakta o kolonizačním úsilí olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka. Uvádí i některé české prameny. V následujícím ročníku najdeme jeho dvě práce: „*Die Kirche in Taschendorf*“ (r. VI. s. 1ad.) o stavbě dřevěného kostela v Tošovicích a článek „*Der Burghügel in Gross Olbersdorf*“ (r. VI. s. 34ad.), kde na základě vykopaných stěpů chce dokázat existenci hradu či tvrze ve

Velkých Albrechticích. V posledním ročníku uveřejnil článek „*Die Flurnamen von Neu Titschein*“ (r. XIV. s. 1ad.), kde se zabývá pomístními názvy a v připojeném plánu města, které rozděluje do tří částí, jsou zaznamenány i úpravy katastru s ohledem na stavební potřeby města.

Do časopisu Heimatfreude napsal článek „*Der Bau der Senfiebener Kirche*“ (I. sv. s. 141ad.), kde uvádí zajímavosti ze stavby kostela v Ženklově. Kratší studie s historickou tematikou zveřejňoval i v místních Hoschových novinách Deutsche Volkszeitung.

Emil Jelonek

Patří mezi významné regionalisty slezské části Kravařska. Byl učitelem měšťanské školy v Bílovci a tomuto městu se ve vlastivědné práci věnoval nejvíce. Byl rovněž sběratelem památek, stal se správcem bíloveckého muzea a zasloužil se o jeho důstojné umístění a vybavení. Psal do různých časopisů, řadu článků najdeme i v časopisu Kuhländchen, v jehož redakční radě působil od roku 1923 do roku 1931.

V tomto časopise v článku „*Vom Wagstädter Museum*“ píše o vývoji bíloveckého muzea (r. VI. s. 196ad.). V následujícím ročníku najdeme studii na pokračování „*Felix Ivo Leicher*“ (r. VII. s. 17ad.), kde seznamuje čtenáře s životem a dílem bíloveckého rodáka, klasicistního malíře F. I. Leichera i s místy, převážně kostely, kde se jeho malby a obrazy nacházejí. Příští rok zde uveřejnil článek „*Ein Gang durch das Wagstädter Museum*“ (r. VIII. s. 119ad.) k otevření muzea v bíloveckém zámku. Uvádí přehled sbírek a připomíná, že se v muzeu dostalo místa městskému archivu. V práci „*Alt Wagstadt*“ (r. X. s. 133ad.) se zabývá názvy ulic, v článku „*Karl Rajmund Kristinus*“ (r. X. s. 114ad.) seznamuje čtenáře s bíloveckým rodákem (narozen 22. 3. 1843), hudebníkem a skladatelem, žijícím převážně v Německu a ve Vídni. Třetí článek „*Führer durch die Ausstellung für Industrie, Handel und Gewerbe*“ (r. X. s. 112ad.) je v podstatě zprávou a průvodcem hospodářskou výstavou v Bílovci v roce 1928. Dále zde nalezneme pojednání o historii bíloveckého pranýře „*Der Wagstädter Prager*“, který byl umístěn před radnicí. (r. XIII. s. 132ad.).

Krátké články napsal E. Jelonek do II. svazku Heimatfreude.

Alois Hausotter (1825 - 1902)

Rodák z Leskovce u Horního Benešova, od r. 1849 učitel v Kuníně, pak správce tamní školy a od r. 1872 školní inspektor. Psal drobné články s vlastivědnou tematikou do novin a časopisů. Roku 1878 vydal vlastním nákladem populární příručku „*Beiträge zur Heimatskunde*“. Za 40 let učitelského a osvětového působení mu vděční občané Kunína, kde také zemřel, odhalili r. 1912 pamětní desku před školou, o čemž se píše v časopise Unser Kuhländchen (sv. II. s. 65ad.).

Emil Hausotter

Učitel a správce školy v Kuníně, syn Aloise Hausottera, se zabýval takřka výhradně historií obce Kunína.

V časopise Unser Kuhländchen uveřejnil I. část topografie Kunína (sv. I. s. 223ad.), v dalším svazku ji dokončil a navíc napsal článek „*Die Bäuerin im Wirtschaftsbetrieb des Kuhländchens*“ (sv. II. s. 362ad.), kde rozebírá postavení selky v kravařském statku. V roce 1917 a 1918 vydal vlastním nákladem dva sešity s názvem „*Beiträge von Kunewald*“. V prvním popisuje situaci v obci v prvních letech světové války, v druhém se kromě válečných událostí věnuje historii Kunína a podává přehled držitelů 252 domů v letech 1672, 1781 a 1880.

V časopise Kuhländchen uveřejnil článek „*Aus der Zeit der Philantropin Gräfin Truchsess Zeyl Waldburg in Kunewald*“ (r. V. s. 11ad.), kde popisuje blahodárné působení pokrokové hraběnky, které zajímalo regionální historiky před ním i po něm. Oslavnou báseň k článku připojil místní básník E. Krischke.

Emil Hausotter napsal také místopis Kunína a Hukovic do I. svazku Heimatfreude a drobné vlastivědné články psal do novin Deutsche Volkszeitung.

Alexander Hausotter

Žil v Polomi a jako konzervátor bojoval za uchování památek na Kravařsku. Redigoval I. svazek Unser Kuhländchen (1911), ve kterém uveřejnil tři články. V prvním, úvodním, s názvem „*Übersicht der Heimatkundlichen Bestrebungen im Kuhländchen*“ (sv. I. s. 31ad.) uvádí přehled snad veškeré vlastivědné práce, která byla v regionu napsána během 19. a počátkem 20. století. Vedle německých si všímá práce i českých autorů K. J. Mašky, Jos. Tálského, Vincence Otopala, Ant. Ugwitz a Jos. Mňuka. Připomíná i vydání Moravského Kravařska r. 1898. V druhém článku „*Ein Beitrag zur Frage Grösse Kuhländchens*“ (sv. I. s. 15ad.) se zabývá názvem Kravařska, jeho velikostí a původem obyvatel. V třetím s názvem „*Häuserchronik von Botenwald*“ (sv. I. s. 270ad.) upozorňuje na stáletou držbu některých statků v rodinách butovických sedláků. Do následujícího svazku přispěl dvěma statemi se zemědělskou tematikou. V článku „*Karl Umlauf*“ (sv. II. s. 262ad.) ocenil úsilí novojičínského soudního rady Karla Umlaafa o rozvoj kravařského zemědělství a v práci „*Die geistigen Bildungsstätten landwirtschaftlicher Kultur im Kuhländchen*“ (sv. II. s. 332ad.) popisuje vznik a vývoj střední zemědělské školy v Žilině u Nového Jičina. K 500. výročí vzniku Kunína a 100. výročí založení tamní školy napsal do Unser Kuhländchen pojednání „*Urkunden und Dokumente zur Geschichte der Gemeinde Kunewald*“ (sv. II. s. 118ad.). Uvádí v něm i přehled archivních dokumentů Kunína z let 1457 - 1906.

Leo Schichor

Rodák z Děrného, působil jako učitel a ředitel na několika školách v okrese a proto se jeho vlastivědná práce týká více míst. Články publikoval nejvíce v časopise Kuhländchen.

Najdeme zde pojednání „*Bischof Andreas Grassmann*“ (r. II. s. 34ad.) o životě ženklavského rodáka, biskupa moravských bratří a misionáře (1703 - 1783). V článku „*Turmknopfschriften aus der Fialikirche zu Tyrn*“ (r. III. s. 52ad.) se zabývá minulostí obce Děrné i sousedních vsí a v práci „*Die Untertänigkeitsverhältnisse auf der Kaiserlich Ferdinandeischen Fundationsherrschaft Neutitschein unter der Verwaltung des Olmützer Jesuitenkoviktes*“ (r. III. s. 6ad.) se zabývá poddanskými poměry na novojičínském jezuitském panství. Uvádí zde držbu panství po zrušení řádu až do r. 1918. Dále zde publikoval články: „*Ein Beitrag zur Geschichte von Tyrn*“ (r. VI. s. 25ad.), příspěvek ke vzniku rodné obce, „*Die Bedeutung des Ortsnamens Stauding*“ (r. VI. s. 124ad.), kde se snaží dokázat německý název obce Studénky a „*Die Bedeutung des Ortsnamens Senflebens*“ (r. VI. s. 156ad.), kde rovněž dokazuje, že název Ženklava má čistě germánský původ.

Obsáhlé pojednání o Ženklavě, jeho dlouholetém působišti, napsal do časopisu Heimatfreude (sv. II. s. 146ad.).

Karl Lux

Ředitel měšťanské školy v Novém Jičíně napsal několik článků do časopisu Heimatfreude.

V nacionálně laděném článku „*Die Besiedlung des Kuhländchens*“ (sv. I. s. 17ad.) se přiklání k názorům Bertolda Bretholze, že původními obyvateli našich zemí byli Němci. V článku „*Das Kuhländchen im dreissigjährigen Krieges*“ (sv. I. s. 85ad.) píše mimo jiné i o tom, komu z cizinců připadala jednotlivá panství na Kravařsku. V pojednání „*Die Pest im Kuhländchen*“ (sv. I. s. 131ad.) se jedná o moru, který zdejší kraj postihl v letech 1680 a 1715. Článek „*Die alten Stadtbefestigungen im Kuhländchen*“ (sv. I. s. 180ad.) je cenný tím, že v něm shrnuje informace o opevnění měst Nového Jičína, Oder, Fulneku, Bílovce, Příbora a Štramberku. V článku „*Kriegsnot und Heldensinn*“ (sv. I. s. 257ad.) uvádí čtenáři do času napoleonských válek a vzpomíná zde vojáky z Kravařska, kteří bojovali v bitvě u Lipska r. 1813.

V následujícím svazku najdeme články: „*Das Theresianische Schloss in Neu Titschein*“ (sv. II. s. 61ad.), kde je historie novojičínského zámku doplněna řadou dobových fotografií. „*Die Mongolen im Kuhländchen*“ (sv. II. s. 106ad.) popisuje vpád Mongolů do zdejšího kraje a následky, které kraj utrpěl. V článku „*Aus der Robotzeit im Kuhländchen*“ (sv. II. s. 125ad.) popisuje spory kunínských sedláků s vrchností v roce 1707, ale i rozsah robot před i po roce 1848. V článku „*Die deutsche Auswanderung aus dem Kuhländchen*“ (sv. II. s. 154ad.) jde v podstatě o shrnutí dosavadních znalostí o vystěhovalectví z Kravařska. Popisuje útky

nekatolíků do Saska, ale i pozdější odchody za prací do Vídně, na Slovensko, ale i do Prahy, kde údajně zdejší Němci posilovali celá léta pražský německý živel. „*Eine Hexenverbrennung im Kuhländchen*“ (sv. II. s. 178ad.) vypráví zajímavý příběh o upálení šenovské selky Anežky Schaferle, obviněné ze spolku s ďáblem, na novojičínském náměstí roku 1594. „*Die Rechtsverhältnisse im Kuhländchen vor und nach dem dreissigjährigen Kriege*“ (sv. II. s. 226ad.) obsahuje právní náležitosti na Kravařsku v 16. a 17. století.

Články Karla Luxe jsou psány pro mládež, nenáročně, čtivě, ale více než u jiných autorů jsou poznamenány přehnaným patriotismem.

Anna Polka (1858 - 1946)

Olomoucká rodačka a novojičínská učitelka, byla především uznávanou básnířkou a osvětovou pracovnící. Své básně publikovala ponejvíce v Hoschových novinách Deutsche Volkszeitung. Podobně jako Karl Lux napsala řadu vlastivědných článků, rovněž nacionálně zabarvených, do mládežnického sborníku Heimatfreude.

V článku „*S. S. Engelsberg (dr. E. Schön)*“ (sv. I. s. 249ad.) seznamuje čtenáře s hudebním skladatelem, který r. 1888 zemřel v Jeseniku nad Odrou. V následujícím svazku publikovala životopisy mužů, kteří se zasloužili o Kravařsko, a to Augusta Hosche, tiskaře, k jeho úmrtí roku 1924 (sv. II. s. 49ad.), J. J. Davida, básníka, který prožíval těžké mládí v Žilině u Nového Jičína (sv. II. s. 73ad.), J. G. Meinerta, hudebníka a sběratele kravařských písní, který zemřel v Bartošovicích roku 1844 (sv. II. s. 193ad.), A. F. Döppera, novojického rodáka a zdejšího prvního továrníka (sv. II. s. 217ad.), K. H. Schwarze, stavitele tratí a jiných staveb (sv. II. s. 241ad.) a Johanna Hückla, známého výrobce klobouků. (sv. II. s. 265ad.) V tomto svazku najdeme také dva její články o tzv. Sirkových lázních, které se nacházely mezi Novým Jičínem a obcí Rybí, kde je dosud zdravotnické zařízení. V článku „*Schwefelbad Sommerau bei Neu Titschein*“ (sv. II. s. 230ad.) popisuje vznik, rozvoj sirkových lázní i jejich pojmenování. V následujícím „*Die Gründung des Schwefelbades - Sommerau*“, i když není jako autorka uvedena (sv. II. s. 233ad.), uvádí, že se na jejich založení roku 1809 podílel i F. J. Jaschke, fulnecký podnikatel a kronikář. Do Heimatfreude napsala Anna Polka článek „*Die Mariensäule auf dem Stadtplatze in Neu Titschein*“ (sv. II. s. 247ad.). Na podkladě kroniky syndika Neussera z roku 1727 zde píše o vzniku Mariánského sloupu na novojičínském náměstí. Zároveň zde připomíná legendu o zázraku v r. 1680, kdy v kraji řídila černá smrt.

K osmdesátinám Anny Polky je v časopise Kuhländchen, uveden článek „*Eine Dichterin der Heimat*“ od Fritze Slawika (r. XIII s. 33ad.).

Paul Ziegler (1892 - 1947)

Rodák z Nového Jičína patří mezi nejvíce odborně fundované německé regionální historiky. Pracoval v Novém Jičíně jako soudce, angažoval se politicky v německé křesťansko-sociální straně, v letech 1933 - 1938 byl starostou města. Největší měrou se zasloužil o zřízení na svou dobu moderního městského archivu. Jeho zásluhou byly archivní materiály obohaceny o popisy pro město důležitých listin, jejichž originály jsou uloženy v archivech v Brně, Praze, Kroměříži, Vídni a některých archivech v Německu. Badatelský zájem Paula Zieglera směřoval nejvíce k hospodářským dějinám Nového Jičína a k problematice osídlení zdejšího regionu. Publikoval v časopisech i v novinách. V roce 1938 vyšla jeho obsáhlá práce „*Vom Neutitscheiner Stadtarchiv*“, kde kromě smutné historie o ztrátách základního listinného materiálu, způsobených požáry, špatným uložením i krádežemi, seznamuje čtenáře s archivním fondem, který se podařilo do nově uspořádaného archivu shromáždit. Z článků vycházejících v místním Deutsche Volkszeitung na podzim roku 1938 vyšla v následujícím roce brožura „*Zur Geschichte der Juden in Neutitschein*“. Práce je poplatná době a odráží v některých pasážích antisemitismus udržovaný v Novém Jičíně po celá staletí.

Ve studii „*Die Grafen von Hückeswagen in Mähren*“, knižně vydané roku 1943 a dosud velmi ceněné, snesl Paul Ziegler řadu nových poznatků k osídlování severovýchodní Moravy ve 13. a 14. století.

Dr. Paul Ziegler si při odsunu odnesl mnoho prostudovaného materiálu k dalším pracím o historii Nového Jičína, hlavně z hospodářské tematiky. Zásluhou jeho manželky vyšly jeho práce ve Vídni, a to „*Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein*“, I. díl „*Die Schankbürger*“ (1981), II. díl „*Die Tuchmacher und die Tuchmacherfamilien*“ (1983) a III. díl „*Die Tuchmacher*“ (1989). Zemřel krátce po odsunu ve Vídni.

Bertold Bretholz (1862 - 1933)

Příborský rodák a ředitel zemského archivu v Brně udržoval kontakty s rodným krajem tím, že poskytoval cenné informace z fondu zemského archivu k dějinám Kravařska. Ač židovského původu, vycházel vstřícně katolickému knězi Robertu Schünkemu. Svými názory, že Němci v našich zemích jsou potomky někdejších Germánů, kteří zde žili před slovanským osídlením, ovlivnil některé místní regionální historiky.

Do časopisu Kuhländchen přispěl cennou studií „*Das Bürgerverzeichnis der Stadt Neu-Titschein aus der Mitte des XVII. Jahrhunderts*“ (r. IX. s. 90ad.). Na základě Lánských rejstříků z let 1667 - 1676 je zde uveden seznam držitelů 411 novojičínských měšťanských domů. Jsou rozděleni do několika skupin a to jako vlastníci pozemků, jako členové šenkovního bratrstva a majitelé 44 šenkovních domů a jako majitelé domů bez pozemků.

Dr. Bertold Bertholz zemřel v Brně, kde po celý svůj život působil.

Alois Schindler

Rodák ze Suchdolu nad Odrou působil jako městský lékař ve Zlatých Horách ve Slezsku. Od mládí se zajímal o minulost rodného kraje a své poznatky zveřejňoval ve vlastivědných publikacích.

V časopise Unser Kuhländchen najdeme jeho článek „*Gregor Mendel und seine Bedeutung für die Landwirtschaft*“ (sv. II. s. 287ad.). V časopise Kuhländchen se v článku „*Klein Petersdorf 1650 - 1688*“ (r. VI. s. 82ad.) zabývá na příkladu obce Horní Vražné poddanskými poměry na Kravařsku po třicetileté válce.

Karl Michel

Rodák z Kujav, žijící v Praze, se rovněž zajímal o minulost Kravařska. Do časopisu Unser Kuhländchen napsal článek „*Über die Grösse Kuhländchens*“ (sv. I. s. 211ad.). Konfrontuje zde své názory na rozsah Kravařska s názory předchůdců, odvolává se i na Moravské Kravařsko (1898) a zahrnuje do něho především oblast náležející kdysi pánům z Kravař a rozděluje ho na část moravskou a slezskou.

Josef Matzura

Profesor, školní rada a archivář v Mikulově. Ze studia v mikulovském archivu poznal dobře i zdejší kraj, přednášel o něm ve Spolku pro dějiny Moravy a Slezska v Brně. Přednášky tvořily základ prací, které potom publikoval v časopise Unser Kuhländchen.

Uveřejnil zde článek „*Das Kuhländchen, seine Chronisten insbesondere Felix Jaschke*“ (sv. I. s. 367ad.), kde podrobně rozebírá Jaschkovu kroniku. V článku „*Das Kuhländchen, seine Grenzen und Grösse*“ (sv. II. s. 42ad.) se i on vrací k tomu, co zajímalo před ním Wolného, Jurendeho, Jaschkeho nebo Meinerta, to jest rozsah a ohraničení tohoto, pro Němce tak zajímavého kraje.

August Prokop

Vídeňský dvorní rada přispěl do časopisu Unser Kuhländchen článkem „*Frühmittelalterliche Burgen im Kuhländchen*“ (sv. I. s. 186ad.) Je přínosný tím, že v něm uvádí držitele Hukvald, Starého Jičína, Štramberka a že je doplněn četnými nákresy.

Hugo Warmholz

Rovněž z Vídně, napsal do Unser Kuhländchen práci „*Stramberk und der Kotouč mit seinen Höhlen und prähistorischen Funden*“ (sv. I. s. 246ad.). Zabývá se v něm nálezy na Kotouči a s úctou hodnotí dílo K. J. Mašky.

Hermann Bill

Profesor novojičínského gymnázia v časopise Kuhländchen v článku „*Die Tüllerische Chronik*“ (r. VIII. s. 134ad.) popisuje, jak město Nový

Jičín náhodně získalo zpět tzv. Tüllerovu kroniku, která se složitou cestou dostala do vídeňského antikvariátu. Zde ji objevil novojičínský občan a město ji pak odkoupilo. V článku se autor navíc zabývá spojitostí s dalšími městskými kronikami.

Hans Vymětal

Uveřejnil v časopise Kuhländchen článek „*Hans Bärner*“ (r. VI. s. 10ad., 21ad.). Pojednává zde o butovickém rodáku (narozen 1604), pokračovateli novojičínského kronikáře Scheitenhauera. V článku jsou zajímavé záznamy o situaci v Novém Jičíně a okolí za třicetileté války.

Bruno Vejborny (1874 - ?)

Rodák z Přerova působil v letech 1901-1920 jako katolický farář v Suchdole nad Odrou. Zajímal se především o náboženské poměry v regionu.

V časopise Kuhländchen uveřejnil dva články z emigrantské tematiky, jeden s krkolomným názvem „*Die Auswanderung der ersten Emigranten an der Spitze mit den Söhner und wie sie zu und nach Herrnhut kamen*“ (r. II. s. 89ad., 96ad.) a druhý „*Bischof David Nitschman*“ (r. II. s. 97ad.). V obou se popisuje strastiplný osud evangeliků, kteří z náboženských důvodů odcházeli tajně do zahraničí. V exulantské tematice pokračuje i v následujícím ročníku, kde v jednom článku si všimá osudu rodin z Mankovic, ze Šenova, Kunína a ze Suchdolu nad Odrou v lužickém Ochránově.

Josef Maresch

Ředitel zimní zemědělské školy v Suchdole nad Odrou patří mezi autory, kteří se zabývali zemědělskými otázkami. Dnes jejich shromážděná fakta patří již do kategorie historické. Týká se to Mareschova článku v Unser Kuhländchen „*Ein Beitrag zur landwirtschaftlichen Statistik des Kuhländchens*“ (sv. I. s. 332ad.), kde uvádí výnosy hlavních zemědělských plodin v letech 1908 - 1909. Řadu článků se zemědělskou tematikou najdeme také v časopise Kuhländchen, např. O chovu ovcí (r. X. s. 76ad.), O ovocnářství (r. X. s. 101ad.) nebo O chovu dobytka (r. X. s. 174ad.).

Fritz Schneider

Ředitel střední zemědělské školy v Žilině u Nového Jičína se v časopise Unser Kuhländchen v článku „*Die Tätigkeit des Kuhländer landwirtschaftlichen Vereines in den Jahren 1905 bis einschliesslich 1910*“ (sv. I. s. 315ad.) zabývá činností Kravařského zemědělského spolku. Jde o přínosnou práci pro historii zemědělství v okrese. V následujícím svazku v článku „*Die Tätigkeit des Kuhländer landw. Vereines in Neu Titschein im Jahre 1911*“ (sv. II. s. 57ad.) pokračuje v líčení činnosti spolku, kdy měl již 647 členů. V dalším článku stejného svazku „*50 Jahre Tätigkeit des*

Kuhländer landw. Vereines im Kuhländchen“ seznamuje čtenáře s padesátiletou historií tohoto zemědělského spolku.

Karl Kolb (? - 1918)

Dlouholetý úspěšný ředitel střední zemědělské školy v Žilině u Nového Jičína, následně vládní rada v Brně, napsal do časopisu Unser Kuhländchen odbornou práci „*Das Kuhländer Rind*“ (sv. II. s. 303ad.) o proslulém kravařském skotu, doplněnou mnohými fotografiemi.

V závěru je třeba připomenout, že někteří z mnohých autorů uznávali české historiky, s mnohými spolupracovali a jejich práce citovali ve svých člancích. U některých z nich se však dosud nepodařilo zjistit jejich osobní data.

Paleolitická industrie ze Stachovic, okr. Nový Jičín

Jan Diviš - Daniel Frič

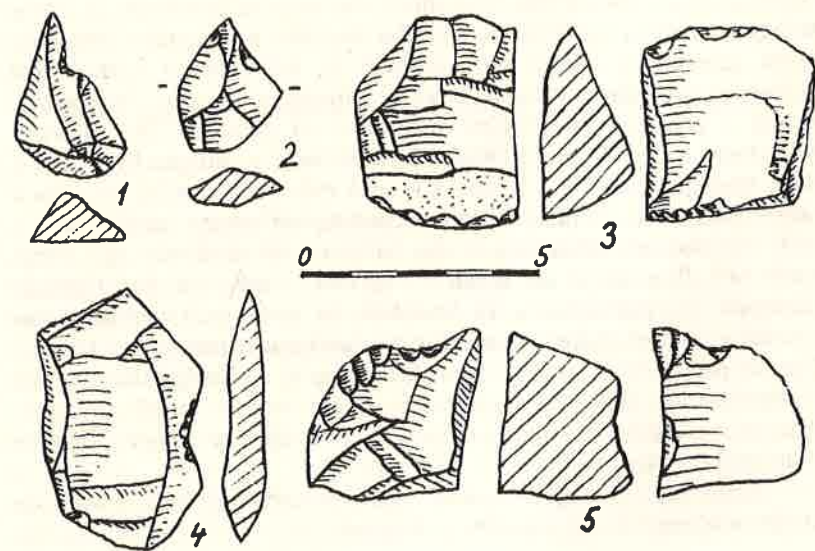
V květnu roku 1996 nedaleko obce Stachovice na Novojičinsku objevil Daniel Fryč loveckou stanici ze starší fáze mladého paleolitu. Nová lokalita je zatím doložena více než 150 kusy kamenných artefaktů, které byly získány oběma autory příspěvku povrchovými sběry. Archeologické naleziště se nachází na plošině zvednuté nad terén údolí asi o 40 m, západně od Stachovic a jižním směrem od „Obory“ (asi 300 m jižně od rybníka). V místě naleziště stál údajně větrný mlýn. Plocha archeologické lokality je necelý 1 ha. Pole, na kterém byly sběry prováděny, je dlouhé asi 200 m, široké 30 až 50 m a jeho podélné strany jsou ohraničeny lesem a loukou. V blízkosti louky jsme nacházeli nejvíce kamenných nástrojů. Orba přilehlé části louky by mohla přispět k dalším četnějším nálezům kamenných artefaktů.

Surovinou kamenné štípané industrie je převážně baltský pazourek, ojediněle radiolarit i jiné suroviny. Kolekce kamenné industrie zatím čítá 159 kusů, zahrnuje také 5 neolitických artefaktů včetně zlomku hlazeného nástroje, snad sekerky. V paleolitickém inventáři převládá výrobní odpad a úštěpy, soubor dále obsahuje 17 neretušovaných čepelí a čepelí, 7 jader a 51 nástrojů. Jádra jsou jednopodstavová (obr. 2:10) i dvoupodstavová (obr. 2:9), o některých se domníváme, že byly vlastně nástroji s funkcí škrabadel, drásadel, odštěpovačů (obr. 2:8) a pod. V nástrojích dominují aurignacká škrabadla (kýlová a vysoká, včetně extrémně vyčnělých tvarů) - 8 kusů (obr. 1:4-5, obr. 2:5-6, 12), úštěpová a čepelová škrabadla jsou také zastoupena (obr. 1 : 1-2, 10). Z 10 rydel vyniká aurignacké obloukové (obr. 1:8), hranové a na zlomené čepeli (obr. 1:7, 9), další se jeví méně výrazně (obr. 1:14, obr. 2:1, 3). Hrotité drásadlo (obr. 1 : 6) a drobné drásadlo z radiolaritu (obr. 1:3) prezentuje 7 nalezených kusů těchto nástrojů. Z 5 problematických hrotů je zobrazena terminální část čepelového hrotu (obr. 1:12) a čepelový hrot s řapem, který mohl být pravděpodobně používán spíše jako univerzální nástroj (obr. 1:11). Soubor štípané industrie ze Stachovic obsahuje také vrtáky (obr. 1:15 - 1, obr. 2 : 11), zobce (obr. 2 : 4) a nepatrný počet retušovaných čepelí (obr. 1 : 13, obr. 2:2). Z ostatních nástrojů jsme zaznamenali odštěpovač, vruby a vroubkované nástroje, také kombinace.

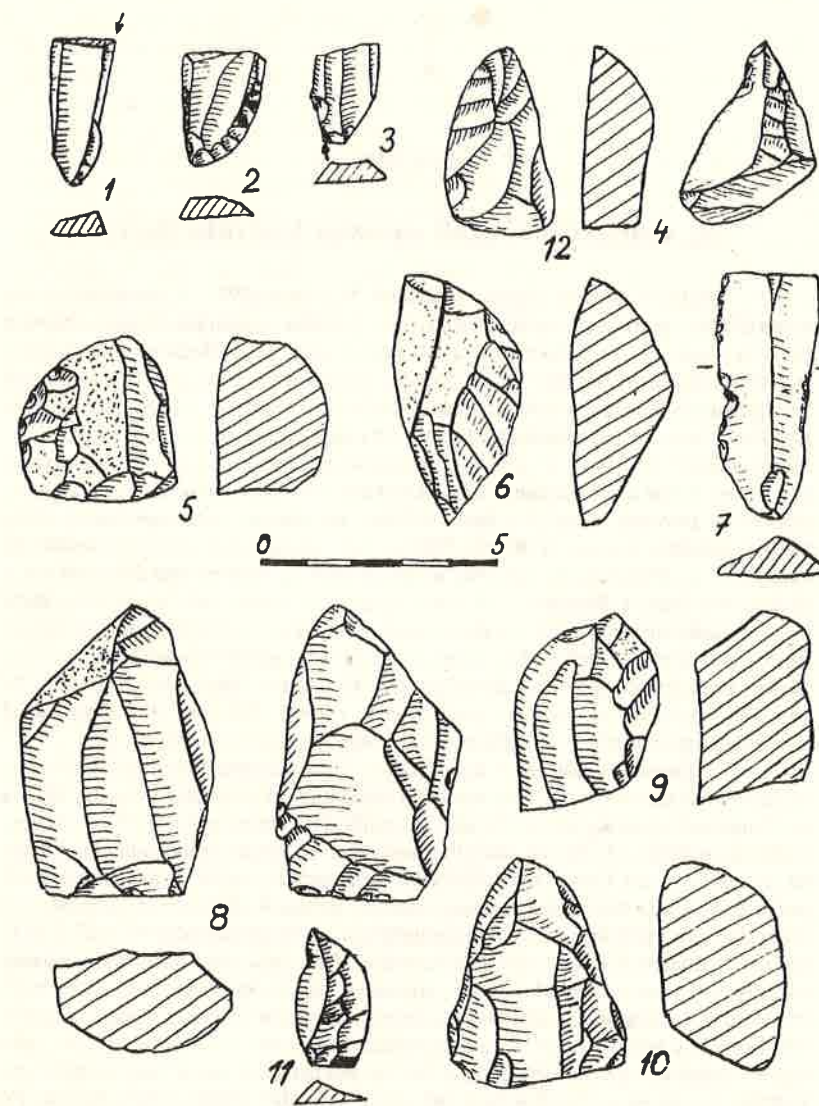
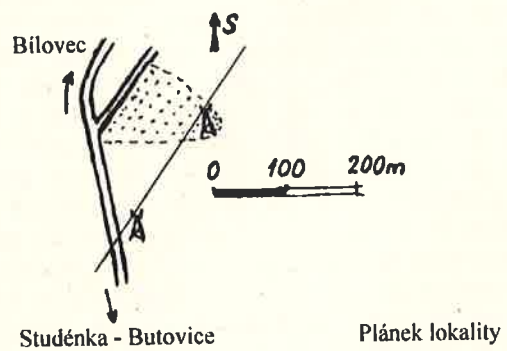
Přestože jsme zatím nezaznamenali ani jediný nález plošně retušovaných listovitých hrotů a kolekce získaných artefaktů je zatím

nepočtená pro jednoznačné kulturní zařazení, nemohli jsme přehlédnout v minulém roce (1996) určitou podobnost s nálezem z Otice u Opavy a také z Třebomí při polské hranici. Tyto industrie z Opavska jsou zařazeny do starší fáze mladého paleolitu tzv. szeletien (Paleolit Moravy a Slezska: Jiří Svoboda a kol., Brno 1994). Oba autoři příspěvku se domnívali, že i nové nálezy ze Stachovic přísluší do stejného časového a kulturního horizontu. Nová paleolitická stanice ze Stachovic by byla čtvrtou významnější objevenou szeletskou lokalitou severní Moravy a Slezska. Konzultace nálezů s předními moravskými odborníky na paleolit Dr. Karlem Valochem a Dr. Markem Olivou a další nálezy aurignackých typů a tvarů nástrojů v roce 1997 (kýlová a vysoká vyčnělá škrabadla), nás vede k přehodnocení kulturní příslušnosti kamenné štípané industrie ze Stachovic a to k aurignacienu. Zřetelná převaha aurignackých škrabadel nad aurignackými rydly a úštěpů nad čepelí signalizují starší fázi aurignacienu. Kamenná štípaná industrie ze Stachovic se nám jeví z hlediska surovinnového i morfologického dosti odlišná od aurignacké industrie ze Lhoty u Lipníku nad Bečvou, analogii by mohla mít spíše s paleolitickou industrií od Bílovce, kde však bylo zatím získáno J. Divišem jen asi 10 artefaktů. Paleolitická stanice ze Stachovic je od nově objevené stanice u Bílovce vzdálená necelých 10 km.

Archeologický objev Daniela Fryče dokládá existenci pravěkých lovců začátkem mladého paleolitu na Fuinecku.

Obr. 1
Bílovec. (okr. Nový Jičín). Výběr nálezů štípané industrie

Obr. 2
Stachovice. (okr. Nový Jičín). Výběr nálezů štípané industrie

Zprávy

Ke stotřicátému výročí narození Františka Derky

JUDr. František Derka, narozený 5. dubna 1867 v Morkovicích na Kroměřížsku, patří mezi čelné představitele českého národního života v Novém Jičíně a okolí, jak na přelomu 19. a 20. století, tak i meziválečném období první republiky. Do převážně německého Nového Jičíně přišel jako 28 - letý advokátní koncipient do kanceláře advokáta dr. Ferdinanda Dostála, spisovatele Otakara Bystřiny. Brzy se osamostatnil, stal se vyhledávaným advokátem a spolu s dr. Ferdinandem Dostálem předním organizátorem společenského, politického a kulturního života probouzející se české menšiny ve městě. Podílel se na zakoupení, otevření a provozu Národního domu (1894), na zřízení české menšinové školy (1906), založení Sokola. V letech 1907 a 1911 organizoval volební kampaň za zvolení T. G. Masaryka do říšského sněmu a utužoval spojení českého venkova s českou menšinou v Novém Jičíně, která byla před válkou stále víc a více všemi způsoby diskriminována. O této situaci často psal do krajinských časopisů a novin. Široký politický přehled získal nejen studiem, ale i osobními kontakty s T. G. Masarykem, jehož byl žákem, ale i s politiky Kramářem, Englišem, Soukupem. Za války byl označen za politicky podezřelého, v roce 1916 jako 48 - letý musel narukovat, byl degradován a souzen za velezradu.

Významnou roli zastával dr. Derka v době státního převratu. Podílel se na organizování demonstrací za samostatnou republiku již v letních měsících 1918 a po vyhlášení republiky se stal členem okresního Národního výboru. Stal se terčem útoků novojičínských Němců, kteří byli horlivými přívrženci Sudetenlandu. Zapojil se do boje o účast Čechů v novojičínské samosprávě a když se jí v únoru 1919 podařilo prosadit, stal se členem zastupitelstva. Ve všech obecních volbách od roku 1919 do roku 1931 byl na radnici zastupitelem, ve volebním období 1927 - 1931 radním. Zastupoval stranu národně demokratickou, jejíž vliv od druhé poloviny dvacátých let ve městě klesal, ale postavení dr. Derky bylo stále významné. Pracoval v řadě spolků, publikoval, účastnil se kulturních akcí ve městě i okolí. Těšil se velké autoritě nejen za takřka čtyřicetiletou práci pro českou věc, ale i pro věcné, čestné a přímé jednání. V roce 1933 se pro nemoc a únavu vzdal mandátu na radnici, funkci ve spolcích a také advokátní kancelář předal svému synovi. Po okupaci Nového Jičína odešel s rodinou do Valašského Meziříčí, kde 20. prosince 1940 zemřel. Jeho syn Miroslav jako odbojový pracovník položil život za vlast a jedna z novojičínských ulic nese jeho jméno.

Jan Hanák

Zapomenutý rodák Maxmilián Pracný

V poslední době náš uspěchaný rytmus života dopomáhá našemu národu k tomu, aby zapomínal na naše předchůdce, kterým nebyly pojmy jako lidskost, vlastenectví a solidarita cizí. Pryč jsou již časy, kdy pojem vlastenec, patriot a věrný syn národa značily opravdové rysy nejlepšího charakteru člověka. Pro naše generace značí ještě něco málo Palacký, Karel Havlíček, novojičínským rodákům třeba ještě Rudolf Válka nebo Otakar Bystřina, ale povětšinou se tato jména jen skrývají za mlhavou rouškou historických událostí. Proto již jen minimálnímu okruhu zasvěcenců může říct něco jméno Maxmilián Pracný a jeho práce a životní činnost v nedalekém Pustějově. A byl to právě i on, který pomáhal vzrůstat zapomenutý hlas Moravanů a jejich českého jazyka. V zapomenuté vesničce, v zapadlém kraji si získal okruh vášnivých posluchačů, kteří dbali jeho rad a poslouchali jeho slova, a kteří pomohli povznést svou národní hrdost a patriotismus v malé vesničce Pustějov.

Maxmilián Pracný se narodil 6. října 1864 v Hlubočci u Opavy. Mládí a první školácké dny prožil právě zde. Školství na něho nejspíš silně zapůsobilo, a proto rodiče vyhověli synovu přání a vyslali chlapce po skončení obecné školy na studia do Opavy - na německou hlavní školu, po jejímž absolvování v roce 1879 byl přijat na německý učitelský ústav v téže slezském městě. A právě od tohoto roku začala na tomto zařízení školní výuka českého jazyka rozšířená na 4 hodiny týdně. Je velice možné, že právě toto bylo období hlavního národního uvědomování pro mladého Maxmiliána Pracného. Školu ukončil v roce 1883 a byl ustanoven vyučitelem na dvoutřídní utrakvistické škole v Pustějově. O dva roky později dokončil zkoušku učitelské způsobilosti pro české a německé školství a zároveň se i oženil. Od 1. srpna 1887 byl jmenován Maxmilián Pracný definitivním učitelem a správcem jednotřídní německé školy v Bravinném u Bílovcu. Zde se narodil i jeho syn Maxmilián.

Rok 1895 znamenal převratné změny v Pracného životě. Tehdy odešel do penze pustějovský nadučitel Mofic Huber a na jeho místo byl vyhlášen konkurs. Mezi devíti uchazeči byl i Maxmilián Pracný, jemuž dal tehdejší obecní výbor přednost. Od 1. března 1896 se v česko - německém Pustějově ujal nový pan řídící školství. Osud česky mluvících obyvatel Pustějova byl velice skličující neboť byli obklíčeni poněmčenými obcemi jako Děrné, Jřlovec, Požaha a Lubojaty. Avšak nový učitel zavedl i nové změny. Po svém nástupu bylo na škole zavedeno české úřadování a škola byla rozšířena na trojtřídní. Za pomoci uvědomělých občanů byl zrušen na škole i utrakvismus. Záslužným činem bylo rovněž i vybudování místní knihovny a čtenářského spolku. Avšak práce Maxmiliána Pracného nezahrnovala pouze oblast školství. Roku 1896 byla mimo školu jím založena kampaňka, menší spořitelna a záložní spolek, tehdy se rozšiřující velice rychle zvláště na venkově. Do pěti let tímto činem docílil toho, že občané splatili své dluhy u soukromých věřitelů, zvláště bohatých Němců a lichvářských Židů, a dostali výhodnější půjčky v nově založené kampaňce, přičemž se stali nezávislími. Často se stávalo, že tito dlužníci chodili Pracnému děkovat za to, že jim zachránil majetek. Další zajímavou aktivitou nadučitele Pracného a jeho mladšího učitele Hilla bylo založení spolku dobrovolných hasičů (roku 1898). Svou křesťanskou horlivost plnil nadučitel Pracný rovněž i svou činností v pustějovském kostele, kde měl funkci sbormistra a varhaníka. V srpnu 1901 se účastnil dokonce i prvního slovanského sjezdu katolíků. Činnost celé obce za působení nadučitele Pracného velice vzkvétala a proto není divu, že zastával i posty v obecním zastupitelstvu. Stal se rovněž prvním

českým kronikářem Pustějova. V období první světové války nadučitel Pracný velice pomáhal v činnosti válečné a za to mu bylo roku 1915 uděleno vyznamenání - bronzová medaile na červenobílé stuze - od představenstva Červeného kříže.

Vznik Československé republiky znamenal i nové tvůrčí aktivity v životě nadučitele z Pustějova. Pilná školská práce vyústila v založení Sokola v Pustějově a právě nadučitel Pracný se stal jeho starostou. Avšak stáří již klepalo na dveře a dnem 1. srpna 1925 odchází řídící učitel Maxmilián Pracný na odpočinek. Ve svých mimoškolských aktivitách však nepolevil a pokračoval v nich nadále.

20. prosince 1927 však tento zapomenutý Pustějovský vlastenec umírá. Po krátké nemoci a zaopatřen svátostmi ukončil svou životní pout' a 22. prosince byl pochován na zdejší hřbitově za velké účasti spolku a mnoha svých pokračovatelů z celého okolí.

Zapomenutý pan řídící Maxmilián Pracný byl jedním z mnoha zapálených národních patriotů, bez kterých by náš národ nemusel být tam, kde je - na cestě svobody a samostatnosti. Proto střežme jeho památku i nadále.

Radek Polách

Výročí Paula Zieglera

Každé město má ve svých dějinách osobnosti, na které by nemělo zapomínat. V této souvislosti je třeba připomenout zdánlivě zapomenuté jméno muže, který se narodil v Novém Jičíně, působil zde, a svým vlivem pomohl zachránit písemnou paměť rodného města a jeho archivní bohatství. Touto zajímavou osobností byl JUDr. Paul Johann Ziegler.

Narodil se 24. června 1892 v rodině Karla Zieglera a jeho choti Marie, rozené Weymolové. V rodném Novém Jičíně absolvoval základní školu a vyšší reálku, ale gymnaziální maturitu, neboli zkoušku dospělosti, jak se tenkrát říkalo, složil ve Vídni. Práva studoval v Praze, kde rovněž v roce 1919 vykonal státní zkoušku. Do roku 1922 působil jako praktikant a auskultant u novojičínského krajského a valašskomeziříčského okresního soudu. Po složení soudcovských zkoušek v roce 1922 žil do roku 1924 v Moravské Ostravě jako vyšetřující soudce. V tomto roce se ale vrátil zpět do Nového Jičína a působil tu nejdříve dva roky ve funkci státního návladního, poté v letech 1926-1934 ve funkci soudce a od roku 1934 jako soudní rada a zástupce předsedy novojičínského krajského soudu. Již od roku 1928 se ale zabýval veřejnými občanskými záležitostmi, nejdříve jako člen městského zastupitelstva, později, v letech 1931-1933 jako zástupce starosty a v letech 1933-1938 jako starosta Nového Jičína, kde vystřídal nacionálně založeného dr. Ernsta Schollichea.

Ve svých veřejných i profesních zájmech přicházel často do styku s písemnostmi. Jeho náklonost k historii ho přivedla k zájmu o městský archiv. Byla to bezesporu jeho zásluha, že dopomohl k důstojnému uložení písemností města. Po neschůdném stěhování, a s tím souvisejících ztrátách, rozhodla městská rada počátkem roku 1937 o zrušení městské lidové kuchyně, umístěné v bývalé tkalcovské škole na dnešní Slovanské ulici, jejíž provoz v posledních letech velmi upadal. Místnosti posloužily po adaptaci, na kterou přispěla novojičínská městská spořitelna částkou 30 000 Kč, jako sídlo Archivu města Nového Jičína. Archiv byl předán veřejnosti k užívání 5. prosince téhož roku. Paul Ziegler s velkou obětavostí městský archiv dále vedl, pořádal a odborně zpracovával. Mnohé cenné písemnosti tak zachránil před zkázou a zhoubou druhé světové války.

Z tohoto období jsou známy i jeho historické práce, vydané tiskem. Nejpozoruhodnější z nich je jistě studie k osídlení Severní Moravy, zabývající se dějinami rodu hrabat z Hückeswagen v době jejich působení na Moravě. Dějiny Židů v Novém Jičíně i přes pramenný výzkum jsou bohužel silně poznamenané nacionalismem. Záslužná je drobná publikace Vom Neutitscheiner Stadtarchiv, vydaná v roce 1938 v Novém Jičíně, která dokumentuje písemnosti města uložené i ve fondech jiných archivů.

Po válce žil Dr. Paul Ziegler s celou rodinou ve Vídni, kde 24. října 1947 ve věku 55 let zemřel. Ale ještě stačil připravit pro tisk vynikající publikaci Hospodářské dějiny města Nového Jičína, kterou ve třech svazcích vydala již z pozůstalosti vdova, paní Charlotta Zieglerová. Množství údajů z městských knih Nového Jičína tak umožňují stanovit osídlení jednotlivých domů na náměstí již od 16. století. Dr. Paul Ziegler patří mezi významné osobnosti Nového Jičína a celého regionu. Jeho jméno nebude zapomenuto.

Karel Chobot

K odhalení pamětní desky dr. Miloslavu Balášovi

25. října 1997 byla na jednom typickém valašském domku v Podlesí - Podháji u Valašského Meziříčí odhalena deska s textem:

„Zde se narodil a tvořil Miloslav Baláš, spisovatel a národopisný pracovník“.

Je dlelem novojičínského akademického malíře Jana Zemánka. Slavnost, přes sychravé počasí hojně navštívená, se konala pod záštitou starosty Valašského Meziříčí a Kulturního zařízení města Valašské Meziříčí. V hlavním projevu připomenul dr. Jiří Demel sice jen stručně, ale vstřížně rozsáhlou tvorbu Miloslava Baláše, který by se 22. října dožil devadesáti let.

Jeho životní pout' nebyla snadná. Vyšel z početné chudobné valašské rodiny, která ho vyzbrojila pracovitostí, houževnatostí a smyslem pro čestné jednání. On i jeho bratři vystudovali střední a vysoké školy zčásti externě, protože na denní studium nebyly v rodině prostředky. Po gymnaziálních studiích ve Valašském Meziříčí a Holešově následovalo studium orientálních jazyků na Karlově univerzitě a později z praktických důvodů zde vystudoval i práva. Mohl je však vzhledem k okupaci dokončit až v roce 1946. Cesty na Blízký východ i do mnoha evropských zemí, studium světových jazyků a literatury, hluboký zájem o kulturní památky, láska k rodnému kraji a vlasti, to vše tvořilo předpoklady pro jeho literární a historickou tvorbu. Její výčet překračuje možnosti tohoto informativního článku. V plném rozsahu je přehled Balášova celoživotního díla uveden v Lexikonu české literatury vydaném Československou akademií věd v Praze roku 1985, str. 119-120. Z něho se dovidáme, že Miloslav Baláš začal psát již za okupace v době svého působení ve Valašském Meziříčí. Psal povídky, romány, překládal z arabštiny a francouzštiny. Na rodné Valašsko se v závěru svého života svojí tvorbou vrátil, přispíval do zdejších časopisů a novin a hlavně sbíral podklady pro sepsání valašských pohádek, které vyšly pod souhrnným názvem Kouzelný kvítek.

Stejně jako Valašsko je i Novojičínsko vděčné Miloslavu Balášovi za dílo, které zde vytvořil. Do Nového Jičína přišel v roce 1946 jako právník okresního národního výboru a ihned se zapojil do kulturní a osvětové práce. Obětavě pracoval v redakčních radách vlastivědných sborníků a historických publikací. Přispíval do nich cennými články. Zajímal ho začínající cestovní ruch, psal pro Čedok informační brožurky a sám byl výborným průvodcem domácích a zahraničních

zájezdů. Udržoval osobní a písemné styky s českou menšinou v Daruvaru, v bývalé Jugoslávii a přispíval i do tamních novin Jednota.

Mnoho času musel Miloslav Baláš věnovat bádání v okresním archivu, aby mohl napsat velmi potřebné a dosud stále žádané historické práce o Novém Jičíně a okolí. Jedná se o Topografii Nového Jičína v 16. a 17. století (1966) a Město na křižovatce (1966). Po šestileté usilovné práci mohl v roce 1967 Vlastivědný ústav v Novém Jičíně vydat jeho Kulturní místopis Novojičínska, dílo, které je v kraji ojedinělé. Podává přehled o historii, kultuře, významných českých i německých kulturních osobnostech ve všech obcích a městech okresu Nový Jičín.

Pozornosti si zaslouží i poslední Balášovo literární dílo, okupační román Osamělý vůz na východní trase. Vyšel posmrtně v nakladatelství Vyšehrad roku 1984 a zasvěceně ho hodnotil ve 34. svazku Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín, str. 76-77 dr. Jiří Urbanec.

Dr. Miloslav Baláš zemřel v Novém Jičíně 31. října 1983. Občané starší generace z Nového Jičína a okolí ho znali jako člověka vzdělaného, pracovitého a skromného. Odhalenou pamětní desku na jeho rodném domě chápou jako projev vděku a úcty.

Jan Hanák

Ohlednutí za 45 lety Pěveckého sboru Ondráš

O městě Novém Jičíně se dovídali lidé v blízkém i vzdáleném světě různými způsoby a z různých pramenů. Zprávy o městě z blízkosti Moravské brány šířili určitě poutníci a kupci cestující z jihu na sever a naopak, poznala je i vojska, která mnohokrát tudy táhla. Město proslavili zruční řemeslníci a později továrníci, vyrábějící sukno a klobouky. Též Najtyčajny, luxusní bryčky, které brázdily cesty střední Evropy, měly ve štítu jméno města, kde byly vyrobeny. Zcela nový informační fenomén vstoupil na scénu po druhé světové válce. Byl to zpěv a jeho vyšší forma, zpěv sborový. Též v Novém Jičíně vznikly různé pěvecké sbory a mezi nimi vykročil na svou uměleckou dráhu před 45 lety Pěvecký sbor Ondráš. Toto polokulaté výročí stojí za krátké ohlednutí. Jméno PS Ondráš z Nového Jičína se dostalo dosti rychle do povědomí občanů Československa díky hojným koncertům a příležitostným vystoupením, ale též prostřednictvím rádia a televize. Sbor byl záhy zván na renomované festivaly a různé soutěže. Na domácí půdě se brzy zařadil do první desítky amatérských pěveckých sborů. Nepodléhal větším výkonnostním výkyvům, obměňoval a doplňoval složení zpěváků a repertoriu. Podařil se zde malý zázrak, když ve městě, ve kterém vládla po staletí převážně německá kultura, tak rychle vyrostla a rozkvetla nová kulturní vizitka, se kterou bylo možno vyrazit do světa. Těžce se jméno našeho města vyslovovalo různým národům v jejich mateřštině. Ve většině zemí se slova Nový Jičín objevila poprvé a upozornila nejen na naši republiku, ale též na skutečnost, že v ní takové město někde existuje. A to byla a je velká zásluha sboru, že objevil pro cizinu to těžce vyslovitelné dvousloví a přesvědčil o svých kvalitách tisíce posluchačů i odborníků. Anglie, Estonsko, Francie, Holandsko, Itálie, Polsko, Rakousko, Slovensko, Švýcarsko, to jsou země, ve kterých zněl zpěv Ondráše. V některých zemích i několikrát. Zpěvem zpravidla vše nekončilo, byly navázány přátelské svazky se sbormistry a jejich zpěváky, a tak jsme mohli u nás přivítat pěvecké sbory z Anglie, Estonska, Francie, Polska, Německa, Slovenska i Švýcarska. Občané našeho města tak mohli poznat kulturu cizích zemí, náš kulturní život se obohacoval a navíc vznikly mezi mnoha lidmi trvalé přátelské svazky. Návštěvníci z ciziny nešetřili chválou nad krásami našeho

města a krajiny, nad bohatstvím historie a památek, nad krajem, který dal světu významné osobnosti vědy a kultury. Přes všechny tyto skutečnosti bylo hlavním místem Ondráše tady u nás doma. Koncertoval v honosných sálech, ale též v nejmenších vesničkách, zažil i tak zvané přesilovky, kdy v sále místního hostince bylo méně lidí než na podiu. Sbor si vždy zvláště cenil příležitostných vystoupení, kdy se otevíraly nové školy, odhalovaly pamětní desky a pomníky, slavila významná výročí. Jak mijela léta, podařilo se čas od času velké dílo, které je v kronice výrazně vzpomenu. Za zmínku stojí nastudování první české opery v Novém Jičíně a provedení vlastními silami (Vilém Blodek: V studni), spolupráce s Janáčkovou filharmonií Ostrava (A. Dvořák: Svatební košile), Stabat mater A. Dvořáka s orchestry v Příboře a Frýdku-Místku, účast na Pražském jaru a Jihlavském festivalu vokální tvorby. Pravidelné vánoční koncerty se staly nedílnou součástí kulturního života města i okolí. O rozsáhlé činnosti sboru promlouvají podrobně jeho kroniky, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu. Dílo by se nemohlo dařit, kdyby sbor neměl po celých 45 let zapálené členy, dobré vedení umělecké i organizační a podporu veřejnosti. Sbor založil v roce 1951 při n.p. Tonak novojičínský rodák a učitel Ervín Bártek, člen Pěveckého sdružení moravských učitelů a žák prof. Jana Šoupala. Měl na té dlouhé cestě dobré a zkušené spolupracovníky. Ti si zaslouží, aby jejich jména nebyla zapomenuta. Zde jsou: Jaroslav Štindl - zkladatel a dirigent novojičínského symfonického orchestru, Ladislav Pospěch - dirigent, který stál u kolébky sboru v letech 1951-54, Václav Ptáček - klavírista, dirigent a pozdější zakladatel dětského pěveckého sboru Ondrášek, Jakub Moštěk - učitel a zástupce dirigenta. Ve sboru uplatnili svůj talent četní výborní sólisté, takže jen zřídka bylo nutno angažovat profesionály. Jubilejní koncert ke 45. výročí trvání sboru se konal 26. října 1996. Přijeli hosté ze zprátených sborů od nás i z ciziny. Bylo hodně gratulací a sbormistr Ervín Bártek převzal za 50 let dirigentské činnosti vyznamenání, Cenu Bedřicha Smetany. Na tomto koncertě se také představil mladý zástupce a snad i nástupce dirigenta, pan Karel Monsport.

Ervín Bártek

Historické mapy a atlasy pěti staletí

Výstava tohoto názvu byla otevřena slavnostní vernisáží dne 14. září 1995 v Rytířském sále Žerotinského zámku v Novém Jičíně. Na výstavě byly shromážděny jednak nejstarší mapy Moravy, Čech a Slezska většinou v reprodukcích a v druhé části výstavy nejzajímavější ukázky z mapové sbírky novojičínského Okresního vlastivědného muzea, doplněné o některé mapy z OMV Vsetín. Mapovou část potom doplňoval soubor zeměměřičských a kartografických přístrojů z Národního technického muzea v Praze.

Výstavu otvírala pasáž zachycující nejstarší kartografický vývoj mapového zobrazení Moravy. Návštěvník se tu setkal s nejstarší mapou Moravy od univerzitního matematika ve Vídni a osobního lékaře císaře Maxmiliána II. - Lužičana Pavla Fabricia (1519 - 1589) z let 1569 a 1575 (první a druhé vydání). Nejstarší mapa Moravy vznikla z důvodů poznání a obrany země před tureckým nebezpečím a autor její prvé vydání věnoval stavům Moravy a druhé vydání šlechtici Hartmanovi z Lichtenštejna. Na svou dobu neobvykle zdařilou mapou byla druhá nejstarší mapa Moravy od Jana Amose Komenského (1592 - 1670), pocházející podle nejnovějších výsledků bádání z r. 1624 a nikoliv z r. 1627. Mapa světově proslulého pedagoga, filozofa, spisovatele a pansofika (mírového reformátora světa cestou vzdělání a vědy) paradoxně se vši pravděpodobností

vznikla z vojenských důvodů v době českého stavovského povstání let 1618 - 1622. Tomu nasvědčuje jak věnování mapy moravskému zemskému hejtmánovi Ladislavovi Velenovi z Žerotína (a současně veliteli stavovského moravského vojska), tak rozlišení opevněných a nehrazených měst, zachycení význačných orientačních bodů, strategických mostů přes řeky a důležitých nalezišť drahých kovů, železa apod. Po mapě Moravy od Jiřího Matyáše Vischera (1628 - 1696) uzavírá řadu nejstarších map Moravy mapa vojenského inženýra Jana Kryštofa Müllera (1673 - 1721) z let 1708 - 1716, která již zachycuje kolem 3 000 míst (2 975).

Řadu nejstarších map Čech zahajuje mapa Čech z r. 1518 od českobratrského tiskaře Mikuláše Klaudyána (zemř. kolem r. 1521) v Mladé Boleslavi. Ide o pozoruhodné dílo nejen mapové, ale i nábožensko - politické, které zachycuje tehdejší politickou situaci a mocenskou strukturu v Čechách od krále Ludvíka Jagellonce, přes šlechtice zemského a komorního soudu (zastoupené erby) až po alegorii soudobých náboženských sporů kalíšníků a katolíků. V mapovém obraze ještě 45% lokalit patří hradům a zámkům, což naznačuje výsadní postavení šlechty v tehdejší českém státě. Druhou nejstarší mapu Čech sestavil saský farář a rodák z Jáchymova Johann Criginger (1521 - 1571) v r. 1568. Tato mapa představuje Čechy sevřené kruhem, jakoby pod drobnohledem - mikroskopem. Třetí nejstarší mapa Čech vznikla snad ze starší předlohy rytce Pavla Sadelera z r. 1605 a je připisována sekretáři české apelace a rodáku z Uherského Brodu Pavlu Aretinovi z Ehrenfelsu (zemř. po r. 1627), k r. 1619. První moderní velmi podrobnou mapu Čech zpracoval vojenský inženýr Jan Kryštof Müller (1673 - 1721) v letech 1712 - 1720, tato mapa obsahuje kolem 12 000 zaznamenaných lokalit.

Nejstarší samostatnou mapou Slezska je mapa vřatslavského učitele Martina Helwiga (1511 - 1574) z r. 1561. Tato mapa je stejně jako Klaudyánova mapa Čech orientována od jihu k severu. Poprvé na ní nalezneme vyobrazené Krkonoše se Sněžkou a duchem těchto hor Krakonošem - Rýbrcoulem. Slezští kartografové neměli lehký osud - Jonáš Scultetus (1603 - 1664) zhotovil řady map slezských knížectví v letech 1625 - 1635, byl za svou kartografickou práci odměněn lehnickým knížetem málem výpraskem a Jonáš Nigrin, autor první mapy Těšínska v r. 1724 byl ze svého učitelského místa dokonce vyhnán, pokutován a uvězněn.

Druhá polovina výstavy představuje nejzajímavější mapy z novojičínské muzejní kartografické sbírky. Kromě již vzpomenuté mapy Moravy od Jana Kryštofa Müllera z let 1708 - 1716 vlastní novojičínské muzeum pozoruhodnou mapu olomoucké diecéze od Václava de Frayenfelse z pol. 18. stol. a z map okolních zemí jednu z nejstarších map Uher a Balkánu od Tobiáše Konráda Lottera rovněž z pol. 18. stol. Z map sousedních zemí je ještě třeba vzpomenout mapy Německa a Itálie z let 1798 a 1818 a řadu map kontinentů a jiných zemí ze zeměpisného ústavu ve Výmaru z pol. 19. stol. Opět v reprodukcích byly tu přiblíženy nejstarší známé mapy světa a Evropy od Klaudia Ptolemaia z r. 140 n. letopočtu, Beáta Liebanenského z pol. 8. stol. a jedna z nejstarších map Německa - mapa Erharda Etzlauba z r. 1500.

Nejširší mapové spektrum novojičínské mapové sbírky představuje celá škála map tématických. Z nich byly vystaveny ukázky map vojenských, dopravních, poštovních, silničních, železničních, školních, církevních, národnostních, turistických, horopisných a plány jednotlivých měst. Sem patří i cenné školní historické atlasy a globusy z piaristického gymnázia a českého učitelského ústavu v Příboře a reálky v Novém Jičíně. Mezi nimi je zvláště pozoruhodné jedno z četných vydání prvního moderního atlasu světa od Nizozemce Abrahama Ortelia,

Theatrum orbis terrarum z let 1570 - 1620. Z dalších jednotlivin možno upozornit na poštovní mapu Německa z r. 1798, prospekt železniční trati Brno - Olomouc - Praha z r. 1843 a velkou školní plastickou mapu Moravy z konce 19. stol.

Zvláštní část výstavy tvoří zeměměřičské přístroje, s jejichž pomocí kartografové sestavovali své mapy. Vedle měřičského přístroje na odpočítávání vzdálenosti byla základní pomůckou mensula - měřičský stolek, kterým fotograf zeměřoval přímo v terénu. Vedle úhlooměru, buzoly, libely, jsme tu poznali i moderní měřičské pomůcky - astrolab, theodolit, zrcadlový sextant a diopter, zapůjčené z Národního technického muzea v Praze. Celou výstavu doplňovaly soudobé moderní mapy novojičínské filiálky firmy Stiefel, jež byla i hlavním sponzorem výstavy.

K výstavě byl vydán přehledný katalog, představující nejzajímavější exponáty. Výstava trvala do 30. listopadu 1995 v N. Jičíně, reprizovaná byla i s využitím exponátů z muzea Frenštát v muzeích Příbor a Bílovec v letech 1995 a 1996.

Jiří Jurok

Chráněná krajinná oblast Poodří v roce 1997

Správa chráněné krajinné oblasti Poodří plní dvě základní funkce: je to především orgán státní správy v ochraně přírody a krajiny a nosnou částí činnosti správy je proto výkon státní správy dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a prováděcích vyhlášek. Dále je správa CHKO Poodří odbornou organizací ve svém územním obvodu. Zde je činnost správy pestřejší.

Především se jedná o analýzu přírodního prostředí CHKO ve formě inventarizačních přírodovědných výzkumů prováděných vlastními pracovníky nebo externisty. Z řady průzkumů lze uvést výběrem např. tyto: hnízdní dynamika čápů bílých, dravců a sov, ichtyologický průzkum části toku Odry, inventarizace čeledi stěvlikovitých, pavouků, vodních měkkýšů, drobných savců atd. Déledobějším úkolem je celoplošné mapování pobytočných znaků vydry říční a podrobný průzkum výskytu žábřonůžek. Floristické průzkumy a mapování byly zaměřeny na vodní a mokřadní květeny s důrazem na dokumentaci stavu některých ohrožených druhů rostlin (např. kotvice plovoucí, nepukalka plovoucí, kapradiník bažinný a další).

Cílem dokumentace je mimo jiné i zajištění podkladů pro vyhlášení vybraných částí krajiny za přírodní rezervace (např. návrh Přírodní rezervace Koryta v k.ú. Bartošovice na Moravě, Přírodní památky Meandry Staré Odry v k.ú. Mankovice a Jeseník nad Odrou). U výše uvedených území je započato vyhlášovací řízení, další území se připravují v příštím roce.

Rok 1997 byl také věnován dokončovacím pracem a připomínkování základního koncepčního materiálu, kterým je Plán péče o CHKO Poodří. Tento slouží k usměrňování a ovlivňování lidské činnosti s ohledem na poslání CHKO, dále ke stanovení střednědobých a dlouhodobých úkolů, zejména v péči o rostliny a živočichy. Po jeho definitivním přijetí, pravděpodobně v prvním čtvrtletí roku 1998, se pak stane výchozím podkladem pro územně plánovací dokumentaci, lesní hospodářské plány, směrný vodohospodářský plán a další druhy plánovací dokumentace na další desetiletí. Souběžně se zpracováváním plánu péče pro celou oblast se připravovaly i plány pro jednotlivá maloplošná chráněná území a pracovníci se účastnili hodnocení návrhů územních systémů ekologické stability.

K dokumentaci patří monitoring. Probíhá lesnický monitoring na dvou plochách, sledování vlhkostního a vodního režimu v Přírodní rezervaci Polanský les a Národní přírodní rezervaci Polanská niva, byl zahájen monitoring lučních společenstev atd.

Samostatnou kapitolou jsou pak vlastní práce v terénu, které jsou prováděny buď vlastními pracovníky anebo, jako je tomu u většiny případů, formou smluv o dílo s jednotlivými vlastníky, nájemci nebo jinými organizacemi. S ohledem na charakter CHKO Poodří bylo nejvíce finančních prostředků (více než 2 mil.) čerpáno z Programu péče o krajinu na údržbu trvalých travních porostů zaplavovaných luk. Menší část tvořily managementové práce vázané na nejcennější části území. Jednalo se především o ořezy hlavatých vrb, výsadbu zeleně, zatravnění vybraných pozemků, údržbu informačních tabulí atd.

K pravidelným činnostem správy patří ekologicko výchovná a osvětová práce. Byly vytištěny tři plakáty (Přírodní rezervace Polanský les a Kotvice, Národní přírodní rezervace Polanská niva). Dokončen byl dokumentární film o CHKO Poodří s názvem „Harmonie v zelené a modré“, který získal na letošním ročníku Ekofilmu v Českém Krumlově hlavní cenu. Z roku 1996 rovněž přechází pokračování putovní výstavy „Poodří - krajina a lidé“, která v letošním roce navštívila 5 obcí a pokračuje dále. Probíhají rovněž dokončovací práce na publikaci o CHKO, která shrne dosavadní přírodovědné poznatky o území a konečně ve spolupráci se Společností přátel Poodří a organizacemi Českého svazu ochránců přírody bylo vytištěno nulté číslo vlastivědného regionálního čtvrtletníku „Poodří“, který začne vycházet v příštím roce.

Závěrem jenom zmínka o spolupráci s jinými organizacemi. Kromě již uvedené společnosti přátel Poodří a ČSOP v Jeseníku nad Odrou, Odrách a Studénce, kteří mimo jiné prováděli např. čištění Odry a Husího potoka od povodňových odpadů a realizovali i některé managementové práce, to byla např. mezinárodně významná WWF (World Wildlife Fund) a Český ramsarský výbor.

Radim Jarošek

Zprávy o literatuře

Recenze

Knihy o číslech i legendách

Habel, Fritz Peter: Eine politische Legende. Die Massenvertreibung von Tschechen aus dem Sudetengebiet 1938/39. München, Langen Müller 1996. 359 stran.

V regionálně zaměřeném časopise samozřejmě nelze ani registrovat, tím méně recenzovat všechny knihy, které se dané oblasti týkají jen v rámci územně daleko širšího celku, např. českých zemí. Jsou však i takové publikace, které si tuto pozornost zaslouží, zvláště když nejsou běžnému čtenáři daného regionu přístupné. To nesporně platí i o knize z pera sudetoněmeckého autora F. P. Habela, která se polemicky vyrovnává s problematikou vynuceného obchodu části českého obyvatelstva z německým vojskem obsazeného pohraničního území po mnichovské dohodě roku 1938. Celkově je třeba uvítat, že na rozdíl od mnoha předcházejících prací tohoto typu autor neváhá využít v hojně míře i českou literaturu a prameny a že se snaží opřít svá tvrzení o statistické údaje a výpočty, i když v posledním případě někdy poněkud specifickými metodami. Je také třeba ocenit, že autor nezamlčuje údaje i těch publikací a autorů, s nimiž nesouhlasí, a někdy jejich vývody i oprávněně vyvrací.

Nebylo by příliš plodné, kdybychom na tomto místě opakovali obecně a většinou velmi protichůdné polemiky o jedné i druhé vině, o jejím přiznávání či odpouštění a o jejích důsledcích pro česko - německé vztahy v současnosti. Připomeňme jenom to, že v obecné rovině vychází autor z tezí těch sudetoněmeckých představitelů, kteří považují odsun německého obyvatelstva v letech 1945 - 1946 (vystěhování, vysídlení, vyhnání apod.) za jednoznačné bezprávi, z čehož by měly být vyvozeny patřičné právní, politické i hospodářské důsledky. V této souvislosti je dobře, že existuje i jiný, tentokrát společný pohled českých a německých historiků, jak byl publikován v česko - německém nástině Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění (Praha 1986).

Naším úkolem je však se aspoň stručně věnovat konkrétním, v nejednom případě statisticky podloženým historickým faktům a jejich interpretaci. Hned na počátku je však třeba uvést, že v tomto případě v souladu s F. P. Hablem považujeme za nehistorické mechanické ztotožňování a přirovnávání (i terminologicky) nuceného odchodu Čechů z pohraničí v letech 1938 - 1939 a odsunu Němců z Československa v letech 1945 - 1946. Na druhé straně však nelze z celkového hlediska ani na chvíli zapomenout, co se ve světě i v českých zemích stalo v mezidobí. V knize, která chce bořit legendy, by se např. stěžil mohl ponechat bez

komentáře názor, že sudetští Němci, nebo přesněji jejich představitelé, nenesli žádnou vinu a podíl na konečném rozbití Československa a na následných zločinech nacistického režimu. Je také velmi ošidné jen slovy ano či ne tvrdit, že české obyvatelstvo, které zůstalo v pohraničí, nebylo poškozeno na majetku, v zaměstnání a ve veřejném životě (je zúžen jen na otázku volebního a opčního práva, které nakonec neměli v nacistickém režimu ani Němci), a přiznávat jen omezení v oblasti školství a částečně prý v jazykové oblasti a informacích (novin a rozhlasu). Přitom byla v pohraničí např. jako jediná řeč zavedena němčina, byly zavřeny všechny české školy od měšťanských výše, takže česká dorůstající generace nemohla ani studovat, ani se vyučit některému kvalifikovanějšímu řemeslu, byla v masovém měřítku nuceně pracovní nasazována mimo domov, nemluvě ani o perspektivách, které by na ni čekaly po nacisty vyhrané válce. Stěží lze také považovat např. jen za částečné omezení skutečnost, že jediné česky psané periodikum v celém pohraničí vycházelo na začátku okupace v Novém Jičíně. V knize jsou znovu souhlasně opakovány názory, že Češi se měli vlastně dobře, protože nemuseli na vojnu a „profitovali na válečném hospodářství“. Zřejmě se zapomíná, že Češi tuto válku nerozpoutali a nevedli z toho prostého důvodu, že by vítězství nacistů znamenalo jejich likvidaci.

Čísla jsou samozřejmě důležitá a působí vždy na první pohled přesvědčivě. Platí to i v našem případě, avšak jistá problematičnost se objeví hned, když zjistíme, že autor uvádí odhady německých obětí poválečných událostí a odsunu ve výši 250 až 460 tisíc, i když skutečné číslo je podle zodpovědných badatelů na české i německé straně asi desetkrát menší. V tomto případě by ovšem měla konečně i česká publicistika přijmout výsledky historického výzkumu a nepoužívat např. čísla o počtu Čechů v později obsazeném pohraničí z roku 1930 pro situaci v letech 1938 - 1939, nebo dokonce zcela falešně tvrdit, že po říjnu 1938 se museli vystěhovat z obsazeného pohraničí všichni Češi. Takové účelově vybrané názory lze lehce usvědčovat z nepravdy a obrátit je v opak.

Autor široce využívá dobové statistické prameny a přináší i mnohé nové důležité údaje, což platí zejména o velkém souboru různých příloh. S čísly a zejména s výpočty je však třeba postupovat opatrně. Uvedme aspoň jeden příklad. Autor uvádí počet Čechů v pohraničí podle sčítání v roce 1910 a potom 1930, kalkuluje sice s přirozeným přírůstkem 6 % celkem (ve skutečnosti byl podstatně vyšší), ale potom celý přebytek Čechů v roce 1930 ve výši 425 000 a odhad k roku 1938 ve výši 455 000 vydává za přistěhovalce po roce 1918 - 1938 (strana 79). Vůbec se nepozastavuje nad tím, zda by snad nemohlo dojít i k vědomé změně národnosti, resp. k přechodu od německé obcovací řeči k české národnosti (zde odhaduje nepřímě jen 6 000 případů). I další složité rozbory a odhady o počtu a struktuře takto vymezených přistěhovalců nevzbuzují úplně věrohodný dojem z toho důvodu, že nepřihlíží k celému komplexu demografických i jiných faktorů (počet Čechů příslušných k veřejným službách v pohraničí v září 1938 je např. odhadován od 210 do 360 tisíc). Nejdůležitější a nejvážnější je však to, že celá tato konstrukce je založena na chybném východisku. Autor totiž v závěru své práce tvrdí (s. 133), že v roce 1919 bylo v odtrženém pohraničí asi 200 000 Čechů. Ve skutečnosti bylo jenom na území pozdější župy Sudety, tj. bez okupovaných jižních Čech, jižní Moravy, Hlučínska a Těšínska, evidováno při sčítání obyvatel v roce 1910 přesně 313 142 a v roce 1921 470 523 Čechů. Stačilo se opravdu nezaujatě podívat do statistik, v tomto případě např. do v roce 1942 v Liberci vydaného Sudetenatlasu.

Není snad třeba připomínat, že potom všechny od takových základů odvozená čísla jsou postavena poněkud „na vodě“. Tím víc, když autor později

připouští změnu národnosti u části Čechů po roce 1938. Nakonec se těmito statistickými odhady dostal sám do pasti, protože podle něj muselo z pohraničí českých zemí odejít po říjnu 1938 asi 415 000 přistěhovalců z doby po roce 1918 (z toho 260 000 příslušných k veřejné službě a vojsku a 155 000 z rodin dělníků, rolníků a ostatních, zatím co prý 40 000 občanů této poslední kategorie v pohraničí zůstalo). To je již ovšem legenda, proti které chtěl autor namířit celou svoji statistikami hýřící knihu, a odpirá to zcela i faktu, že počet z pohraničí odstěhovaných Čechů byl asi o dvě třetiny menší, jak uvádí jinde i autor (s. 75). Čtyři sta ať již z jakéhokoliv důvodu v krátké době přestěhovaných osob již není o kvantum jakkoliv zanedbatelné. Autor sice v tomto směru právem upozorňuje na rozsáhlou škálu značně odlišných čísel i nezodpovědných odhadů, ale základní otázka, kolik Čechů muselo v roce 1938 z pohraničí skutečně odejít a kolik jich tam zůstalo, nebyla a zřejmě ani ještě dlouho nebude zodpovězena. Potřebuje totiž výzkum bez předsudků.

Také interpretace čísel i při respektování statistik není vždy jednoduchou záležitostí. Uvedme opět aspoň jeden případ. Jestliže u jediných a posledních voleb do říšského sněmu 4. prosince 1938 autor ze značného počtu českých hlasů Ano (pro Hitlera) vyvozuje, že s připojením k Říši souhlasilo asi více Čechů, potom by měl také jednoznačně konstatovat, že s tímto krokem souhlasili vlastně všichni sudetští Němci (kromě jednoho tisíce voličů). Přitom je i v knize uvedeno několik konkrétních dokladů o tom, že to nemohly být volby svobodné. Podobně to není tak jednoduché s Těšínském, které autor vůbec nebere v úvahu, a Hlučínském, kde vyvozuje, že z celkového počtu 53 000 obyvatel se v květnu 1939 celých 52 000 „přihlásilo“ za Němce.

Na závěr dodejme, že v recenzované publikaci je několik důležitých údajů o Novojičínku. Mj. je zde upozorněno na rozdíly v odhadech počtu Čechů v tomto venkovském okrese (obvodu landráta) v roce 1939, které se pohybují od 35 100 do 38 100, což by v druhém případě znamenalo dokonce o jeden tisíc více než v roce 1930 (s. 123). Je zde i zpráva o prvních transportech nezaměstnaných z Kopřivnice a Příbora na práce do Německa koncem roku 1938 a některá další fakta. Recenzovaná kniha se však dotýká historie Novojičínska i jako celek, vždyť její osu tvořily v celé novější době právě problémy česko - německé. A pro léta 1938 - 1945 tomu tak bylo zcela osudové.

Josef Bartoš

Anotace

Pavel Kouřil: Hrad Šostýn a jeho archeologický výzkum. Časopis Slezského zemského muzea, series B, 41 - 1992, s. 196-1998, obr. 1.

Článek z pera našeho předního specialisty v oboru středověkých hradů reflektuje především výsledky výzkumných a konzervačních prací, prováděných pod metodickým vedením odborných institucí skupinou kopřivnických vlastivědných nadšenců na Šostýně ve 2. pol. 80. a na začátku 90. let. V tom svým způsobem navazuje na obsáhlý článek V. Janáka, J. Zzulčika, E. Grepla, L. Kostelníka a J. Tichánka „Současný stav výzkumu hradu Šostýna“, který uvozoval 43. číslo Vlastivědného sborníku v r. 1989. Ten byl ovšem určen širší regionální veřejnosti, rešumoval především dosavadní poznatky, které jen rozšiřoval o aktuální zjištění z tehdy ještě zdaleka nedokončených prací na hradě. Pokud jde o klíčový problém dosavadního bádání - založení a osobu stavebníka - autoři předpokládali,

že hrad vybudoval někdy mezi l. 1285 - 1307 Jindřich z Přibora, vnuk hraběte Arnolda, zakladatele moravské větve Hückeswagenů. Studie P. Kouřila, která se obrací více k odborným kruhům, se závěry článku z r. 1989 v zásadě souhlasí, chce je však prohloubit; autor sám svůj cíl vyjádřil slovy: „..... zpřesnit uvedený, poměrně široký časový úsek a současně se vyslovit i k osobě stavitele hradu“ (s. 196).

Tohoto předsevzetí se zhostil beze zbytku, když na základě rozboru nálezů, zejm. keramiky - její nejstarší složku datuje do posledních dvou desetiletí 13. stol. - i architektury odkryté části hradu, svědčící pro begfritovou dispozici s válcovitou věží nevelkých rozměrů, zabudovanou do obvodové hradby, rozboru, spojeného s pečlivým studiem dalších pramenů a literatury i s potřebnou komparativní, mohl specifikovat skupinu tří hradů, spjatou geograficky, chronologicky, architektonickou dispozicí i detaily, a asi i rodovými svazky stavebníků - Starý Jičín, Hukvaldy, Šostýn. Hrad vznikaly nejspíše v tomto pořadí a jako dílo jediné stavební huti. Starý Jičín je snad založen Bludoviců, s Hückeswageny příbuzných (Blud z Přovic získal starojickou doménu jako poručník zmíněného Jindřicha a jeho bratra Bluda někdy mezi l. 1267 - 1277), spíše však v 70. než 80. letech. Hukvaldy a zejména Šostýn pak vznikly podle autora později, pravděpodobně v 80. letech - v mocenském vakuu po smrti krále Přemysla a biskupa Bruna ze Schauenburgu - díky aktivitě třetí generace Hückeswagenů.

Vyčlenění skupiny tří architektonicky příbuzných hradů - neváhal bych dokonce snad mluvit o lokální variantě begfritového typu - které měly vzniknout jako dílo jedné a téže stavební huti v průběhu dvou, max. tří desítek let, má obecnější platnost. Připomeňme, že o dva roky později D. Prix v článku o kostele sv. Kateřiny v Tamovicích (viz recenzi P. Šopáka na jiném místě zde) mohl podobně vyčlenit místní typ vesnického kostelíku 14. stol., a že různé projevy „lokálního“ - či lépe „regionálního“ - stylu překračujícího hranice feudální držby - bude snad možno nalézt i v jiných kategoriích hmotné kultury předhusitské doby na severovýchodní Moravě. Např. k nápadné keramice z konce 13. a zač. 14. stol., získané ve velkém množství při výzkumech na „Štandlu“ u Místku, která neobvyklou hřebenovou výzdobu upomíná na slovanskou keramiku doby hradištní, jsem zjistil ojedinělé analogie mezi nejstarší keramikou z hukvaldské „motty“. Ovšem poznání těchto věcí je v samých začátcích; nevíme dosud, kterých kategorií by se fenomén „regionálního stylu“ měl týkat, s jakou intenzitou a v jakém zeměpisném záběru je zasahuje - obojí se může u jednotlivých skupin lišit i dosti podstatně atd.

Recenzovaná studie má též silný aspekt metodologický. Místní varianta - lze-li to tak nazvat - begfritové dispozice, specifikovaná na základě metodicky přesného, tj. vědeckého postupu, stojí v opozici proti hypotetické skupině „bezvěžových“ hradů, již se v r. 1986 pokusil vyčlenit na stránkách 11. svazku sborníku „Historia archaeologica“ aj. pražský badatel P. Bolina sice pomocí důvtipné hypotézy, ale na nedostatečných základech faktografických. Počítal mezi ně i Šostýn a jejich zakládání spojoval s činností Biskupa Bruna. První rozsáhlejší výzkum na takovém „bezvěžovém“ hradě - právě na Šostýně - přinesl doklady o existenci veže. Proto je plně oprávněna kritika jeho představ i závěrečný odstavec recenzované studie, v němž P. Kouřil mj. říká: „...bez důsledného a všestranného studia pramenů i terénní situace, podmíněného zejména archeologickým výzkumem, je především typologické a chronologické řazení značné části hradních lokalit velice problematické“ (s. 198). Apte dictum!

Vratislav Janák

Dalibor Prix: Příspěvek k historii kostela sv. Kateřiny a zaniklé vsi Tamovice, okres Nový Jičín. Časopis Slezského zemského muzea serie B, 43, 1994, s. 97-110.

Důvěrné poznání stavby, interpretace písemných pramenů, ale pro středověké umění nezastupitelná precizní formální analýza, využívající četných analogií z blízkého i vzdáleného okolí, jakož i naznačení procesu vývoje určité formy z center na periferii a nakonec vynikající vlastní grafický doprovod, to vše charakterizuje studie Dalibora Prixe, který od konce 80. let postupně analyzuje stavební vývoj drobnějších venkovských kostelíků středověkého původu na území severní Moravy a Slezska, díla skupin místních stavitelů. Z Novojičína, resp. z oblasti horního toku řeky Odry, sledoval po kostele sv. Jiří v Lubojanech (o němž viz referát E. Grepla ve VSONJ 43, 1989, s. 69-70) stavební vývoj kostela sv. Kateřiny v někdejší vsi Tamovice, zaniklé v 16. století.

Vznik kostela dosud kolísal od 12. století (C. Hykel) přes 1. polovinu 13. století (A. Hrstka), závěr tohoto století (V. Mencl), a konec 14. století (E. Šamánková - M. Nováková a znovu A. Turek) až po konec 16. stol. (M. Baláš), obecně byl ovšem vnímán jako jeden „z nejstarších v kraji“ (E. Hanzelka). Kostel má podobu prostého orientovaného obdélného jednolodí s kvadratickým presbytářem, s předstíní na jižní straně lodi a sakristii na severní straně presbytáře s přimykajícím se malým ossariem. Ochoz kolem tří stran lodí, pro něž D. Prix nachází analogie u dřevěných svatyní z okrajových oblastí českých zemí, ze Slezska a ze Slovenska, svazuje tamovický kostel s formálním utvářením dřevěných kostelíků v širším okolí (Hrabová, Gutý). D. Prix dále shledal tyto fragmenty středověké architektury: stopy po odesaných kružbách ve dvou úzkých oknech lodí, lomenou archivoltu portálu na jižní straně s tympanonem s reliéfním řeckým křížem, triumfální oblouk na pískovcovém soklu se středověkou profilací hrany, jednoduchý obdélný portálek do sakristie, dvojdielné kružbové okno na východní straně presbytáře, relikt vystupujícího klenebního čela v presbytáři, západní štít lodí se šterbinovým okénkem, dvě masivní pískovcové konzoly s polofigurami atlantů, drobné šterbinové okénko s pískovcovou profilací v sakristii se zbytky jeptišky v horní části a jako recentně zjištěný fragment nízký šestibový pískovcový tambur, nesoucí kdysi křtitelnicí nebo kazatelnu.

Momenty stavebního vývoje připomínají stavební minulost jiných podobných venkovských kostelíků v kraji - v Žilině u Nového Jičína, Šenově, Děrném, Lubojatech, Rybí s charakteristickým rovným ukončením presbytáře - svorníkem této stavební aktivity je (snad) závěr kolonizačního procesu v oblasti kolem Starého Jičína, významné téma, které poutá historika umění s ohledem na specifika stavební produkce v širší oblasti. Vypovídající hodnotu má především kružba v podobě ostrolukého čtyřlístu neseného rozštěpenou vidlicí, dochovaná ve východním okně presbytáře. Jak vyplývá z jejího detailního rozboru, je výsledkem rustikalizace typu, pro něž konstitutivní význam mělo několik lokálních center střední Evropy, zvláště pak cisterciácká architektura 14. století. Nejbližší analogii poskytuje okno v augustiniánském klášteře ve Fulneku (založen 1389), kde D. Prix nachází i vzdálenější analogie k jižnímu portálu tamovického kostela. Těmi podepírá dataci kostela do doby kolem roku 1400. S touto datací koresponduje volba patrocinia a historické souvislosti vývoje osídlení kraje.

Pavel Šopák

Publikace k výročí automobilové výroby v Kopřivnici

V letošním roce oslavila kopřivnická automobilka TATRA 100 let od výroby prvního automobilu Praesident. K tomuto významnému jubileu vyšlo několik tematicky zaměřených knih, brožur i drobných méně či více odborných článků a statí. Je s podivem, že samotná TATRA, a.s. se na vydání žádné publikace nepodílela a světlo světa nespátřil ani dlouho očekávaný V. díl Sborníku k dějinám Tatrov Kopřivnice, který by doplňoval další bílá místa v oblasti historie této nejstarší automobilky ve střední Evropě. O to více potěšující je skutečnost, že se na pultech knihkupectví objevily publikace, připravené výhradně skálnými vyznaváči této značky všeobecně známé v celém motoristickém světě.

Karel Rosenkranz: TATRA 100 Years (Jahre, Ans, Años). Vydalo nakladatelství GT Club - Motormedia Praha v r. 1996 (náklad neuveden), 435 s.

Vysoce reprezentativní, čtyřjazyčná, převážně obrázková publikace na vysoké polygrafické úrovni, je věnována celkové produkci osobních automobilů vyráběných v NWFG (Nesselsdorfer Wagenbau Fabriks Gesellschaft), později kopřivnické Tatře. Navazuje a podstatně doplňuje již dřívější vydání dvou dílů téhož autora: „Osobní automobily“ a „Nákladní automobily“, vydané n.p. TATRA v roce 1972. Mimochodem obě publikace do současnosti stále vyhledávané všemi fanoušky motorismu, veteránisty a historiky v oblasti vývoje automobilové dopravy. Způsob zpracování ukazuje na skutečnost, že autor, bývalý dlouholetý ředitel Technického muzea TATRA v Kopřivnici, byl vždy jedním z největších příznivců všech autíček nesoucích na svých karosériích punc kopřivnické továrny.

Vedle takřka šesti set unikátních fotografií jednotlivých typů a modifikací zde nalezneme množství reprodukcí kouzelných dobových prospektů, reklamních plakátů, ale i technických výkresů či drobných technických detailů. Vše je opatřeno přehlednými tabulkami, kde u jednotlivých typů jsou vždy uváděny počty kusů vyráběných modifikací s příslušnými léty jejich výroby, včetně uváděných výkonů motorů od legendárního Prásidenta z roku 1897, po v současnosti vyráběnou luxusní limuzínu T 700. Vznikl tak jakýsi „lexikon tatrovek“, který svojí vysokou vypovídací hodnotou nám může závidět mnohá zahraniční automobilka s obdobně bohatou historií své produkce. Autor neopomenul i výrobu některých vzácných prototypů a poučen dětskými vadami původních knih z roku 1972, dokázal sestavit takřka úplnou mozaiku v Kopřivnici vyrobených typů osobních vozů. Nechybí zde ani vyjmenování některých významnějších majitelů automobilů, mezi které patří např. příbuzný našeho pana prezidenta - Miloš Havel, T.G. Masaryk, Jan Werich, Vlasta Burian a mnoho dalších. Autor opět dokázal, jako již několikrát v minulosti, že se řadí mezi nejvyšší špičku mezi znalci a experty v oblasti znalostí jak technických, tak historických tohoto úseku historie dopravy v českých zemích.

Na kosmetické kráse trochu ubírá ne příliš dobrý překlad do německého jazyka. Také prodejní cena (95 DM) není právě malá a je 20 až 30 % nad průměrnou středoevropskou cenou. I přes tuto skutečnost byla kniha takřka mžikem rozebrána a my se jen můžeme těšit, že nakladatelství GT Club - Motormedia chystá i českou verzi s úměrně bohatší textovou částí. V plánu tohoto nakladatelství je postupně vydat i podobně zpracované nákladní automobily (opět v cizojazyčné a české mutaci) a automobilové speciály taktéž v české i čtyřjazyčné verzi. Celá budoucí „trilogie“ vybízí k obdobnému zpracování i kočárové výroby v Kopřivnici či výroby železničních vozů. Nezbyvá, než se těšit na českou verzi, která by měla být vydána i ve větším nákladu, aby mohla uspokojit řady zájemců, kteří od roku

1972 čekají stále na toto nové doplněné vydání. Lze ji doporučit všem hlubším zájemcům o historické automobily, badatelům v oblasti historie automobilové dopravy, odborníkům v oblasti automobilového designu, muzeím technického zaměření a pod.

Miroslav Gomola: Historie automobilů TATRA 1850 - 1997. Vydalo nakladatelství AGM - Gomola Brno v r. 1997 v nákladu 2000 ks., 365 s.

Jde o první uceleně sepsanou historii firmy od jejího založení po současnost. Kniha je zpracována populární formou, srozumitelnou nejširší veřejnosti. Je rozdělena na dvě, svým obsahem nestejně části. První část obsahuje 10 kapitol (Ignác Schustala - zakladatel tovární výroby, Nesselsdorfer Wagenbau Fabriks Gesellschaft, Leopold Sviták - automobil byl jeho osud, Hans Ledwinka - otec geniální konstrukce, Závody TATRA, a.s. pro stavbu automobilů a železničních vozů, TATRA - letecká výroba, Aerodynamické vozy, Černé dny v historii, TATRA národní podnik, TATRA současnost a budoucnost automobilky). Druhá část knihy obsahuje technické údaje automobilů Tatra, opět v podobě přehledných a srozumitelných tabulek. Zvláštní kapitola knihy pod názvem „TATRA na cestách i necestách“ byla napsána Milanem Olšanským a vzpomíná na některé slavné jizdy kopřivnických vozů. V kapitolách: Prásident míří na jih (1898), Svatební cesta (r. 1900), První africké dobrodružství (1931) - F. V. Foit a dr. J. Baum, Cesta kolem světa - Austrálie (1934 - 35) - dr. J. Baum, Hadimrška v Africe (1947 - 1971) - F. V. Foit, Cesta třemi kontinenty (1947-50) - dr. J. Baum Hadimrška v Africe (1947 - 1971) - F. V. Foit, Cesta třemi kontinenty (1947-50) - ing. J. Hanzelka a ing. M. Zikmund, Pokračování cesty kolem světa - ing. J. Hanzelka a ing. M. Zikmund, Expedice Lambaréné (1969), Veteráni na Kavkaze (1974), Tatrou na Aljašku (1976) - Míla Urban, Praha - Aljaška a zpět (1978) - F. Valšuba a M. Urban. Závěr knihy s názvem „Návraty - TATRA na sportovních kolbištích (1971 - 1997)“ je zaměřen na autokros a na známé dálkové rallye z let 1986 - 1996. Jeví se, že zřejmě dodatečně byla vřazena i „Expedice Živá Afrika (1994)“, neb již z prvního pohledu čtenáře by měla tato podkapitola zaujímat místo cca o 20 str. dříve.

Bezesporu kladně lze hodnotit, že v kapitole „Černé dny v historii Tatrov“ (s. 127 - 132) autor vlastně poprvé veřejně „rehabilituje“ věhlasného konstruktéra Hanse Ledwinka. Samotný název publikace však nevystihuje její obsah, neb automobily byly v Kopřivnici vyráběny už od konce roku 1897, nikoliv r. 1850. Některé technické nepřesnosti, především v tabulkách u roků výroby jednotlivých typů či některých prototypů nelze vytýkat autorovi, neb čerpal z podkladů poplatných stavu poznání doby, kdy rukopis připravoval. Zde bylo použito především zastaralých údajů z počátku sedmdesátých let. Horší však je, že došlo k některým přehozením popisů (např. u propagačního vozu na kávu „Franck“ je uvedeno - rozhlasový vůz apod.), což však průměrný zájemce o tuto oblast svého zájmu jistě odhalí. Prameny a použitá literatura jsou v závěru knihy uvedeny pouze rámcově, v publikaci tohoto typu by nebyl na škodu uvést i podrobný poznámkový aparát. Kniha sama působí dojmem, že autor snad připravuje k vydání i II. díl. tento by pak mohl vhodně doplňovat díl stávající a mohl by vytvořit ucelenou práci k historii firmy TATRA.

Karel Bochenský: TATRA včera a dnes. Vydalo nakladatelství Montanex, a.s. Ostrava v r. 1997, 174 s., 130 kreslených obr.

Autor textu této publikace je zároveň autorem kouzelných obrázků autíček, které jsme mohli před časem vidět na pokračování v příloze Moravskoslezského dne. Publikace je zpracována populární srozumitelnou formou především pro mládež i širší laickou veřejnost. Z publikace číší nadšenost autora pro značku TATRA tak, že texty mnohdy přecházejí až do familiárních výrazů typu „Dola“ (Adolf) Vefmiřovský apod. To samo o sobě dodává publikaci osobité kouzlo, které jen lépe připoutá čtenáře. Je zřejmé, že některé textové pasáže jsou doslova opsané z několika publikací různých autorů dřívější doby, což však v seznamu čerpání použitých pramenů uvedeno není. Autor by měl respektovat jména v pův. podobě, např. Schustala (nikoli Šustala), Liebieg (nikoliv Libig) apod. Některé nepřesnosti v kapitole o Hansi Ledwinkovi vyplývají z neznalosti některých nových odtajněných dokumentů, především v samotném procesu s H. Ledwinkou v Novém Jičíně.

Publikace K. Bochenského je příkladem počínu autora vložit svůj příspěvek ke 100. výročí historie výroby automobilů v Kopřivnici a stejně jako je tomu i u předchozích autorů, vzdát tím svůj hold továrně s bohatou historií.

Jiří Tichánek

OBSAH:

CHOBOT Karel : Malé zamyšlení nad padesáti svazky Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín	1
STUDIE:	
BALETKA Tomáš : „Na třetí straně pak Proskovice a Hrabová“: konec jednoho mýtu a nový pohled na stav severovýchodní Moravy ve 13. století	4
JUROK Jiří : Nález privilegii města Nového Jičína z let 1373 a 1560 ve vidimusu z roku 1604 a jejich edice.....	16
TABÁŠEK Oldřich : Hranice mezi Tichou a Frenštátem v 15. a 16. století	45
KOVÁŘOVÁ Stanislava : Biskupské panství Hukvaldy v roce 1635	52
VAŇKOVÁ Lenka : K jazyku německy psaných městských knih Kravaňska z 2. poloviny 16. století	65
SEDLÁČKOVÁ Marie: Z historie a současnosti květeny a vegetace Kotouče u Štramberka	72
DUDA Josef : Sbirka mechorostů Rudolfa Leidolfa	78
MATERIÁLY:	
HANÁK Jan : O německé regionální historické literatuře v knihovně Státního okresního archivu v Novém Jičíně	80
DIVIŠ Jan - Daniel Frič: Paleolitická industrie ze Stachovic, okr. Nový Jičín	96
ZPRÁVY:	
Ke stotřicátému výročí narození Františka Derky (Jan Hanák)	100
Zapomenutý rodák Maxmilián Pracný (Radek Polách)	101
Výročí Paula Zieglera (Karel Chobot)	102
K odhalení pamětní desky dr. Miloslavu Balášovi (Jan Hanák)	103
Ohlédnutí za 45 lety pěveckého sboru Ondráš (Karel Chobot)	104
Historické mapy a atlasy pěti staletí (Jiří Jurok)	105
Chráněná krajinná oblast Poodří v roce 1997 (Radim Jarošek)	107
ZPRÁVY O LITERATUŘE	
RECENZE:	
Kniha o číslech i legendách - Habel, Fritz Peter: Eine politische legende. Die Massenvertreibung von Tscheschen aus dem Sudetengebiet (Josef Bartoš)	109
ANOTACE:	
KOUŘIL Pavel : Hrad Šostýn a jeho archeologický výzkum (Vratislav Janák)	111
PRIX Dalibor : Příspěvek k historii kostela sv. Kateřiny a zaniklé vsi Tamovice (Pavel Šopák)	113
Publikace k výročí automobilové výroby v Kopřivnici: ROSENKRANZ Karel : Tatra 100 Years (Jiří Tichánek)	114
GOMOLA Miroslav : Historie automobilů TATRA 1850 - 1997 (Jiří Tichánek)	115
BOCHENSKÝ Karel : TATRA včera a dnes (Jiří Tichánek)	115

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně

Svazek 51 vyšel v roce 1997

Řídí redakční rada s předsedou PhDr. Karlem Chobotem,
členové doc. PhDr. Ivo Barteček, CSc., PhDr. Jaroslava Brichová,
PhDr. Emanuel Grepl, PhDr. Jiří Jurok, CSc., PhDr. Karel Müller,
profesor Ivan Mynář

Odpovědný redaktor ředitelka Okresního vlastivědného muzea
PhDr. Sylva Dvořáčková, výkonný redaktor PhDr. Jaroslav Zezulčík

Registrováno SmKNV v Ostravě RM ze dne 28. června 1967
Vytiskla Dílna užité grafiky, 28. října 12, Nový Jičín, tel.: 0656 / 703 072

